

**TEKSAS TRİBÜN GRUBU TARAFTARLARI VE MİLLİYETÇİLİK İLİŞKİSİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans Tezi

Ferhat-BAKIR

Eskişehir, 2017

**TEKSAS TRİBÜN GRUBU TARAFTARLARI VE MİLLİYETÇİLİK İLİŞKİSİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Ferhat BAKIR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İletişim Tasarımı ve Yönetimi Anabilim Dalı
Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mestan KÜÇÜK**

**Eskişehir
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Haziran, 2017**

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Ferhat BAKIR'ın "Teksas Tribün Grubu Taraftarları ve Milliyetçilik İlişkisi Üzerine Bir İnceleme" başlıklı tezi 01 Haziran 2017 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca toplanan İletişim Tasarımı ve Yönetimi Anabilim Dalında, yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Yrd.Doç.Dr.Mestan KÜÇÜK

Üye : Doç.Dr.Yavuz TUNA

Üye : Yrd.Doç.Dr.Baki CAN

Prof.Dr.Kemal YILDIRIM
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

TEKSAS TRİBÜN GRUBU TARAFTARLARI VE MİLLİYETÇİLİK İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Ferhat BAKIR

İletişim Tasarımı ve Yönetimi Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nisan, 2017

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mestan KÜÇÜK

Bu araştırmanın genel amacı, Teksas Tribün Grubu alt kültürünün bir boyutunu oluşturan Teksas Tribün Grubu taraftarlarının milliyetçilik ile olan ilişkisini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda Tribün Grubu taraftarlarının siyasi tutumları ve milliyetçilik eğilimleri aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Araştırmada nicel veri toplama yöntemlerinden faydalanılmıştır. Nicel veriler açık ve kapalı uçlu sorular ile milliyetçilik ölçeğinden yararlanılarak Teksas Tribün Grubu taraftarlarından toplanmıştır.

Araştırma sonucunda Teksas Tribün Grubu'nun Türkçülük ve İslam merkezli milliyetçilik anlayışlarına sahip olan çoğunluğu genç, bekâr, eğitilmiş erkeklerden oluşan ve büyük bir kısmı Bursa'da doğmuş ve memleketini Bursa olarak belirten bireylerden oluştuğu belirlenmiştir. Elde edilen verilere göre eğitim durumu, yaş, meslek ve siyasi tutumların milliyetçilik eğilimlerini belirleyici etkenlerden olduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Alt Kültür, Milliyetçilik, Teksas Tribün Grubu, Futbol, Taraftar.

ABSTRACT

RESEARCH ON THE RELATIONSHIP BETWEEN TEKSAS SUPPORTER GROUP SUPPORTERS AND NATIONALISM

Ferhat BAKIR

Division of Communication

Anadolu University, Institute of Social Sciences, May 2017

Supervisor: Ph. Mestan KÜÇÜK

The general aim of this research is to reveal the relationship between the supporters of the Teksas Supporter Group and nationalism, which constitutes a dimension of the Teksas Supporter Group's subculture. In accordance with this aim, the political attitudes of the supporters of the Fan Group and the trends of nationalism have been tried to be illuminated.

The research utilized quantitative data collection methods. The quantitative data were gathered from the supporter of the Teksas Supporter Group by utilizing open and closed questions and nationalism scale.

As a result of the research, it was determined that the majority of the Texas Supporter Group have Turkism and Islamic centered nationalism view, is composed of young, single, educated men, most of whom were born in Bursa and whose country is Bursa. According to the obtained data, education status, age, profession and political attitudes are seen as determinants of nationalism tendencies.

Keywords: Subculture, Nationalism, Teksas Fan Group, Football, Supporter

ÖNSÖZ

Bu tez Türkiye’de dürüst ve samimiyetle çalışan, üreten tüm insanlara adanmıştır. Her tezin bir hikâyesi vardır. Benim tezimin hikâyesinde başrolde olan birçok isim var. Öncelikle bu çalışmanın yürütülmesinde büyük emeği olan danışmanım Yrd. Doç. Dr. Mestan Küçük’e, tezimle yakından ilgilenen ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen Üst Kurul Uzmanı Zinnet Bayraktar’a, yönlendirmeleriyle milliyetçilik konusunda elimden tutan Üst Kurul Uzmanı Dr. Hayati Bice’ye, futbol sohbetine doyamadığım ve tezimde büyük katkısı olan Yrd. Doç. Dr. Çağdaş Ceyhan’a, sahada desteklerini ve yardımlarını sunan Teksas Tribün Grubu lideri Selim Kurtulan ve Sedat Yıldız’a, Milliyetçi Hareket Partisi’nden İshak Uzun ve Sinan Ateş’e teşekkür ederim. Tez sürecinde çalışmama katkıda bulunan Sayın Dr. Hüseyin Pala, Tanıl Bora, Prof. Dr. Ferruh Uztuğ, Dr. Yrd. Doç. Dr. Ufuk Eriş, Üst Kurul Uzmanı Atakan Erdem, Eray Demirci, Fatih Ayhan, Recep Bakır, Metin Can, Merve Şentöregil ve İsmail Kaplan’a şükranlarımı sunarım. Her halde yanımda olan canım anneme, babama, abime ve gülüşleriyle bana güç veren yeğenlerime minnettarım. Onlar olmasaydı bu çalışma olmazdı. Ve son olarak geyikli gecenin en güzel kadınına çalışmamın kahrırma, sevincime, sevgime, tutkuma yoldaş olduğu için teşekkür ederim.

15/06/2017

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalardan bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilemeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

(Ferhat BAKIR)

İÇİNDEKİLER

KAPAK BAŞLIĞI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vi
1.GİRİŞ	1
1. 1. Sorun	1
1. 2. Amaçlar	4
1. 3. Önem	4
1. 4. Varsayımlar	4
1. 5. Sınırlılıklar.....	4
1. 6. Tanımlar.....	5
2. İLGİLİ ALANYAZIN TARAMASI	6
2. 1. Futbol	6
2. 1. 1. Futbolun tarihi.....	6
2. 1. 1. 1. <i>Oyun olarak futbol</i>	7
2.1.1.2. <i>Oyunun spora dönüşmesi</i>	10
2.1.2. Türkiye’de futbol ve tribün grupları.....	14
2.1.2.1. <i>Türkiye’de futbol</i>	14
2.1.2.1.1. <i>Kuruluş dönemi</i>	15
2.1.2.1.2. <i>Cumhuriyet dönemi</i>	16
2.1.2.1.3. <i>80 darbesi sonrası dönem</i>	20
2.1.3. Futbol taraftarlığı.....	23
2.1.3.1. <i>Bir alt kültür olarak tribün grupları</i>	30
2.1.3.2. <i>Teksas Tribün Grubu</i>	32
2.3. Milliyetçilik ve Futbol İlişkisi.....	33
2.3.1. Millet.....	33
2.3.2. Milliyetçilik	34
2.3.3. Türkiye’de milliyetçilik.....	38
2.3.4. Türkiye’de milliyetçilik ve futbol ile ilgili bazı araştırmalar	54
3. YÖNTEM	57
3. 1. Araştırma Modeli	57

3. 2. Evren ve Örneklem	57
3. 3. Veriler ve Toplanması.....	57
3.4. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması.....	61
4. BULGULAR ve YORUM.....	63
4.1. Teksas Tribün Grubu Demografik Verileri	63
4.1.1. Cinsiyet	63
4.1.2. Yaş.....	63
4.1.3. Eğitim durumu.....	64
4.1.4. Memleket	64
4.1.5. Doğum yeri	65
4.1.6. Medeni durum	66
4.1.7. Meslek.....	67
4.2. Teksas Tribün Siyasi Görüş ve Eğilimleri	67
4.2.1. Kendinizi hangi ulusal, etnik veya dinsel kimlikle tanımlıyorsunuz?	67
4.2.1.1. <i>Yaşa göre; ulusal, etnik veya dinsel kimlikle kendilerini tanımlama durumu</i>	68
4.2.1.2. <i>Eğitim durumuna göre; ulusal, etnik veya dinsel kimlikle kendilerini tanımlama durumu</i>	70
4.2.1.3. <i>Medeni duruma göre; ulusal, etnik veya dinsel kimlikle kendilerini tanımlama durumu</i>	71
4.2.1.4. <i>Mesleğe göre; ulusal, etnik veya dinsel kimlikle kendilerini tanımlama durumu</i>	72
4.2.2. Kendinizi hangi siyasi oluşuma yakın hissediyorsunuz?	72
4.2.3 En sevdiğiniz siyasi lider kimdir?	73
1.2.3.1. <i>Eğitim durumu ile en sevilen siyasi lider arasındaki ilişki durumu</i>	74
4.2.3.2. <i>Medeni durum ile en sevilen siyasi lider arasındaki ilişki durumu</i>	75
4.2.3.3. <i>Meslek ile en sevilen siyasi lider arasındaki ilişki durumu</i>	76
4. 3. Teksas Tribün Grubu'nun Milliyetçilik Eğilimleri	77
4.3.1. Eğitim durumu ile milliyetçilik eğilimi arasındaki ilişki durumu	77
4.3.2. Medeni durum ile milliyetçilik eğilimi arasındaki ilişki durumu	78
4.3.3. Mesleğe göre milliyetçilik eğilimi arasındaki ilişki durumu.....	79
4.3.4. Taraftarların kendilerini ifade ettikleri kimlik ile milliyetçilik eğilimleri arasındaki ilişki durumu.....	80
4.3.5. Taraftarların yakın hissettikleri siyasi oluşumla milliyetçilik eğilimleri arasındaki ilişki durumu.....	83

4.3.6. Taraftarların sevdikleri siyasi liderle milliyetçilik eğilimleri arasındaki ilişki durumu	85
5. SONUÇ ve ÖNERİLER	88
5.1. Sonuç	88
5.2. Öneriler	90
KAYNAKÇA	93
EKLER:	104
Ek - 1 Ölçme Aracı	104
ÖZGEÇMİŞ	108

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 3.1. Faktör Analizi Kırılma Eğrisi.....	61
Şekil 4.1. Teksas Tribün Grubu Üyelerinin Memleket Durumları.....	64
Şekil 4.2. Teksas Tribün Grubu Üyelerinin Doğum Yeri Durumu.....	65
Şekil 4.3. Teksas Tribün Grubu Üyelerinin Medeni Hali.....	66

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 3.1. Güvenirlik İstatistiği.....	58
Tablo 3.2. Kaiser-Meyer-Olkin ve Bartlett Testi.....	59
Tablo 3.3. Faktörlerin Varyans Açıklama Oranları Tablosu.....	60
Tablo 3.4. Döndürülmüş Bileşen Matris.....	61
Tablo 4.1. Teksas Tribün Grubu Üyeleri Cinsiyet Durumu.....	63
Tablo 4.2. Teksas Tribün Grubu Yaş Aralığı.....	64
Tablo 4.3. Teksas Tribün Grubu Üyelerinin Mezuniyet Durumu.....	64
Tablo 4.4. Teksas Tribün Grubu Üyelerinin Mesleki Durumu.....	67
Tablo 4.5. Teksas Tribün Grubu Üyelerinin Kendilerini Ulusal, Etnik veya Dinsel Kimlikle Tanımlama Durumu.....	68
Tablo 4.6. Yaş ile Ulusal, Etnik veya Dinsel Kimlik Arasındaki İlişki.....	69
Tablo 4.7. Yaşa Göre Ulusal, Etnik veya Dinsel Kimlik Durumu (Çapraz Tablo).....	70
Tablo 4.8. Eğitim Durumuna Göre; Ulusal, Etnik Veya Dinsel Kimlikle Kendilerini Tanımlama Durumu.....	70
Tablo 4.9. Eğitim Durumuna Göre; Ulusal, Etnik Veya Dinsel Kimlikle Kendilerini Tanımlama Durumu (Çapraz Tablo).....	71
Tablo 4.10. Medeni Duruma Göre; Ulusal, Etnik Veya Dinsel Kimlikle İlişkisi.....	71
Tablo 4.11. Medeni Duruma Göre; Ulusal, Etnik Veya Dinsel Kimlikle Kendilerini Tanımlama Durumu (Çapraz Tablo).....	72
Tablo 4.12. Meslek ile Ulusal, Etnik Veya Dinsel Kimlikle Tanımlama Arasındaki İlişki	72
Tablo 4.13. Mesleğe Göre; Ulusal, Etnik Veya Dinsel Kimlikle Kendilerini Tanımlama Durumu.....	73
Tablo 4.14. Teksas Tribün Grubu Üyelerinin Yakın Hissettikleri Siyasi Oluşumların Durumu.....	74
Tablo 4.15. Teksas Tribün Grubu Üyelerinin En Sevdikleri Siyasi Liderler.....	74

Tablo 4.16. Teksas Tribün Grubu Üyelerinin En Sevdikleri Siyasi Liderler ile Eğitim Durumu Arasındaki İlişki.....	75
Tablo 4.17. Teksas Tribün Grubu Üyelerinin En Sevdikleri Siyasi Liderler ile Eğitim Durumu Arasındaki İlişki (Çapraz Tablo).....	75
Tablo 4.18. Teksas Tribün Grubu Üyelerinin En Sevdikleri Siyasi Liderler ile Medeni Durumları Arasındaki İlişki.....	76
Tablo 4.19. Teksas Tribün Grubu Üyelerinin En Sevdikleri Siyasi Liderler ile Medeni Durumları Arasındaki İlişki (Çapraz Tablo).....	76
Tablo 4.20. Teksas Tribün Grubu Üyelerinin En Sevdikleri Siyasi Liderler ile Mesleki Durumları Arasındaki İlişki.....	77
Tablo 4.21. Teksas Tribün Grubu Üyelerinin En Sevdikleri Siyasi Liderler ile Mesleki Durumları Arasındaki İlişki (Çapraz Tablo).....	77
Tablo 4.22. Eğitim Durumu İle Milliyetçilik Eğilimi Arasındaki İlişki Durumu.....	78
Tablo 4. 23. Eğitim Durumu İle Milliyetçilik Eğilimi Arasındaki İlişki Anova Analizi.....	79
Tablo 4.24. Medeni Durum İle Milliyetçilik Eğilimi Arasındaki İlişki T-test Analizi.....	79
Tablo 4. 25. Bağımsız Grup T-testi.....	79
Tablo 4. 26. Meslek İle Milliyetçilik Eğilimi Arasındaki İlişki - Tek Yönlü Varyans Analizi(One-Way Anova).....	80
Tablo 4. 27. Meslek İle Milliyetçilik Eğilimi Arasındaki İlişki - Tek Yönlü Varyans Analizi(One-Way Anova)-2.....	81
Tablo 4. 28. Taraftarların Kendilerini İfade Ettikleri Kimlik İle Milliyetçilik Eğilimleri Arasındaki İlişki - Tek Yönlü Varyans Analizi(One-Way Anova)-1.....	82

Tablo 4. 29. Taraftarların Kendilerini İfade Ettikleri Kimlik İle Milliyetçilik Eğilimleri Arasındaki İlişki - Tek Yönlü Varyans Analizi(One-Way Anova)-2.....	83
Tablo 4.30. Taraftarların Yakın Hissettikleri Siyasi Oluşumla Milliyetçilik Eğilimleri Arasındaki İlişki - Tek Yönlü Varyans Analizi(One-Way Anova)-1.....	84
Tablo 4. 31. Taraftarların Yakın Hissettikleri Siyasi Oluşumla Milliyetçilik Eğilimleri Arasındaki İlişki - Tek Yönlü Varyans Analizi(One-Way Anova)-2.....	85
Tablo 4. 32. Taraftarların Sevdikleri Siyasi Liderle Milliyetçilik Eğilimleri Arasında İlişki - Tek Yönlü Varyans Analizi(One-Way Anova) - 1.....	87
Tablo 4. 33. Taraftarların Sevdikleri Siyasi Liderle Milliyetçilik Eğilimleri Arasında İlişki - Tek Yönlü Varyans Analizi(One-Way Anova) - 2.....	88

TEKSAS TRİBÜN GRUBU TARAFTARLARI VE MİLLİYETÇİLİK İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

1.GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın sorununa, amaç ve alt amaçlarına, varsayımlar, sınırlılıklar, önem ve tanımlara yer verilmiştir.

1. 1. Sorun

Farklı disiplinlerin ilgilendiği bir olgu olarak futbol, çağımızda üzerinde ciddiyle durulması gereken bir spor dalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünyanın hemen her yerinde kabul gören ve sevilen evrensel bir spor niteliğindeki futbolun, doğuşundan günümüze kadar birçok alanla ilişki içerisinde olduğu söylenebilir. Ekonomik gelişmeler, siyasi durum, sosyal hareketler gibi toplumu ilgilendiren her değişimin bu alana etkisinin olduğu ve futbolun; ekonomi, siyaset, medya, hukuk gibi alanlarla etkileşim halinde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte her ne kadar diğer alanlarla ilişkisi yadsınmasa dahi Bourdieu'nun belirttiği gibi “sporun tarihi görece özerk bir tarihtir; bu tarihin, iktisadi ve siyasal tarihin büyük olaylarından etkilense bile, kendine özgü temposu, kendi evrim yasaları, kendi krizleri, kısaca özgül kronolojisi vardır.” (1997, s.160). Bu bağlamda futbol ayrı bir alan olarak değerlendirilmektedir. Günümüzde kitleleri harekete geçiren bir oyun olarak “futbol”, çağımızın en popüler sporları arasında yer almaktadır. Bu sebeple alan hakkında araştırmalar yapılması önem arz etmektedir.

Futbol alanı ile ilgili akademik çalışmalara bakıldığında, çağımız futbolunun merkezi olarak kabul edilen ve bu konudaki üretimin büyük kısmını üstlenen Avrupa’da futbol ile ilgili çalışmaların 1980’li yılların sonlarına gelinceye kadar spor bilimlerine bırakıldığı görülmektedir (Şenyuva, 2015, s. 140-142). Akademi dünyası ile futbol arasındaki ilk bağlantının futbolun hızla yayılmasını inceleyen İngiliz tarihçiler eliyle gerçekleştirildiği söylenebilir. Daha sonraları Fransa’da futbolun, sosyolojinin bir konusu olarak ele alındığı görülmektedir. 1980’lerden sonra antropoloji alanında çalışılmaya başlanan futbol, bu yıllardan sonra birçok akademisyen tarafından taraftar davranışları üzerinden araştırılmaya çalışılmıştır (Şenyuva, 2015, s. 140-142). Futbol, 1980 ve 1990’lı yıllarda sosyoloji ve antropoloji disiplinleri çerçevesinde kültür, kimlik gibi konuların paralelinde ele alınmaktadır. 1990’lardan itibaren siyaset biliminin futbolu bir araştırma konusu edinmesiyle beraber son yıllarda uluslararası ilişkiler ve siyaset alanının bu

konudaki çalışmaları artmıştır. Futbolun ticari boyutunun büyüklüğü ve ekonomiye etkisi sebebiyle iktisat alanı da son yıllarda futbol konusunda araştırmaların yapıldığı diğer bir disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır (Şenyuva, 2015, s. 140-142).

Türkiye’deki futbol ile ilgili çalışmaların da son yıllarda sayıca arttığı ve çeşitlilik arz ettiği söylenebilir. Futbolu, spor alanının dışında alanyazında siyaset başlığı altında ele alan kaynaklar var olduğu gibi (Dikici, 2015; Gökaçtı, 2008), alanın hukuksal boyutuyla değerlendirildiği çalışmalar da bulunabilmektedir (Orhan, 2013; Avcı ve Gümüş, 2015; Kuku, 2007). Futbolun ekonomik boyutuyla değerlendirildiği temel bazı çalışmalardan (Akşar ve Merih, 2008; Akşar, 2013), toplumbilimsel kaynaklardan (Hatipoğlu ve Aydın, 2007; Talimciler, 2005), antropoloji alanındaki tezlerden (Özkan, 2009; İnan, 2014), tarih kitaplarından (Yüce, 2015; Atabeyoğlu, 1991) ve kültür ile ilgili kitaplardan (Özkazancı, 2013; Kulaçoğlu, 2009; Bora, 2013) söz edilebilmektedir. Ayrıca futbolun iletişim alanı ile ilgili başlıklarını konu edinen çalışmalar da bulunmaktadır (Katırcı, 2007; Kıvanç, 2001). Türkiye’de futbol ile milliyetçilik arasındaki ilişkiyi konu alan eser sayısı oldukça azdır (Zelyurt, 2014).

Bu çalışmanın konusunu oluşturan tribün grubunun desteklediği takım olan Bursaspor üzerine ise Türkçe kaynaklarda öne çıkan yazılı üç eser Mustafa Doğru’nun “1900’lerden Günümüze Bursa Kültüründe Futbol”, Memet Zencirkıran’ın "Beşinci Şampiyon Bursaspor" ve İbrahim Doğan’ın “Şarkıların Çağırıldığı Şampiyon: Bursaspor” adlı kitaplarıdır. Alanyazında Bursaspor ve Bursa’daki futbol kültürü üzerine hazırlanan bir tez bulunamamıştır.

Türkiye’deki futbolun tarihine göz atıldığında, özellikle 1990’lı yıllarla beraber artan terör faaliyetleri karşısında yükselen milliyetçi akımın tribünleri de etkilediği belirtilebilir (Zelyurt, 2014, s.1774-1775). Siyasi sloganlar, milliyetçi söylemler Türkiye’deki tribün kültürünün birer gerçeği olarak sayılabilir. Bazı durumlarda milliyetçi tepkilerin; futbol sahalarında, tribünde, stat dışında aşırıya kaçtığı da görülmektedir (Bora, 2008, 321-348).

Türk medyasında taraftarların milliyetçi söylemleriyle ilgili haberler sıkça yer almakta, Teksas Tribün grubu taraftarlarının da içerisinde yer aldığı birçok olaya şahit olunmaktadır. Teksas Tribün Grubu taraftarları özelinde medyada üretilen ve kimi zaman bu taraftarların ırkçı, faşist, milliyetçi şeklinde tanımlanıp etiketlendirildiğine şahit olunmaktadır (Terzi, 2008; Öztan, 2013; <http://www.birgun.net/haber-detay/bursaspor->

un-irkci-taraftar-grubu-amedspor-maci-icin-kenti-kiskirtiyor-101931.html;

<http://bianet.org/biamag/toplum/117643-turkiye-ermenistan-macindan-tribun-notlari>).

Haberlerde yer alan şekliyle Teksas Tribün Grubu'nun soy temelli, dışlayıcı bir milliyetçi anlayışa sahip olduğu anlaşılmaktadır. . Fakat tüm bunlarla beraber Teksas Tribün Grubu'nun dış dünya ile medya üzerinden kurduğu bu iletişim gerçek durumu yansıtmakta mıdır? Gerçekte “Teksas taraftarları milliyetçilikten ne anlamaktadırlar?”, “Onların milliyetçilik eğilimleri hangi kuramsal çerçevede ve milliyetçi anlayış içerisinde değerlendirilebilir?” gibi sorular cevapsız kalmaktadır. Medyada çıkan haberlerin dışında Teksas Tribün Grubu taraftarlarının milliyetçilikle ilgili eğilimlerini, düşüncelerini aktaran akademik çalışma bulunmamaktadır. “Bir olguyu tanımlamak, takdir edilir ki en çok o olguyu gerçekleştiren kişilerin hakkıdır.” (Eriş, 2010, s.2). Bu bağlamda bu araştırma Teksas Tribün Grubu taraftarlarının milliyetçiliği nasıl ifade ettiği, tanımladığı ve yorumladığından yola çıkarak milliyetçilik eğilimlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bu araştırma, alanyazında Tribün Grupları, Bursaspor taraftarları ve Teksas Tribün Grubu üzerine yapılmış az sayıda çalışmadan biri olma özelliğini taşımaktadır. Bu sebeple Türkiye'deki futbol alanına, Bursa şehri üzerine yapılan çalışmalara ve Bursa'daki spor dünyasına katkı sunacağı düşünülmektedir. Futbol taraftarlarının milliyetçilikle ilişkisine değinen kaynak sayısı oldukça azdır. Yapılan araştırmanın, bu anlamda alanın zenginleşmesine katkıda bulunacağı da değerlendirilmektedir.

Teksas Tribün Grubu futbol taraftarlarının milliyetçi eğilimleri neden tanımlanmaya ve açıklanmaya muhtaçtır sorusu karşımıza ayrıca çıkmaktadır. Bu noktada futbol taraftarlığının toplumsal olgularla iç içe geçmesi; ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi birçok alanla kesişmesi, onların milliyetçilik konusundaki duruşlarını önemli bir “şey” olarak karşımıza çıkartmaktadır. Durkheim “verili olan, gözlemimize sunulmuş olan veya kendini gözlemletmeye zorlayan her şey birer ‘şey’dir.”der (2004, s.91). Bu bağlamda Durkheim (2004, s.91) bilimin başlangıç noktası olarak şeyleri birer veri olarak kabul etmektedir. Bu çalışmada bir alt kültür olarak değerlendirilen Teksas Tribün Grubu anılan çerçevede bir “şey” olarak ele alınmış ve olgu, milliyetçilik bağlamında irdelenmiştir. Bu çalışmada adı ırkçılık ve milliyetçilik ile anılan Teksas Tribün Grubu taraftarlarının milliyetçilik eğilimleri ve tutumları araştırmanın sorununu oluşturmaktadır.

1. 2. Amaçlar

Bu araştırmanın genel amacı, Teksas Tribün Grubu içerisinde yer alan taraftarların milliyetçiliği nasıl algıladıklarını ortaya koymak ve Bursaspor Teksas Tribün Grubu taraftarlarından yola çıkarak Bursa futbol kültürünün bir bölümüne ışık tutmaktır. Bunun için aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

- Bursaspor Teksas tribün grubunun demografik özellikleri nelerdir?
- Teksas Tribün Grubu taraftarları hangi siyasi görüşe yakındırlar?
- Bursaspor Teksas Tribün Grubu taraftarların milliyetçilik eğilimleri ne yöndedir?

1. 3. Önem

Gerçekleştirilen bu araştırmanın en önemli özelliklerinden birisi, Türkiye'deki futbol taraftarlarının milliyetçilikle ilişkisini açıklama konusunda var olan alanyazına sağlayabileceği katkıdır. Teksas Tribün Grubu taraftarlarının milliyetçi eğilimlerinin açıklanmasının; Sosyoloji ve iletişim alanında çalışma yapanlara, bir alt kültürün bir boyutunu ortaya çıkarması ve alt kültür hakkında bilgi vermesi bakımından, Bursa şehrindeki güvenlik güçlerine, tribünlerde yaşanan asayiş olaylarında taraftarın bakış açısını görebilmeleri bakımından; Türkiye'deki hukuk alanına, yasal düzenlemelerin taraftar ile ilgili boyutunu isabetli bir biçimde tayin ederek doğru hareket edilebilmesi açısından katkı sağlaması düşünülmektedir. Ayrıca; medya alanına Teksas Tribün grubuyla alakalı yaptıkları haber ve programlarda bu grubun taraftarlarıyla ilgili doğru bilgiyi aktarmaları açısından, Bursa şehri kültür alanına bir alt kültür olan Teksas Tribün Grubu'nun bir boyutunu ortaya koyması bakımından belirli katkı sunacağı düşünülmektedir.

1. 4. Varsayımlar

- Çalışmaya katılan kişiler kendilerini Bursaspor Teksas Tribün Grubu üyesi olarak tanımlıyorlarsa Bursaspor Teksas Tribün Grubu taraftarı olarak kabul edilmişlerdir.
- Çalışmaya katılan tüm kişilerin verdikleri cevaplar doğru kabul edilmiştir.

1. 5. Sınırlılıklar

- Yapılan araştırma Bursaspor Teksas Tribün Grubunu ve taraftarlarını toplumsal boyutlarıyla ele almış psikolojik, siyasal, felsefi boyutuna doğrudan değinmemiştir.

1. 6. Tanımlar

Taraftar: Bir sporcu ya da takıma bağılılık hissedene, destekleyen kişidir. Bu bağlamda seyirci, taraftar, holigan, fanatik gibi tanımlamaların hepsi taraftar kavramı içerisinde değerlendirilmiştir.

Futbol Tribün Grubu: Bir futbol takımını desteklemek amacıyla bir grup taraftardan oluşan birlikte tezahürat, görsel şov ve çeşitli eylemlerin gerçekleştirildiği oluşum, grup.

2. İLGİLİ ALANYAZIN TARAMASI

Bu bölümde futbol taraftarlığı olgusunun ve Türkiye’de milliyetçiliğin anlaşılması için geçerli alanyazın taraması yapılmıştır. Kuramsal bir çerçeve için gerekli olan kaynaklara başvurulmuş ve alanda yapılmış olan araştırmalardan faydalanılmıştır.

"Milliyetçilik günümüz düşünme şekillerini derinden etkilemiş olduğu için, bir sorun olarak incelenmesi pek kolay olmaz (Billig, 2002, s.49). Özellikle futbol gibi kaygan bir zeminde milliyetçiliği yorumlamanın ve bu alanda çalışmanın zorlukları bulunmaktadır. Araştırmada futbol taraftarlığı toplumsal bir olgu olarak ele alınmıştır. Bu sebeptendir ki futbol ve futbol taraftarlığı öncelikle var olan toplumsal koşullar ile doğrudan ilişkili olarak kabul edilmiştir. Bu çerçevede, futbol tribün grupları ile milliyetçilik arasındaki ilişkiyi anlamlandırmaya yarayacak günümüze kadar yapılmış çalışmalar incelenmiş, bu doğrultuda kuramsal çerçeve belirlenmeye çalışılmıştır. Teksas Tribün Grubundaki futbol taraftarlarının milliyetçilik anlayışlarının ve onların bu konudaki görüşlerinin toplumsal koşullar paralelinde değerlendirilmesine çaba gösterilmiştir.

2. 1. Futbol

2. 1. 1. Futbolun tarihi

Futbol ile ilgili birçok araştırmada futbol benzeri oyunların futbol başlığı altında yer aldığını görmekteyiz (Erdoğan,2008; Hacıyev,2011; Arıpınar,1992). Bunun yanlış bir yönlendirme ve anlamsal bir çelişki doğurabileceği kaygısıyla bu araştırmada bir ayrıma gitmenin faydalı olacağı düşünülmektedir: Oyun olarak futbol ve spor olarak futbol. Günümüzde oynanan, futbolla benzer özelliklere sahip ve onu anımsatan, topla oynanan tüm oyunlar “oyun olarak futbol” başlığı altında değerlendirilmiştir.

Bir oyun olarak futbol, Sümerlere dayandırılmakta ise de kayıtlarda bulunması sebebiyle Çin İmparatorluğu’nda İ.Ö. 2500-3000 yılları arasında oynandığı kabul edilmektedir (Çamdereli ve Gürer, 2008, s. 137). Kurumsallaşmış haliyle futbol sporu ise, 19. yüzyıla dayanan bir tarihten başlayarak tarihi akışı içerisinde aktarılacaktır. 1863’te Rugby ve Amerikan futbolu olarak bilinen futbol türünden ayrılarak “ayakla oynanan futbol” şeklinde tanımlanarak belirli kurallara tabi tutulan ve resmileşen futbol, akılcılaştırılmış haliyle “spor olarak futbol” başlığı altında toplanacaktır. Bir manada futbol sporu ve öncesi şeklinde bir ayrıma gidilmiştir.

Altı çizilmesi gereken diğer husus, futbolun kendine özgü bir tarihi olduğudur. Sportif faaliyet alanı olarak futbol; siyasi, sosyal, iktisadi birçok alanla ilişkisi olmakla

beraber özel bir alan olarak kabul edilmektedir. Futbol, bu çalışmada alan kavramsallaştırmasıyla beraber değerlendirilmektedir. Bu sebeple alan kavramına da kısaca açıklama getirilmesi faydalı görülmektedir. Çözümleyici açıdan alan, “konumlar arasındaki nesnel bağıntıların konfigürasyonu ya da ağı” olarak tanımlanabilir (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s.81). Bourdieu ve Wacquant’a göre bir kurumun ya da kurumlar bütünü alan olarak değerlendirilmesi başka bir alana indirgenemeyecek yapıda olmasıyla açıklanabilir (2014, s.84-86). Bu spor dalından söz edilirken salt başka bir alana indirgenemeyecek bir yapıdan bahsedilmekte olduğu ön kabulü ile hareket edilmiştir.

2. 1. 1. 1. *Oyun olarak futbol*

Futbol benzeri, topla oynanan oyunların geçmişi hakkında çok farklı tarihler ortaya atılmaktaysa da bilinen en eski kaynak İ.Ö. 2600’lü yıllara denk düşmektedir (Stemmler, 2000, s.13). Yazılı eserlerde Çinli İmparator Huang-ti’nin askerlerine oynattığı oyundan bahsedilmektedir. Ayrıca Homeros’un Odesa’sında, Divanü Lügati’t Türk’te, Seyyid Ali Ekber’in yazdığı “Hitay-i Name” adlı eserde futbol benzeri oyunlar anlatılmaktadır. Avrupa’da, Asya’da ve hatta Amerika kıtasında oyunun farklı versiyonları, dönemi anlatan birçok kaynakta görülmektedir (Arıpınar,1992:7-8). Ayrıca orta çağda, oynanan futbol benzeri oyunların bazı zaman güvenlik endişesiyle, kimi zaman daha yararlı uğraşlarla vakit geçirilmesinin istenmesi sebebiyle yöneticiler tarafından yasaklandığı, dönemi anlatan kaynaklarda belirtilmektedir (Stemmler, 2000, s.23-32).

Kronolojik olarak ilk karşımıza çıkan İ.Ö. 2500’lü yıllar civarında Çin’de ve hemen hemen aynı tarihlerde Mısır’da ayakla top oynama şeklinde görülen oyunlardır. Çin’de oynanan oyun “Tsu Chu” adıyla bilinmektedir. Asya Hun Devleti’nde oynanan bir oyunun geliştirilmiş hali olduğu ifade edilmektedir (Türk, 2015, s.5-6). Saray kutlamalarında oynanan bu oyunun neden ve ne amaçla ortaya çıktığı konusunda kesin bir bilgi olmamakla beraber eski Çin Hanedanlığında imparatorluk kutlamalarında oynandığı belirtilmektedir. Bununla birlikte askerlerin çevikliği için imparator Huang-ti’nin askerlere benzeri bir fiziksel egzersiz yaptırdığı anlatılmaktadır. Bir anlamda o yıllarda bu oyun, askeri amaçlar için kullanılan fiziksel bir çalışma olarak görülmektedir (Erdoğan, 2008, s.11-12).

Mısır’da İ. Ö. 2500’lü yıllara ait olduğu varsayılan tarihi boyamalar, nesnelere ve yazılar içerisinde futbol benzeri bir oyunun oynandığına dair işaretler bulunmuştur. Bununla beraber günümüze kadar ulaşan, deriden ve ketenden yapılmış 2500 yıllık toplar

bulunmaktadır. Mısır'daki top oyunlarının da firavun için tertiplenen törenlerde gösteri amaçlı oynandığı düşünülmektedir (Erdoğan, 2008, s.12-13).

Kemari adıyla bilinen kimi zaman “kenatt” ismiyle de kaynaklarda geçen futbol topu benzeri bir malzemeyle oynanan oyun da Japonya tarihinde yer almaktadır. İ.Ö. 300-600 yılları arasında ilk izlerine rastlanan bu oyun 9-10 inç çapında bir topla 8 ve daha az kişinin “kikutsubo” adıyla anılan sahada topu zemine değdirmeden havada paslaşması şeklinde oynanmaktaydı. 10. - 16. yüzyıllar arasında altın çağını yaşayan bu spor alt sınıflar arasında yayılmıştır; ayrıca birçok Japon şiirinde ve yazısında bu oyundan söz edildiği görülmektedir. Bu süreçte takımın topu zemine değmeden 1000'den fazla sektirmesi topun emekli edilmesiyle sonuçlanmaktadır ve topur bizzat yüksek kraliyet rütbesiyle onurlandırıldığı bilinmektedir. 13. ve 14. yüzyıllarda özel kıyafetlerle oynanmaya başlanan bu oyun, günümüzde Japon geleneklerini korumak isteyenler tarafından oynanmaya devam etmektedir (<http://expertfootball.com/wp/?p=707>).

Tarihçilere göre Orta Amerika'da, günümüzde Pok-Ta-Pok adıyla bilinen, geçmiş İ.Ö. 3000'li yıllara dayanan futbol benzeri bir oyun oynanmaktaydı. 1519 yılında İspanyol kâşifler tarafından da kaydedilen bu oyun, halen Orta Amerika'da oynanmaya devam etmektedir. Hatta oyunun İnternette ve akıllı telefon uygulamaları üzerinden çevrimiçi olarak oynanabilmesini mümkün kılan bir sanal oyun sürümü bile bulunmaktadır (www.poktapokgames.com/en/). Oyun dirsek, diz ve kalçalarla topu bir çemberden geçirmeye çalışarak oynanmaktadır. Oyunda 10-15 cm çapındaki top 9 metre yukarı asılan çembere sokulmaya uğraşmaktadır. Araştırmacılar bu oyunun buradaki medeniyetlerde inanç, politika ve sosyal yaşamın bir parçası olduğunu savunmaktadırlar (<http://expertfootball.com/wp/?p=715>).

Antik Yunan halkının da futbol benzeri bir oyunu oynadığı kaynaklarda yer almaktadır. Episkyros adıyla bilinen oyun İ.Ö. 200'lü yıllara dayanan bir geçmişe sahiptir. Atina Ulusal Arkeoloji Müzesi'nde yer alan kabartma mermerlerde topla oynayan kişilerin sembolleri bulunmaktadır (expertfootball.com/wp/?p=719). Bununla beraber Romalıların bu oyundan esinlenerek “harpastrum” adında bir oyun geliştirdikleri ve bu oyunun da modern futbolun atasını teşkil ettiği ileri sürülmektedir (Erdoğan, 2008, s.13-14). Harpastrum adıyla bilinen ve Roma İmparatorluğu zamanında özellikle askerler arasında oynanan, İ. S. 700 ve 800'lü yıllarda popüler olan bu oyunu 5-12 arasındaki oyuncu sayılarıyla belirlenen takımların dikdörtgen şeklinde çizgiyle iki bölüme ayrılmış sahalarda oynadıkları aktarılmaktadır. Kaynaklarda, bu oyunda İmparator Julius Sezar'ın

askerlerine savaş talimi için bu oyunu oynattığı da geçmektedir. Ostia mozaiklerinde günümüz modern futbol topuna benzer dikişli ve şişirilmiş bir futbol topu resmedilmektedir Romalılar “harpastrum”u Fransa’ya da yaymışlardır. Fransa’nın kuzeyinde yaşayan Celts’ler Romalılara karşı zaferlerinin simgesi olarak gördükleri bu oyunu kendilerine uyarlamışlardır. “Le Soulle” olarak bilinen bu oyunun 12. yüzyıl ve sonrasında oynandığı bilinmektedir (expertfootball.com/wp/?p=719).

İtalya’da orijinal adıyla “giuoco del Calcio fiorentino” , kısa adıyla “Calcio” 16. yüzyılda ortaya çıkan bir toplu spor türüdür. Günümüz rugby ve futbol unsurlarının karışımı gibi gözüken sporun 1580’de Giovanni Bardi tarafından kuralları bile yazılmıştır. İki takım şeklinde 27’şerli ayrılan sporcular el ve ayaklarının ikisini de kullanmasının serbest olduğu oyunda sporcular rakip takımın kalesine topu bırakmayı amaçlamaktadır. Asıl olarak aristokrat aile çocuklarının oynadığı bu oyunun, Vatikan’da Papa tarafından bile izlendiği bilinmektedir (<http://expertfootball.com/wp/?p=736>). Günümüzde Floransa’da belirli aralıklarla bu oyun oynanmaya devam etmektedir. Avrupa’da futbolun oynanma ve tercih edilmesi açısından bakıldığında 19. asra kadar bir gelişememe durumundan söz edilebilir. Çeşitli bölgelerde; mezrada, kasabalarda ve şehirlerde oynanmasına karşın dine aykırılık, otoriteye tehdit, faydalı işlere engel olma, bedene fiziksel olarak zarar verme gibi gerekçelerle ortaçağ Avrupası’nda yaygınlaşamadığı söylenebilir (Stemmler, 2000, s. 23-33).

Avustralya’da da topla oynanan “Marn-Grook” adlı bir oyunun bulunduğu bilinmektedir. Ortaya çıktığı tarih net olarak bilinmemekle beraber adaya giden İngilizlerin bu oyunla ilgili yazdıkları, bize oyunu resmetme şansı vermektedir. Bahsedilen yazarlardan birisi olan William Thomas, Marn-Grook’tan erkekler arasında sevilen, keçeli sıçan derisiyle ya da başka bir hayvan derisiyle top yapılması suretiyle oynanan, aralarından bir kişinin topu ayağıyla havaya fırlatması sonucu topu havada ilk yakalayanın topa vurmaya hak kazandığı bir oyun olarak bahsetmektedir (Akt: Judd, 2005, s.222).

Orta Asya’da Türklerin de ayak ve kafayla oynadıkları topla oynanan bir oyun kaynaklarda yer almaktadır. Kaşgarlı Mahmut’ un “Divanü Lügati’t Türk” adlı eserinde “Tepük” isimli Türklerin oynadığı bir oyundan bahsedilmektedir. Oyunun bazı kesin kurallarının olduğu, hatta günümüz futbol kurallarına benzediği görülmektedir (Türk, 2014, s.6).

Bunların dışında tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte Eskimolar da “Aqsaqtuk” adıyla bilinen bir oyunu uzun sürelerden bu yana oynamaktadırlar. Bu oyunun inançlarında bir yeri olduğu söylenebilir. Inuit mitolojisinde ölülerin ruhlarının morsun başının top olarak kullanıldığı kuzey ışıklarına doğru seyahat ettikleri anlatısı yer almaktadır. Maçta şarkılar söylendiği ve maç sonraları kutlama yapıldığı görülmektedir (historyoffootballreally.blogspot.com.tr/2009/09/no-one-knows-for-sure-how-long-inuit.html). Futbol benzeri oyunların genellikle bir tören öncesi, sırası ya da sonrası gerçekleştiği dikkat çekmektedir.

Genel olarak bu oyunlar modern dünya öncesinde krallıklarda, kabile ve klan toplumlarında, geleneksel törenlerde ve bir kutlama yapısı içinde şekillenerek oynanmaktadır. Özellikle fiziksel güç ve çaba gerektirmesi sebebiyle askeri amaçlı kullanımının bazı bölgelerde ön plana çıktığı görülmektedir. O günkü şartlarda bu oyunların karmaşık yapılarının olmadığı söylenebilir. Oyun kuralları sadedir. Oyunların çoğu, yönetici sınıfı tarafından da kabul görmüş ve askeri ya da sosyal amaçlı kullanılmışlardır. Bu noktada ortaçağ Avrupası bazı istisnalar dışında ayrı tutulabilir. Rönesans ve reform hareketlerine rağmen futbol oyununun zararlı bir oyun olabileceği kanaati sebebiyle burjuvazi ve yönetici sınıfı oyuna çok olumlu bakmamıştır (Stemmler, 2000, s.23-32).

2.1.1.2. Oyunun spora dönüşmesi

Günümüzdeki çerçevede, alanyazındaki kavramsallaştırılmış adıyla modern futbolun, görece çok daha yeni bir tarihte, 19. yüzyılın ilk yarısında İngiltere’de doğduğu kabul edilmektedir. Futbolun toplumsal tarihinin içerisinde sorulması gereken en önemli sorulardan biri de “basit bir oyundan” nasıl olup da kurumsal olarak spor alanının doğduğudur. Hangi etkilerle ve niçin bu özel alan oluşmuş ya da oluşturulmuştur? Oyun, nasıl olup da spora dönüşmüştür?

Oyundan spora geçişin temelinde burjuva toplumunun seçkinlerinin çocuklarının okudukları İngiliz (özel) okullarında, halk oyunlarının biçimsel ve anlamsal değişikliklere uğrayarak ortaya çıkma süreci vardır. Bu okullarda ortaya çıkan sportif faaliyetler farklı okul kurumları ve bölge okullarındaki etkileşim sonucunda sabit kuralları ve evrensel uygulamaları zorunlu kılmıştır (Harvey, 2005, s.51-92). “Sportif faaliyet alanının özerkleşmesi, öngörülebilirliği ve hesaplanabilirliği sağlamaya yönelik bir akılcılaştırma sürecine eşlik eder” (Bourdieu, 1997, s.163). 19. yüzyılda dağınık olarak Birleşik Krallık’ta oynanmakta olan futbolun kurallarının 1848 yılında “Cambridge Kuralları” adı

altında birleştirilerek oyunun aynı standartlarda oynanmasının sağlanması ile oyundaki kurumsallaşma sürecinin başladığı kabul edilebilir (Arıburnu, 1991, s.9).

1857’de ilk futbol kulübünün (Sheffield Club) İngiltere’de kurulmasıyla beraber bu sürecin temel taşları olan kulüpler ortaya çıkmaya başlamıştır. 1863’de İngiltere Futbol Federasyonu’nun futbolu ragbiden ayıran düzenlemesi yeni açılımlara yol açmıştır. 1866’da ilk resmi maç London ve Sheffield takımları arasında oynanmış ve 1871’de ilk futbol organizasyonu “The FA Cup” düzenlenmiştir. 1888’de 12 takımın katılımıyla ilk profesyonel lig İngiltere’de kurulmuştur. 1872’de ilk milli maç İskoçya ve İngiltere takımları arasında oynanmıştır. Büyük Britanya’nın etkin dış politikası ve ticaret durumu sebebiyle diğer ülkelere de sıçrayan futbol, çok kısa sürede dünyanın çeşitli yerlerinde kurumsallaşarak büyümeye devam etmiştir. Boniface (2007, s.9-49) futbolu tanımlarken “İngilizler aracılığıyla dünyaya yayılan küresel bir spor” olarak tarif etmektedir. Bu yönüyle aslında futbol küreselleşmeyi ifade eden en çarpıcı olgulardan da birisi kabul edilebilir. Japonya’da, Kore’de, Meksika’da ve dünyanın dört bir yanında Birleşik Krallık sömürgesi ve yayılcılığı sürerken futbol da bu bölgelerde benimsenmiştir (Boniface, 2007, s.9-49). 1889’da Hollanda ve Danimarka, 1893’te Arjantin, 1895 Şili, 1900’da Uruguay ve Almanya, 1907’de Finlandiya kendi futbol federasyonlarını kurmuşlardır. Tüm bunlarla beraber, futbol alanındaki unsurların anlaşılması bakımından özellikle 20. yüzyılın sonlarına doğru somut bir biçimde kendisini gösteren futbolun endüstrileşme süreci açıklanmalıdır. Bu bağlamda kurumsallaşma sürecinin temelleri futbol kulüplerinin kurulmasına kadar dayandırılrsa da, Akşar, Avrupa Futbol Federasyonları Birliği (Union of European Football Associations - UEFA)’nin kuruluşuna dikkat çekmektedir (2015, s.6-34). UEFA 1954 yılında kurulmuştur. Bu adım futboldan para kazanılacağına açıklanmasıyla beraber, kulüpleri daha farklı bakış açıları kazanmaya yönlendirmiştir. Stadyumlar yenilenmiş, tribünler geliştirilmiş, futbol tesisleri artırılmış, futbolcu yetiştirmek için akademiler kurulmuş, sahalar çimlendirilmiştir. Özetle bir kurum olarak futbol şartlarının geliştirildiği söylenebilir. 1990’lı yıllara kadar belirli hızla devam eden bu süreç, 1990’larda çok daha fazla yapısal değişiklikle hızlanmıştır. Bu değişimlerin bazıları stadyumlardaki oturma düzeni, tribün ve futbol sahası arasındaki engellerin kaldırılması, turnike sistemlerinin modernizasyonunun (bazı acı tecrübeler sonrası) gerçekleştirilmesidir. Özellikle Heysel ve Hillsbrough faciaları sonrası İngiltere özelinde başlayan süreç tribünlerin düzenli hale getirilmesine, kontrol edilebilir bir yer

olmasına yönelik önlemleri beraberinde getirmiştir (Bora, 2012). Süreçle beraber futbol holiganlığına çözümler aranırken seyirci profili de değişiklik göstermiştir.

1990'lı yıllarda futbol alanında değişimler devam etmiştir. 1992'de İngiltere'de "Premier League" kurulmuştur, Şampiyon Kulüpler Kupası "Şampiyonlar Ligi" adıyla yenilenmiş ve birçok üst düzey Avrupa ligi başta olmak üzere bütün ligler futbolun endüstriyel yapısına uygun bir format için değişikliğe uğramıştır. Türkiye'de de 2002 yılında futbol ligi "Süper Lig" olarak isim değiştirmiştir.

Tüm bu gelişmeler dijital yayın platformlarında futbol maçlarının düzenli ve planlı bir şekilde yayımlanmasıyla beraber devam etmiştir. Bu gelişme futbol kulüplerinin ve federasyonların maddi olarak güçlenmesini beraberinde getirmiştir. 1990'lı yılların sonuna gelindiğinde futbol yayınları dünya nüfusunun yarısına ulaştırılır olmuştur (Akşar, 2015, s.6-34). Bu yıllarda başlayan süreçte Avrupa liglerinde yayın gelirleri kulüplerin en önemli gelir kaynağı haline geldi, futbol tam bir endüstri haline gelirken Pazar milyar dolarla hesaplanacak seviyelere ulaştı (Akşar, 2015, s.7). Türkiye'de Beşiktaş Jimnastik Kulübü (BJK), Fenerbahçe Spor Kulübü (FB), Galatasaray Spor Kulübü (GS) dışındaki diğer Anadolu kulüplerinin toplam gelirlerinin içerisinde yayın gelirlerinin oranı %80'lere ulaşmaktadır (Akşar, 2015, s.6-7). Bu yönüyle yayıncılığın futbol alanının en önemli maddi gücü olduğu söylenebilir.

Bu noktada ifade edilmelidir ki, futbol yayıncılığın gelişmesinde ve sektör olarak büyümesinde en önemli etkenlerden birisi reklam gelirleridir. Büyük şirketlerin hedef kitlelerine ulaşmak için yeni bir mecra gördükleri bu alan, firmaların reklam gelirleriyle büyümektedir. Reklam gelirleri artan kanallar maçları satın alabilmek için daha fazla ücret ödemesi yapmaya başlamış, kulüplerin gelirleri bu yolla artmış ve piyasa değerleri de buna bağlı olarak büyümüşür. Bununla beraber futbol kulüplerinin gelirleri arasında, stadyum ve tesislerdeki reklam gelirleri, internet sitelerindeki reklam ücretleri, tekstil malzemeleri ve diğer lisanslı ürünlerin satışı da eklenmiştir. Futbol sektörü finansal açıdan 2010'lu yıllarda 1990'lı yılların çok üstünde bir noktaya gelmiştir. Örneğin, 1991'de Manchester United'ın değeri 18 milyon Pound iken 2010 yılında kulüp değeri 1.19 milyar Pound olarak açıklanmıştır (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/8635865.stm>). Geldiğimiz nokta itibarıyla, sadece Avrupa futbol sektörünün toplam maddi büyüklüğü 20 milyar Avro seviyelerindedir (<https://www.soccerex.com/about/what-soccerex/football-industry>). Para liginde son 2 yılda Türkiye'den üst sıralarda yer alan tek takım ise Galatasaray'dır. Deloitte'un

açıkladığı futbol para ligi 2015 araştırmasında gelirler bakımından ilk 20 içerisinde GS kulübünün 161.9 milyon Avro'luk gelirle 17. sırada yer aldığı görülmektedir, 2016 yılındaki araştırmada ise GS futbol kulübü 21. sırada listeye girmiştir (<http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/na/Documents/audit/gx-footballmoney-league-2015.pSerbestlik> Derecesi, <http://www2.deloitte.com/tr/tr/pages/consumer-business/articles/futbol-para-ligi-2016.html>). Son yıllarda inişli çıkışlı grafiklerine rağmen Türkiye'de gelir açısından, özellikle İstanbul'un üç kulübünün (BJK, FB, GS) dünyanın sayılı kulüpleri arasına girdiği söylenebilir.

Sonuç olarak, son yıllarda dünyada yaşanan ekonomik değişim ve dönüşümler ile birlikte futbolun “farklı bir sürece girdiğini”, aktarılan tarihsel süreç eşliğinde söyleyebilmek mümkündür. Burada farktan kastın futbol alanındaki sistemsel dönüşüm olduğunun altı ayrıca çizilmelidir (Gifford, 2006, s.6-13). Bu değişim ve dönüşüm süreci futbol kulüplerini, bu alanda çalışanları, alanın paydaşı olan taraftarları kaçınılmaz olarak etkilemektedir. 20 yıl öncesine kıyasla kat be kat büyük bir futbol ekonomisi karşımıza çıkmaktadır (<http://www.yenisafak.com/politika/iste-turkiye-ve-dunyada-futbol-ekonomisi-328062>). Çağımızda futbol maç biletleri fahiş fiyatlarla pazarlanmaktadır, maçların televizyonlarda gösterimi bir ücrete tabidir, şirketleşen futbol kulüplerinin ürünleri lisanslı kullanım çerçevesinde satılmaktadır. Bir dernekten ziyade bir şirket ve marka olarak yönetilen futbol kulüpleri artık daha profesyonel kadrolar dâhilinde yönetilmektedirler.

Bunlara ilave olarak, futbolun kurumsallaşma sürecinde hiç kuşkusuz merkezi yönetim teşkilatı olarak FIFA önemli bir yer tutmaktadır. FIFA'ya bağlı olmayan hiçbir federasyon uluslararası maç organize edememektedir. Günümüz futbol patronu olan FIFA, 1904'te Paris'te birkaç ülkenin katılımıyla kurulmuştur. 1912'de 21 üye ülkeyle faaliyetlerine devam etmekte olan FIFA'nın, 1925'te üye sayısı 36'ya yükselmiştir. Futbolun yayılma ve genişleme süreci günümüze kadar İkinci Dünya Savaşı yılları haricinde devam etmiştir. Günümüzde FIFA'nın dünyanın dört bir yanından 208 üyesi bulunmaktadır. Bu rakam Birleşmiş Milletler'in üye sayısından fazladır. Bununla beraber FIFA'ya bağlı 240 binin üzerinde kayıtlı profesyonel futbol kulübü bulunmaktadır (<http://www.fifa.com/worldfootball/bigSıklık/clubs.html>). Bu durum, küreselleşen futbol düzeninin açık bir göstergesidir. Futbolun küreselleşen durumunu belli eden diğer bir gösterge futbolcu geçişlerinin serbest bırakılmasıdır. Dünyanın büyük

futbol liglerinde yabancı futbolcuların sayısı ve oranı gün geçtikçe artmaktadır. Amerika, Asya, Afrika kıtalarından on binlerce futbolcunun Avrupa liglerinde oynamakta olduğu görülmektedir (Boniface, 2007,). FIFA'nın bu geçişlere izin vermesi, küresel ve teşkilatlı tek bir yapının ortaya çıkmasına yardım etmiştir. Özellikle Bosman Kararları sonrası futbolcu geçişlerinin kolaylaştırılması ve futbol yayıncılığının gelişmesi de bu durumda önemli bir etkidir (Futbolda Kurumsal Yönetim Ve Denetim Üzerine Görüş Ve Öneriler Raporu, 2011, s.4). 100 yılı aşkın sürede gelinen bu nokta, futbol sporunun küresel anlamda sevildiğinin ve bu spor dalına ilgi gösterildiğinin çok temel bir göstergesi olarak yorumlanabilmektedir.

2.1.2. Türkiye’de futbol ve tribün grupları

2.1.2.1. Türkiye’de futbol

Türkler, asırlar boyunca savaşların içerisinde olmuş bir millet olarak karşımıza çıkmaktadır. Biraz da bu sebeple Türklerin tarih boyunca özellikle güç ve zekâ gerektiren okçuluk, güreş, atıcılık gibi sporlar ile uğraşmış oldukları bilinmektedir. Osmanlı’dan cumhuriyete geçişin önemli bir aşaması sayılan Tanzimat dönemine (1839-1876) bakıldığında spor olarak görebileceğimiz binicilik, okçuluk ve güreş gibi oyunların ön planda olduğu söylenebilir (Atabeyoğlu, 1985, s.1474-1479). 19. yüzyılda özel olarak güreş ve okçuluk ile ilgilenen padişahların bu spor dallarına verdiği önem bilinmektedir (Atabeyoğlu, 1985, s.1474-1479). Bu dönemde yabancı tebaa arasında ise özellikle kriket, çim tenisi, ragbi gibi sporlar çok daha popülerdir (Yüce, 2015, s. 21-29). Futbol ise 1800’lü yılların ortalarında İngiliz çiftçiler eliyle Osmanlı tebaası ile tanıştırılmıştır. Kısa süre içinde Ermeni, Rum ailelerin çocuklarının ilgisini çeken futbol; Selanik, İzmir ve İstanbul’da yaygınlaşmaya başlamıştır. Tanzimat dönemi Batı tarzı reformlar sporun Türkiye’ye yayılmasını hızlandırmıştır. Bu dönemin ruhuna uygun biçimde futbol da gelişmiştir. Bununla beraber modern futbolun ülkemize girişi II. Abdülhamit dönemine denk düşmektedir. (Atabeyoğlu, 1985, s.1491-1499).

II. Abdülhamit zamanında (1876-1909) yasaklanmasına rağmen oyunu oynamanın bir yolunu bulan futbol kulüpleri; erken cumhuriyet döneminde, Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ) ve devlet arasındaki çatışma sonucunda devlet müdahalesine daha açık hale gelmişlerdir. 1959’da milli ligin kurulmasıyla ülke çapında bir yayılmanın olduğu görülmektedir. Özellikle 1960’lı yılların ortalarında dengeli kalkınma politikalarının bir sonucu olarak Anadolu sermayesinin güçlenmesi ve buna dolaylı ya da

direk bağı olarak çoğu kentte il takımlarının kurulması kent kulüpçülüğünü doğurmuştur denilebilir (Zelyurt, 2014, s.1768-1771).

Futbol; toplumdaki, siyasetteki olayların çok kısa bir zaman içinde kendi genel yapısına yansıdığı ve kendini belli ettiği bir alan olarak görülebilir. Türkiye özelinde 1970'lerdeki Anadolu sermayesinin kalkınması o yıllarda Anadolu kulüplerinin başarılarıyla örtüşmektedir. 1990'lı yıllarda başlayan terör faaliyetlerinin futbol sahalarındaki milliyetçi söylemlerin çoğalmasına sebep olduğu söylenebilir. Şike operasyonları adı altındaki operasyonlar, özel mahkeme yargılamalarının olduğu dönemde gerçekleştirilmiştir. Tüm bunların tesadüften öte anlamlar içerdiği ifade edilebilir. Yaşanan olayların, futbol alanının bulunduğu toplumun ilişkilerini, iktidar yapısını yansıttığının yanı sıra, futbolun Türkiye'deki genel tarihi akışına bakılınca iktidar ve devlet ile ilişkisinin ön plana çıktığı söylenebilir.

2.1.2.1.1. Kuruluş dönemi

Üzerinde uzlaşmış gibi çoğu kaynakta Osmanlı topraklarında ilk futbol müsabakasının 1890'lı yıllarda yapıldığı zikredilmiş olsa bile (Atabeyoğlu, 1985; Şahin, 2011; Arıburnu, 1992) Mehmet Yüce, yayımladığı kitabında bu tarihten 10 yıl kadar önce bir futbol müsabakasının İstanbul'da oynandığına dair gazete haberini ortaya koymaktadır (Yüce, 2015). Habere göre “yakışıklılar” ve “tipsizler” adıyla iki futbol takımının mücadelesi gazeteye yansımıştır. Ayrıca 1 yıl sonrasında “The Constantinople Messenger” gazetesinin haberinde İstanbul'da birlik kuralları çerçevesinde bir maçın oynandığı yazmaktadır (Yüce, 2015, s.21-29). 1890'lı yılların başlarında ve İzmir'de tütün ticareti ile uğraşan İngiliz ailelerin eğlence için oynadıkları bu oyunu “Football and Rugby Club” kulübünü kurarak resmileştirdikleri görülmektedir. Kurulan bu takım, Osmanlı topraklarındaki ilk futbol kulübüdür.

5 yıl kadar sonra İstanbul'da İngiliz ve Rumlardan oluşan bir takım daha kurulmuştur. İki takımın İstanbul'da birbirleriyle maç yaptığı kayıtlarda bulunmaktadır. İlk Türk futbol takımı ise 1902 yılında Fuad Hüsnü Bey (Kayacan) ile Reşad Danyal Bey'in girişimiyle “Black Stocking (Siyah Çoraplılar)” adıyla kurulur. Dönemin padişahı olan 2. Abdülhamid'in futbol dernekleri ve kulüplerine mesafeli durması sebebiyle bir İngiliz adıyla kurulan kulüp, ilk maçından sonra hafiyeler tarafından dağıtılmıştır. Aynı yıl İstanbul'da James Lafontaine ile Horace Armitage tarafından tam bir kulüp mahiyetinde “Cadi-keuy Football Club (Kadıköy Futbol Kulübü)” kurulmuştur. Bunları “Moda Football Club” ile Rumların kurdukları “Elpis (Ümit)” ve İngiltere

Sefarethanesinin “Imogene” takımlarının kuruluşları izlemiştir. Bu 4 takım Osmanlı topraklarında kurulan ilk futbol ligi olan “İstanbul Futbol Ligi”nin üyeleri olmuşlardır. 1905’te Mekteb-i Sultanî (Galatasaray Lisesi) öğrencileri tarafından kurulan Galatasaray Spor Kulübü ve 1907’de Nurizâde Ziya (Songülen), Bahriye Necib (Okaner)’in kurduğu Fenerbahçe Spor Kulübü, daha sonraki yıllarda bu lige dâhil oldular ve şampiyonluklar kazandılar. Beşiktaş Jimnastik Kulübü ise Ahmet Şerafettin Bey’in gayretleriyle ancak 1909 yılında futbol şubesini açarak lige dâhil olabildi (Atabeyoğlu, 1985, s.1474-1479). Cumhuriyetin ilanına kadar olan süreç; Pazar Ligi, Cuma Ligi, İstanbul Türk İdman Birliği Ligi ve İstanbul Şampiyonluğu Ligi gibi isimlerde çeşitli liglerin kurulduğu bir dönemdir. Kulüplerin sayısının kısmen arttığı görülmektedir.

2. Meşrutiyetin ilanından sonra futbolun gelişmesi için elverişli ortamın doğduğu söylenebilir. Kabul edilen Cemiyetler Kanunu ile beraber kulüplerin resmi bir yapıya bürünmesinin sağlanması sporun yayılmasının önünü açan bir gelişme olarak görülebilir. Beykoz, Üsküdar Anadolu, Vefa kulüpleri 1908 yılında kanundan yararlanarak kurulmuşlardır. İttihat ve Terakki Partisi’nin yönetimi ele almasından sonra bir süre başkanlığını Talat Paşa’nın yaptığı “Progress (Terakki)”, daha sonraki adıyla “Altınordu Kulübü” futbol ligine katılmıştır. Siyasetin desteğiyle sporcu anlamında da zenginleşen kulüp, şampiyonluklar yaşamıştır. Bununla beraber Milli Mücadele dönemine denk düşen yıllarda Trabzon ve Ankara’da da futbol kulüpleri kurulmuş ve müsabakalar tertip edilmeye başlanmıştır. Savaşların yoğun olduğu dönemlerde İstanbul ve İzmir’de dâhil olmak üzere futbol organizasyonları kesintiye uğramışsa da futbol maçları oynanmaya devam etmiştir. O yıllarda işgal kuvvetleri ile yerli futbolcuların oluşturdukları takımların maç yapmaları, sık görülen bir durumdur.

2.1.2.1.2. Cumhuriyet dönemi

1923 yılında ülkenin Osmanlı’dan miras aldığı spor bakiyesinin çok zayıf olduğu söylenebilir. O yıl toplamda 13 spor bölgesi, 14 tescilli spor kulübü ve 827 lisanslı sporcu bulunmakta idi. Bu süreçte futbol kulüpleri maddi sıkıntılar yaşamaktadır (Evcin, 2014, s.306). Durum böyle iken 1920’li yıllarda kişilerin şahsi gayretleri ile yürüyen spor faaliyetlerinin bir çatı altında toplanması ve örgütlü bir şekilde yürütülmesi gerekliliği meydana çıkmıştır. 1922 senesinde bu ihtiyaç doğrultusundaki çalışmaların sonucu olarak Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (TİCİ)’nin kurulmasıyla Türk sporunun ilk yönetim örgütü ortaya çıkmıştır. (Özmaden, 1999, s.53). İttifakın programında sporun ülkeye yayılması, merkezî teşkilatın kurulması, ülkedeki spor faaliyetlerinin sevk ve idaresi,

yabancı ülkelerle ilişkiler kurmak gibi maddeler yer almaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren spor ve millilik arasında yakın bir ilişki kurulduğu görülmektedir (Kılıç, 2013, s.28-33). Bu yıllar, profesyonelliğe karşı çıkılan bir yapının futbola hâkim olduğu bir dönemdir. Biz duygusuna engel teşkil edeceği sebebiyle futbolcuların para karşılığı futbol oynaması tercih edilmemiştir (Özmaden, 1999, s.122-128).

TİCİ'nin kurulmasından sonra Türkiye Futbol Birinciliği (TFB) adıyla bir milli turnuva ligi oluşturulmuştur. Belli bölgelere ayrılarak teşkilatlanmış futbol, mıntikalara özel ligler tesis etmiş ve bölgeden başarılı olan takımın TFB'ye bölge temsilcisi olarak gitmeye hak kazandığı bir sistem kurulmuştur. Ankara'da İstiklal sahasında oynanan müsabakalar sonucunda Türkiye şampiyonu belli olacak biçimde organize olunmuştur. 1924'te "Bahriye Efrad-ı Cedide Mektebi"ni yenen "Harbiye" takımı, ilk Türkiye futbol şampiyonu olarak tarihe geçmiştir. Bu organizasyonda bazı seneler parasal, savaş durumu gibi sebeplerle aksamlar meydana geldiyse de süreç 1951 yılına kadar devam etmiştir. Bu lig ile beraber dönem içinde Milli Küme, Başvekil Kupası ve bölge ligleri düzenlenmiştir (Yüce,2015).

1923-1924 tarihlerinde TİCİ'nin teşkilatlanmasına bakıldığında İstanbul, Ankara, İzmir, Bahriye, Canık, Eskişehir, Trabzon, Kocaeli, Adana, Konya, Antalya, Harbiye, Bursa, Edirne mıntikaları yer almaktadır (Yüce, 2015, s.35-41). 1923 yılından başlayarak daha sonraki yıllarda da devam eden yurtdışı turları, ülke dışında düzenlenen gösteri ve dostluk maçları azımsanmayacak derece fazla idi. Erken cumhuriyet yıllarında dış ülkelere gelen futbol takımları da oldukça ilgi görmekteydi. Milli takım, 1924 ve 1928 olimpiyatlarına futbol takımı göndermiş ve turnuvada maçlara çıkmıştır (Yüce,2015).

Özellikle 1929 yılından sonra tek parti döneminin baskıcı siyaseti ile TİCİ, siyasetin müdahalelerine açık bir duruma gelmiştir. 1929 yılında olimpiyat ve dış temsilde alınan başarısız neticeler yüzünden siyasilerin rahatsız oldukları anlaşılmaktadır (Şahin, 2010, s.172-173). TİCİ'nin 1931 yılında yapılan beşinci umumi kongresinde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'li milletvekillerinin başkanlık ve üst düzey diğer görevlere seçildiği ve siyasetin doğrudan müdahalesiyle spor alanının şekillendiği görülmektedir (Şahin, 2010, s.173). Bu tarihten sonra CHP ve futbol arasında organik bir bağın oluştuğu ifade edilebilir. TİCİ yerini 1936 yılında Türk Spor Kurumu (TSK)'na bırakmıştır. Dönemin siyasetinin önde gelen isimlerinden Rahmi Apak ve Behçet Kemal Çağlar'ın makalelerinde vurgulandığı üzere bu dönemde milli bir şuur oluşturma, Kemalist ideolojiyi halkın kabulü için futbolun araçsallaştırıldığı göze çarpmaktadır (Çağlar, 1992,

s.78). Bu noktada 1932’de Halkevlerinin kurulması ve faaliyetlerini hızlandırması da milli, Kemalist bir kimlik kazandırmaya yönelik çalışmaların önünü açmıştır. Halkevlerindeki çalışma dallarından birisi de spor faaliyetleridir. Kemalist ideolojinin yayılması ve cumhuriyet inkılaplarının tüm yurda yayılması açısından Halkevlerinin, yardımcı bir kuruluş olarak rol oynadığı söylenebilir. Bu kurumun 1932’den 50’li yıllara kadar sporun gelişmesi için TİCİ ve TSK’yı destekleyen ama ayrı yapılanmış bir kuruluş olduğunu belirtmelidir (Şahin, 2010, s.182). Kimi zaman taşradaki yapılanmasıyla TSK’nin bazı görevlerini üstlendiği de dönem içinde görülmektedir (a.g.k, 2010, s.183). Clarke&Clarke’ın belirttiği üzere "Spor, ulusun biz olarak inşa edilmesine olanak sağlayan bir formdur." (1985, s.67). Tüm yazılanlar ışığında bir anlamda ulus kimlik inşasında kullanılan araçlardan birisinin de futbol olduğu görülmektedir.

TİCİ zamanında kulüplerin siyasetle uğraşmasını yasaklayan maddenin TSK tarafından kaldırılmasının siyasetin futbola müdahil olmasını, hatta onu şekillendirmesini kolaylaştırdığı söylenebilir. Örneğin, bu yıllarda sporcuların CHP üyeliğine kayıtlarının yapılması olağan bir durumdur. 1936 olimpiyatlarına katılan sporcuların formalarında CHP ambleminde bulunan 6 oku taşımaları, siyasetin sporun ne denli içinde yer aldığını göstermektedir (Şahin, 2011, s.175-176). Tüm bunlarla beraber futbolda kısmi de olsa gelişmelerin olduğu rakamlara yansımıştır. 1938 yılı itibarıyla spor faaliyetinde bulunan bölge sayısı 63’ü, resmi olarak tanınan kulüp sayısı 442’yi ve lisanslı sporcu sayısı 27.631’i bulmuştur (Evcin, 2014, s.335).

Cumhuriyet sonrasında 1933’te kurulan “Güneş Spor Kulübü” devlet, siyaset ve spor ilişkisi bağlamında önemli bir yer teşkil etmektedir. Mustafa Kemal Atatürk’ün başyaveri olan Cevat Abbas Güver’in kurucuları arasında olduğu kulüp, 30’lu yılların devletçi politikaları içerisinde değerlendirildiğinde daha anlamlı bir sonuç ortaya çıkabilir. Kulüp, bizzat M. Kemal Atatürk’ün isim babası olduğu bir kulüp olması hasebiyle de önemlidir. Fişek (1985, s. 67-68)’in belirttiği üzere o dönemde “devletin partisi vardı ama Başkent Ankara’yı ve onun simgesi olan Hitit güneşini İstanbul’da temsil edecek bir devlet kulübü yoktu.” Bu sebeple siyasiler, Kemalizm’in ana ideoloji olarak uygulandığı 30’lu yılların ortalarında bu kulübe önem vermişlerdir. Güneş kulübü kürekte ve futbolda kısa sürede şampiyonluklar kazanmasına rağmen Mustafa Kemal’in ölümünden bir gün sonra feshedilmiştir (Fişek, 1985, s.67-68).

TSK’nin 8. Spor Kongresi’nde TİCİ’nin yerini almasının devamındaki 2 yıl, çok kısa bir geçiş sürecinin ifadesi olarak görülebilir. 1937 yılında Celal Bayar başbakan

olduktan sonra mecliste yaptığı Hükümet Programı hakkındaki konuşma, bu anlamda önemlidir. Bayar konuşmasında, “Sporu bir merkeze bağlayıp teşkilâtlandırmak ve muhtelif spor teşekkül ve hareketlerini ve vasıta ile idare etmek için yüksek huzurunuzla bir kanun lâyihasıyla geleceğiz.” diyerek bir değişikliğin olacağını işaret etmiştir (<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP9.htm>). 1938 yılında bu yönde bir adım atılarak 3530 sayılı kanunla Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü (BTGM) kurulmuş ve sporun devlet eline geçmesiyle birlikte futbol da devletin bünyesinde varlığını devam ettirmiştir (Arıpınar, 1991, s.17). Daha sonraki senelerde 2. Dünya Savaşı yıllarında ülke olağanüstü bir dönemden geçmiştir. Bu dönemde savaşa hazır olma bakımından bazı beden hareketlerinin halkın idmanlı olması için zorunlu tutulduğu görülmektedir. General Cemal Tahir Taner’in 22 Ekim 1938 - 22 Kasım 1945 tarihleri arasında Beden Terbiyesi Genel Müdürü olması, dönemin spora bakış açısını da anlatmaktadır. (Şahin,2010, s.190).

Ülkemizde profesyonel futbol liglerine geçiş, 1951 senesinden sonra “Futbol Profesyonel Talimnamesi”nin hazırlanmasıyla beraber gerçekleşmiştir (Arıpınar, 1991, s.85). O dönemde gizli profesyonellik adıyla bilinen ve futbolculara belli cüzi miktarların dışında para vermeyi yasaklayan anlayışa karşı futbolculara el altından ödemeler yapan kulüpler Futbol Federasyonuna başvurarak sorunun çözümünü talep etmişlerdir. Bu süreç Talimnamenin hazırlanmasını sağlamıştır. Ayrıca, 1951 yılında Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş, Vefa, İstanbulspor, Beykoz, Kasımpaşa ve Emniyet takımlarının başvurusuyla İstanbul Profesyonel 1. Ligi kurulmuştur. Daha sonraları İzmir ve Ankara’da da profesyonel ligler kurulmuş ve bu süreç 1959 yılında milli ve tek bir üst ligin kurulmasına kadar devam etmiştir (Arıpınar, 1991, s.85-99).

Futbolun gelişmesi bakımından 1960’lı yılların ortalarından 1970’li yılların başlarına kadar olan kısa dönem çok önemlidir. 1962 yılında UEFA, Türkiye'nin tam üye olduğunu duyurmuştur (<http://www.tff.org/default.aspx?pageID=296>). Bu süreçte 1963’te ikinci lig, 1967’de üçüncü lig kurulmuştur. 1960’lı ve 1970’li yıllar, futbolun Anadolu’ya yayılarak birçok kent takımının kurulduğu, Anadolu kulüpçülüğünün ciddi sıçramalar gösterdiği ve İstanbul takımlarına karşı başarılar kazandıkları bir dönemdir (Zelyurt, 2014, s.1763-1779). Trabzonspor, Eskişehirspor, Bolu, Samsunspor, Kayserispor, Antalyaspor, Kocaelispor, Adanaspor, Düzcüspor, Elazığspor, Ispartaspor, Malatyaspor, Afyonspor, Giresunspor ve daha birçok kent kulübü bu kısa zaman dilimi içerisinde kurulan futbol kulüplerindedir. 1975 ve 1984 yılları arasında Trabzonspor’un 6 lig şampiyonluğu yaşamış olması, Anadolu kulüpçülüğünün gelişimini görebilmek

açısından önemlidir. Özellikle bu tarihlerde bu gelişmelerin yaşanması Fişek'e göre yatırım ve hizmetlerin bölgesel dağılımının gözetildiği "planlı kalkınma" uygulamasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca güçlenen Anadolu sermayesinin İstanbul sermayesine karşı her araca ve simgeye destek verdiği belirtilir de bulunmaktadır. 1960'lı yılların ortalarında Anadolu'da meydana gelen kulüp patlamasının toplumsal süreçlerinin o dönemin toplumsal sürecini yansıttığı söylenebilir (2003, s.226).

2.1.2.1.3. 80 darbesi sonrası dönem

Muhakkak ki askeri darbeler, müdahaleler küresel dünya siyaseti içerisinde yorumlanabilecek olaylardır. Türkiye'deki darbe süreçlerinin de bu temel varsayımın dışında değerlendirilememesi olağandır. Futbol alanı içinde yeni bir sürecin kapılarının açıldığı kırılma noktasının 24 Ocak Kararları, 12 Eylül Darbesi ve sonrasında spor alanında yaşananlar olduğu söylenebilir. Askeri harekât sonrası futbol, kitlelerin ve özellikle gençlerin siyasetten kopartılması ve ülke, dünya meseleleri üzerine düşünmelerinin önüne geçilmesi için bir tür meşgul etme aracı olarak kullanılmıştır. Fakat Clarke&Clarke'ın belirttiği üzere "Spor, ulusun biz olarak inşa edilmesine olanak sağlayan bir formdur." Bu sebeple devlet erkinin bu konuda hamleler yaptığı da düşünülebilir. Sadece halkı siyasetten uzak tutmak tek amaç olarak görülmeyebilir (1985, s.64-65). Diğer spor alanlarının gelişmesine oranla kat be kat fazla büyüyen, etki alanını genişleten futbol; askerlerin, daha sonrasında sivil siyasetin faydalandığı bir alan olmuştur. Bu yıllarda askeri yönetimin futbolun kurumlarına açık bir şekilde müdahale ederek Federasyonun kararlarını etkilediği ifade edilebilir. Türk asıllı yabancıların ülke futboluna girmesinin önünün açılması, Ankaragücü'nün bir üst lige çıkartılması bu örneklerden bazılarıdır. Bununla beraber 80 sonrası üst düzey askerler futbol maçlarına katılmaya başlamışlardır. Bu dönemde, özellikle teröre karşı askerlerin futbola ayrı bir önem atfettikleri söylenebilir (Talimciler, 2005, s.148).

Askeri yönetim sonrası Özal dönemi, Türkiye'nin açık pazar ekonomisine ayak uydurduğu dönem olarak değerlendirilebilir. Özal dönemi, siyaset ve futbol arasındaki ilişkinin artarak güçlendiği dönem olmuştur. 1983 hükümet programında spor tesislerinin artırılmasına yönelik çalışmalar yer almış ve yurdun dört bir yanında bu projeler hayata geçirilmiştir. Spor yönetimi konusunda BTGM'nin devamı sayılabilecek Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü (GSGM) kurulmuştur. Sporla ilgili Kanun, süreç içerisinde günün ihtiyaçlarına ve dönemin şartlarına göre değişikliklere uğramıştır. Bu düzenlemelerden birisi de 1988 yılında profesyonel futbol hizmet ve faaliyetlerini yürütmeyi TFF'ye

birakan kanun değişikliğidir. Dönemdeki değişikliklerden bir diğeri de siyasilerin futbol alanına dair tutumlarındaki gözlenen değişimdir. Özal, eski yıllarda siyasilerin mesafeli durduğu futbol sahalarına sıklıkla gitmiş, kupa törenlerinde boy göstermiştir. Bununla beraber 1980’li yıllarda Anavatan Partisi’nin seçim mitinglerinde bazı bölge halklarına bölgedeki futbol kulüplerinin şampiyonluğunu vaat ettiği bile görölmektedir (Zelyurt, 2014, s.1772). Bu dönemde iktidar-futbol ilişkisi de alanını genişletmiştir. Özal’ın bu tutumu diğer siyasi isimlerin de bu alana yönlenmesine vesile olmuştur. Bu dönem ve sonrası, yerel idari kuruluş yöneticilerinin, siyasi parti liderlerinin, milletvekillerinin, bakanların, devlet yetkililerinin futbolun içerisinde yer aldığı dönemi beraberinde getirmiştir (Talimciler, 2005, s.147-163). Günümüzde de futbolun içinde siyasi partilerin sıklıkla yer aldığı ve futbolun unsurlarını kullandıkları görölmektedir.

1980’li yıllarda bir anlamda yapısal olarak dönüşen futbol kurumları, Türkiye’nin yeni liberal ve serbest pazar kriterleri uyum sürecine ayak uydurmanın ilk adımlarını atmışlardır. “24 Ocak Kararları” şeklinde adlandırılan liberal ekonomiye geçişi hızlandıracak süreci hazırlayan değişiklikler, darbenin sonrasında sendika ve siyasi partilerin kapanarak, işçi sınıfının zayıflatılmasını beraberinde getirmiştir. Muhalefet bastırılmıştır ve bu süreçte kitleleri oyalama amacıyla futbol alanının araçsallaştırıldığı söylenebilir (Zelyurt, 2014, s.1771-1772).

1990’lı yıllarda, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde artan terör faaliyetleri sonrası futbolun, siyaseten daha da önem kazandığı ifade edilebilir. Bölgedeki gençlerin, çocukların terör örgütüne katılımını azaltmak, devlete bağlılığı artırmak, terör örgütü propagandasından insanların en az düzeyde etkilenmesini sağlamak amacıyla hem kolluk güçleri hem bölge idarecileri hem de politikacılar terör bölgesindeki futbol kulüplerini desteklemişler, üst liglerde yer almaları için bazı zamanlar etik olmayan davranışlarda bile bulunmuşlardır. Bununla beraber tribünlerde milliyetçi, lümpen söylemler de bu yıllarda hızla artmıştır. Federasyon tarafından İstiklal Marşı’nın her futbol müsabakası öncesi söylenmesi zorunlu hale getirilmiştir. Tribünlerde Türklük söylemleri artmış, dini ifadeler kullanılır, laiklik ve cumhuriyet gibi kavramlar seslendirilir olmuştur. Genel olarak taraftar gruplarında ve tribünlerde milliyetçi söylemlerinin ağır bastığı söylenebilir (Talimciler, 2005, s.147-163).

1990’lı yıllarda karşımıza çıkan bir diğer durum, belediye başkanlarının illerdeki futbol kulüpleri ile olan ilişkisidir. Sefa Sirmen ve Celal Doğan gibi belediye başkanları, görev dönemlerinde büyük Anadolu futbol kulüplerinde başkanlık yapmışlardır.

Günümüzde belediye başkanlarının futbol kulüplerinde başkan olması yasaklanmış olsa bile dolaylı olarak kulüple belediye başkanı ilişkisi devam etmektedir. Ayrıca birçok belediyenin kendisine ait profesyonel futbol takımı vardır. 2015-2016 sezonu itibarıyla Türkiye'deki birinci, ikinci ve üçüncü liglerdeki belediye futbol takımı sayısı 21'dir.

1980 sonrası dönemde Türk futbolundaki değişimin taşıyıcısının Türkiye Futbol Federasyonu olduğu söylenebilir. Özellikle Turgut Özal'ın desteğiyle 1989'da Şenes Erzik'in TFF başkanlığına atanması sonrasında TFF tarafından sistemli çalışmalar yapılmış ve altyapı hizmetleri geliştirilmiştir. Bu yıllarda UEFA ile Federasyon bazında ilişkiler geliştirilmiş ve ülke futbolunun büyümesi sağlanmıştır. 1992 yılında 3813 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesiyle beraber TFF özerk bir yapıya kavuşmuştur. İlk başkanlık seçimini Şenes Erzik kazanmıştır. Devamındaki süreçte en önemli gelişmelerden biri, yayın gelirlerinin paylaşılmasını planlı bir hale getiren havuz sisteminin oluşturulmasıdır (<http://www.tff.org/default.aspx?pageID=297>). Bu yolla Türk futbol kulüpleri ekonomik açıdan zenginleşmeye başlamışlardır. Gelirleri artan kulüplerin idari ve mali açıdan kötü yönetimi ise bu maddi kazanımlara rağmen kulüpleri borç yükünden bugün bile kurtaramamıştır. BJK, FB, GS ve TS gibi bütçe olarak büyük kulüplerin borç toplamının 5 milyar dolar civarında olduğu görülmektedir. 2014-2015 sezonunda 6 süper lig kulübü, finansal kriterlere uymadığı gerekçesiyle UEFA'dan lisans alamamıştır (<http://aa.com.tr/tr/spor/turk-futbolu-nereye-gidiyor/514060>). Bununla birlikte, 2009 yılında 5894 sayılı "Türkiye Futbol Federasyonu Kuruluş Ve Görevleri Hakkında Kanun" ile Federasyonun özerk yapısı devam ederken çeşitli güncellemeler yapıldığı da belirtilmelidir.

Sonuç olarak 1980'li ve 1990'lı yıllar, terör karşısında devletin futbolu öne çıkardığı, siyasilerin oy alma ve meşruiyet artırma amacıyla yeşil sahalı kullandığı, taraftarların genel olarak milliyetçi söylemleri tercih ettiği yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir anlamda bu yıllarda siyasilerin futbolu araçsallaştırdığı, taraftarların değişen siyasal ve ekonomik yapı karşısında dönüştüğü görülmektedir.

2000'li yıllar siyasi iktidarın Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin elinde olduğu yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır. AKP neo-liberal, muhafazakâr bir parti olarak tanımlanabilir (Ceyhan, 2010, s.43-53). 1990'lı yılların sonlarında Milli Görüş'ten ayrılarak partiyi kuran isimler yerli bir sermaye grubunun doğmasını sağlamışlardır (Ceyhan, 2010, s.51-53). Futbol, bu dönemde ekonomik anlamda hızla gelişmiştir, yayın ve bahis gelirlerinden çok ciddi paralar aktarılan kulüplerin büyük çoğunluğu bu süreçte

kötü yönetim yüzünden borçlanmalarını da artırmışlardır (<http://aa.com.tr/tr/spor/turk-futbolu-nereye-gidiyor/514060>). Ayrıca uluslararası organizasyonlarda Türk futbolunun 2000’li yılların başından bu yana belli aralıklarla da olsa ciddi başarılar kazandığı görülmüştür (Milli Takım’ın 2002 Dünya Kupası Üçüncülüğü, 2003 yılı Konfederasyon Kupası Üçüncülüğü, 2008 Avrupa Kupası Üçüncülüğü; Galatasaray Spor Kulübünün 2000 UEFA Kupası ve Süper Kupa’yı kazanması, 2000-2001 ve 2012-2013 sezonlarında Şampiyonlar Ligi’nde Çeyrek Final Başarıları; Fenerbahçe Futbol Kulübü’nün 2007-2008 sezonunda Şampiyonlar Ligi’nde Çeyrek Final başarısı, 2012-2013 Sezonu UEFA Avrupa Ligi Yarı Final Başarısı).

2.1.3. Futbol taraftarlığı

Günümüzde taraftar şiddeti medya üzerinden sıklıkla konuşulmakta ve popüler bir konu haline getirilmektedir. Bu durumun, taraftarlarla ilgili birçok önyargının oluşmasına sebep olduğu söylenebilir. Üzerinde bu kadar fazla durulan ve kamuoyunda yer tutan bir olgu olarak “futbol taraftarı”nın kim olduğu açıklanmalıdır ve bu bağlamda, futbol taraftarının kim olduğuyla ilgili birçok soru sorulabilir.

19. yüzyılın sonları, 20. yüzyılın ilk yıllarında İngiltere’de ortaya çıkan bir kavram olarak “futbol taraftarlığı”, Türkiye’de 1960’lı yılların başlarında belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır (Toklucu, 2001, s.129-132). Türk Dil Kurumu sözlüğünde taraftar; “Sporcunun veya sporcunun temsil ettikleri renklere, kulübe ya da bayrağa bağlı kimse” olarak tanımlanmaktadır (http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55b2051fb16495.20737929). Benzer olarak Özbaydar (1983, s.125) taraftarı “Taraf olma, yani bir takıma karşı eğilim gösterme, onu destekleme” olarak ifade etmiştir. Taraftar kavramı, Batı Avrupa ve Güney Amerika gibi futbolun yoğun bir taraftar kitlesine sahip olduğu bölgelerde olduğu gibi Türkiye’de de kolektiviteyi beraberinde getirir. Aydın, Hatipoğlu ve Ceyhan’a göre bu birliktelik maç günleri buluşmanın, statlarda maç seyretmenin ötesinde anlamlar içermektedir (2008, s.300). Özellikle taraftar örgütlenmelerinde; ortak dil, hafıza, tutum gibi ilişki ağını oluşturan bir alandan söz edilebilir. Düzenli olarak maçları takip etmek taraftarlık için yeterli değildir. İçinde neşenin, üzüntünün, dayanışmanın ve birçok benzer duygunun beraberce yaşandığı sosyallik ve saha dışı ortak bir hafıza, ortak bir kültür taraftarlığın çatısını oluşturmaktadır. Bununla beraber; taraftarlık, kişilerin desteklediği takımı kimliklerinin bir ifadesi olarak kabul görmesiyle doğrudan ilgilidir. Kimlik paralelinde bir anlam inşası sürecinden bahsedilebilir. Berger

ve Luckman'a göre anlam, "sosyal eylem zincirlerinin" oluşturduğu bir bütün olarak karşımıza çıkmaktadır ve insanın bilincinde oluşmaktadır (2015, s.20, s.24). Gündelik davranışların bile bu şemsiye altında değerlendirileceği; sosyal yaşamın, kurumların özetle hayatın bu "anlam" etrafında şekillendiği ifade edilmektedir. Toplumlarda şekillenen bu anlamlar kurumlar aracılığıyla yönetilmekte ve tarihsel süreç içerisinde kuşaktan kuşağa aktarılmaktadırlar. Bu anlamda paylaşılan değerler ve anlamlar bütünü toplumun birer parçası olan bireyleri etkilemektedirler (Berger ve Luckman, 2015, s.31).

Berger ve Luckman (2015)'a göre bireyin kimliğinin şekillenmesinde çocukluk sürecinde kişinin toplumsal anlam kalıplarından etkilenmesi önem taşımaktadır. Bu anlam kalıplarından elde edilen "deneyim" ve "eylem şemaları" aracılığıyla birey kendisini konumlandırmaktadır. Özellikle Avrupa'da ortaya çıkan modernite süreci sonrasında dinin etkisinin zayıflamasını beraberinde getirecek süreçle insanlığın bir anlam krizine gireceği belirtilmektedir (Berger ve Luckman, 2015, s.35-80). Eski zamanlarda dinin kuşatıcılığıyla bütün hayatını anlamlandıran insan, akıl ve aydınlanma temelli yaşam ile birlikte bir çatışma alanına girmiştir. Modernleşmenin sekülerleşmeye yol açacağı tezi üzerinden toplumdaki anlam krizinin açıklanabileceği belirtilmektedir. Bu anlamıyla sekülerleşme insanların bilinçlerindeki dini yorumların çöküşüne zemin hazırlamaktadır. "Böylece tarihsel olarak, hem kendi hayatını hem de sosyal var oluşunu din olmadan sürdürebileceğine inanan yeni bir insan türü ortaya çıktı: Modern insan" (Berger ve Luckman, 2015, s.53). Bu bağlamda, günümüzde insanların yaşadığı anlam krizinin en büyük sebebini modern çoğulculuk olarak görmekte olan Berger ve Luckman, ortak değerler sisteminin toplumun çoğulcu yapısı sebebiyle bozulduğunu ifade etmektedir. Eski değer sistemlerinin göreceleşmesi, modern insanın yönsüzleşmesi sonucunu doğurmuştur. Bu süreç de insanın yaşadığı anlam krizinin başlıca sebebi olarak görülmektedir (Berger ve Luckman, 2015, s.55). Tüm bu açıklamalar çerçevesinde futbol taraftarlığı daha net anlaşılmaktadır.

Kozanoğlu (1996)'na göre insanı bir takımı desteklemeye o takımın taraftarı olmaya iten en önemli sebep "kimlik vaadi"dir. Acet (2006, s.31) de benzer şekilde insanları bir takımı desteklemeye iten sebebin insanlardaki kimlik arayışı ile "kimlik vaadi" olduğunu belirtmiştir. Ek olarak Girtler, "Modern sanayi toplumlarının, güven duygusu tam oluşmamış gençlere kendilerini özdeşleştirebilecekleri meşru bir imkân verdiğini ve seçenek yoksunluğundan dolayı birçok gencin taraftar gruplarında edindikleri kimlikle bu sorunun üstesinden gelmeye çalıştıklarını" belirtmiştir (2006, s.114). Bu noktada,

kimlik kavramına da açıklık getirilmelidir. Kimlik, “insan ya da insan gruplarının doğal, toplumsal ve kültürel yeteneklerinin ortaklaşa meydana getirdiği toplumsal profildir.” (Doğan, 2010, s.643). Genel olarak kimlik “Kolektif aidiyetlerden katıldıklarımız, arzularımız, hayallerimiz, kendimizi tasavvur etme, yaşama-ilişki kurma-tanınma biçimimiz gibi hayattaki duruş yerimizi bildiren niteliklerin toplamıdır.” (Bostancı,1999, s.17). Bir anlamda kimlik, toplumun yoğurduğu bireyin kim olduğunun göstergesi kabul edilebilir. Nereye ait olduğunu, ne olduğunu anlamlandırmasına yardımcı olan, kendini anlamasını ve toplum içinde ifade etmesini belirleyen sürecin başrolünde o kişinin kimliği yer almaktadır. Tüm bu tanımlar eşliğinde taraftar olgusunun daha derin, disiplinler arası değerlendirmelerle anlaşılabilceği söylenebilir.

Futbol taraftarının tanımlanması için değerlendirmelere bakılacak olursa, sınırları net çizilmemekle beraber taraf kökünden gelmesi sebebiyle taraftar, bir tarafta yer alan kişi ve/veya bir gruba, takıma ya da sporcuya destek olan, ona bağlı kimse olarak tanımlanabilir. Genellikle futbol takımı seçme ve o takımın taraftarı olma durumunun özgür bir seçimle gerçekleşmediği söylenebilir. Bora'nın deyimiyle futbol takımını seçme süreci “iradi tercihe küçük bir pay bırakan, zorunluluklar dairesi içinde bir yöneliş, bir süzülüşdür”. Bir takımın taraftarı olma durumu; yaşanan dönemdeki başarılı futbol takımlarının popülerliği, aile ve arkadaş çevresi, yıldız futbolcular, dönemin koşulları gibi çok çeşitli etkilerle şekillenir (2006, s.177-178). Takımı seçtikten sonraki süreç ise biraz daha farklı işlemektedir. Taraftarı olunan takımın neden desteklendiği kişi tarafından açıklanmaya çalışılır. Bora (2006)'ya göre bu durum kimlik ile doğrudan ilişkilidir. Kişi büyüklük, şan, şeref, tarihi olma gibi iddialarla takım taraftarlığını temellendirebilmektedir. “Bu takımın taraftarıyım çünkü en güçlü, başarılı, asil, delikanlı, mağrur takım” şeklinde sıfatlarla karakterize edilen takım, taraftarın kimliğinin bir parçası haline getirilmektedir (Bora, 2006, s.179-180). Tarihi ve başarılı olmayan kulüplerin taraftarlarında ise yerel kimlik ön plandadır. Bu noktada bölge, yöre, şehir, ilçe, semt takımı ile kendisi arasında bağ kuran taraftarların Türkiye özelinde birkaç istisna dışında (Eskişehirspor, Bursaspor, Trabzonspor) sayıca az olduğu bilinmektedir (Akkoç, 2016)

Taraftarın takım seçişlerinin iradi olarak gerçekleşmesi seyrek görülen bir durumdur. Bu noktada yaşadığı çevreye tepki, rüştünü ispat, siyasi bakış açısı ve benzeri sebepler vardır (Bora, 2006, s.179-180). Özetle bir futbol takımının taraftarı olma birçok etken eşliğinde değerlendirileceği gibi taraftarlığı devam ettirmesinin nedeni; bir anlamda

“bireyin takım tutmasının sebebi, insanlardaki kimlik arayışı ile kimlik vaadidir” (Acet, 2006, s. 31). Tribün grupları da benzer biçimde gençlere aile, iş, okul hayatlarında elde etmelerinin güç olacağı saygınlığı, heyecanı ve coşkuyu bir takım semboller ve cemaat eylemleri yoluyla sağlamaktadır. Bu sebeple gençlerin tribün gruplarında yer aldıkları söylenebilir (Girtler, 2006, s.122). Temel olarak, Türkiye özelinde de tribünlerde bulunan kitlenin bir kimlik inşası çevresinde takım veya taraftar grubu etrafında toplandığını, örgütlendiğini ortaya koymak gerekmektedir. Tükenmez (2002)'in tespitlerine göre Türkiye özelinde tribünlerde bulunan kitlelerin kahir ekseriyetini, yüksek bir toplumsal statüsü olmayan, kimlik sorunu yaşayan, sosyal-ekonomik açıdan alt sınıf diye tabir edebileceğimiz, belli bir seviyeyi yakalayamamış ve bu sebeple futbol takımıyla, tribün grubuyla özdeşleşmiş gençler oluşturmaktadır. Sonuç olarak da bu taraftar kitlesinin kişiliği de kimliği de takım ve tribün grubuyla bütünleşmiştir. Fakat ayrıca ekonomik anlamda orta ve üst sınıftaki kişilerin de futbol takımı taraftarlığıyla kimliklendiği gözlemlenmektedir. Bu sebeple taraftarları oluşturan çoğunluğun yukarıda bahsedilen kitle olduğu kabul edilse bile taraftarlığı açıklamak için tanım yetersiz kalmaktadır.

Girtler, genç futbol taraftarlarını vahşi kabilelere benzeterek “iş yerinde, okulda, ailede yeterince bulamayacağı itibar ve cemaat duygusunu böyle bir grup içinde bulma imkânına sahip” olarak tanımlamaktadır (2006, s.122). Bu noktada taraftar olmanın insanlara kim olduklarının cevabını verme açısından yardımcı olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bir insan için kim olduğu sorusu önemli bir varoluş problemidir. Bunun üstesinden gelebilmek ve kim olduğunu cevaplandırabilmek, kimliğini oturtabilmek adına bir gruba dâhil olmak anlaşılabilir bir durumdur. Öyleyse her ne kadar sosyal-ekonomik düzeyi düşük olan insanlar taraftarlığı kimliklerinin bir parçası olarak addetse de orta ve üst sınıftaki insanların da futbol taraftarı olduğu ve takımlarına tutkuyla bağlandıkları sık görülen bir durumdur. Taraftarlığın ekonomik koşullardan etkilenen insanları daha kolay saracağı söylene bile bu kimlik vaadinden her bireyin yararlanabileceği görülebilir. Futbol taraftarlarının milliyetçilik ile ilişkisi tam da bu noktada, kimlik inşası ve kimliklenme paralelinde araştırılması gereken bir duruma işaret etmektedir.

Her taraftarın, taraftar olma sürecinde özel bazı etmenlerden bahsedilebilir. Bununla birlikte günümüzde genel olarak taraftarlar sınıflandırılabilir. Örneğin, Cuper ve Szymansky futbol taraftarlarını geniş anlamda ikiye ayırmaktadır: Hornby'ler (Nick Hornby, İngiltere'de tanınmış bir spor yazarıdır. Tutkulu bir Arsenal taraftarı

olarak bilinmesi sebebiyle bu şekilde bir tanımlamada ismi kavramsallaştırılmıştır.) ve eğlenmek için maça gelen bahisçiler. Onlara göre dünyadaki futbol taraftarlığı; takımına sadık ve tutkulu, ayrıca tek bir futbol takımını destekleyen taraftar grubu olarak Hornby’ciler ve “koltuk taraftarı” olarak adlandırılabilir. Eğlence amacıyla maçları takip eden kişilerden müteşekkildir. İngiltere özelinde de kahir ekseriyetin medyada yer aldığı aksine maçları eğlence ve bahis amaçlı takip eden kişilerden oluştuğu ortaya konulmaktadır (Kuper ve Szymansky, 2006).

Avrupa’daki taraftar durumuna bakıldığında, araştırmalar paralelinde erkeklerin egemenliği açıkça görülmektedir. Ek olarak genellikle dünyada ve özellikle İngiltere, Almanya, İspanya, İtalya gibi ülkelerde futbolun toplum kesimlerinin çoğunluğunda kabul gördüğü söylenebilir. Özellikle Birleşik Krallık’ta olmak üzere Kıta Avrupa’sında artan bilet fiyatları ve endüstrileşen futbol alanı, son yıllarda bir taraftar kitlesinin stadyumlardan kopartılmasına sebep olmuştur. 1970’lerdeki taraftarlarla milenyumdaki taraftarların profilleri çok farklıdır. Futbol sahalarının iyileştirilmesi ve tüketim nesnesi haline getirilmesinin sonucu olarak Avrupa’da futbol; bir eğlence aracı, gösteri haline getirilmiştir. Bu gösterinin stadyum tarafı ekonomik durumu orta ve üstü düzeyde insanlara açık hale getirilirken ekonomik durumu düşük olan taraftarların futbol yayınlarını izlemeye yönlendirildikleri ve futbol sahalarından uzaklaştırıldıkları söylenebilir (McGill, 2006).

Asya kıtasında büyük bir pazar olarak görülen Uzak Doğu’da da bu yönde gelişmeler yaşanmaktadır. Avrupa’dan farklı olarak, Ravon Simons “Bamboo Golpats” adlı kitabında Çinlilerin arasında tek bir takımı destekleme eğiliminin çok düşük olduğunu aktarmaktadır. Stephan Tekle de Asya’daki durumun genel taraftar kitlesinin bu eğilimde olduğunu rakamlar ile ifade etmektedir, ayrıca, futbol yıldızlarının belirleyiciliğine dikkat çekmektedir (Akt:Kuper ve Szymansky, 2006, s.274-275).

Türkiye özelinde taraftarın sınıflandırılması açısından bu kadar keskin bir ayrım yapmanın çok da mümkün olmadığı söylenebilir. Maçları seyirlik bir gösteri olarak gören bir kitlenin varlığından bahsedilecekken, bunlardan bazılarının bahisle uzaktan yakından alakası yoktur. Bununla beraber futbol oyunundan ziyade sadece bahisle ilgilenen bir kitlenin varlığı da kabul edilebilir. Aynı zamanda tribün gruplarında olan bazı taraftarların sadece takımlarıyla ilgilendiği ve futbolun estetiği ile ilgilerinin bulunmadığı söylenebilir. Çok yaygın olmamakla beraber futbol takımını kent kimliğinin bir parçası olarak gören taraftarlar da azımsanmayacak sayıdadırlar. Bu gibi sebeplerden taraftarları

Kuper ve Szymansky'nin yaptığı gibi iki ayrı sınıfa ayırmak, Türkiye özelinde çok doğru olmayabilir.

Canon'un Avrupa'daki taraftarlar ile ilgili yaptığı bir araştırmaya bakıldığında taraftarlık 5 ayrı kategoriye ayrılmaktadır: Tutkulu (Passionates), Enternasyonalist (Internationalist), Fanatik (Fanatic), Gezgin (Voyager), Sosyal (Social) taraftarlar (Football Passions, 2008, s.56). Bu sınıflandırmanın da Türkiye için geçerli sayılamayacağı düşünülmektedir. Çünkü Türkiye'de taraftar hem tutkulu hem fanatik hem gezgin olabilir. Tribün gruplarındaki taraftarların bir kısmının Türkiye'nin çoğu iline gittiği ve gezi amaçlı deplasman otobüslerini tercih ettiği bilinmektedir. Bu taraftarlar aynı zamanda takımlarına tutkuyla bağlı, destekledikleri futbol takımını fanatiklik düzeyinde seven insanlardır. Ayrım, içerisinde geçirgenlikler barındırmaktadır. Türkiye'deki futbol izleyenlerin profili ile ilgili olarak medya seyirciliği, seyircilik, yeni-seyircilik ve taraftarlık şeklinde bir ayrıma gidildiği de görülmektedir (Aydın, Hatipoğlu ve Ceyhan, 2008, s.302). Bu sınıflandırmanın da keskin çizgilerle belirlenmediği açıktır. Aralarında geçirgenliğin olduğu kabul edilerek yapılan ayrımın Türkiye'de taraftarlık üzerinde kısmen daha gerçekçi bir sınıflandırma sunduğu söylenebilir. Bu sınıflandırmadan hareketle Türkiye'de seyircilik ve taraftarlık şeklinde iki ana taraftar profili yapmanın daha doğru olduğu kabul edilmektedir.

Taraftarlığın diğer bir boyutu, onun toplumsal koşullar ile ilişkisidir. Futbol taraftarlığı toplumun içinde bir olgu olarak siyasal, kültürel, hukuksal, ekonomik ve benzeri birçok durumla ilişkilidir. Doğan'a göre "Bir toplumun temel toplumsal kurumları ile bunları kuşatan yaşam biçimi (kültür) ve değerler dünyası, sosyalleşme düzeni, sosyal-kültürel yapıyı meydana getirir." (2010, s.613). Ortamın oluşturdukları insanları etkiler ve şekillendirir. Toplumda görebileceğiniz insanların hepsi sosyal-kültürel yapının etkilerini taşımaktadırlar. Taraftarlar da buldukları toplumun kurumlarından (siyaset, ekonomi, hukuk, eğitim vb.) bir şekilde etkilenmektedirler. Tam da bu noktada çağımızın dinamiklerinin futbol kurumuna etkisini görebilmek önemlidir.

Oyunların özünde çok sesli, renkli, özgürleştirici ve farklı dünyaların var olabileceğini insanlara gösterebilen sistemin dışında bir yapısı olduğundan bahsedilebilir. Dayanışma ve birlik duygusunu insanlara sunması anlamında olumlu çağrışımları vardır. Futbol da benzer biçimde bu özellikleri ihtiva eder. Fakat kapitalist sistemin alanın dinamiklerini kendine uyarlaması, futbolu tüketim odaklı bir "şey"leşme sürecine yöneltmiştir (Çoban, 2008, s.65). Tüm bu süreçten futbolun asli unsurlarından olan

tarafıtarlar da nasibini almıştır. “Huizinga’ya göre rasyonelleşen, araçsal bir akla göre düzenlenen modern (kapitalist) dünyada, ölümüne ciddiye alınan oyun, oyun olma özelliğini yitirmiş bir olgudur. Modern spor karşılaşmaları oyunu ‘içe’ dönüştürmüş, seyircinin hazzına tabi kılmıştır ve bizzat seyirciyi de kr bir edilgenlik durumuna geriletmiştir.” (Kurt, Atayman, Kurultay, 1997, s.126).

Özellikle son yıllarda; kupa kazanan, başarılar elde eden futbol takımlarının taraftarı diğer Anadolu kulüplerine kıyasla sayıca çok fazladır. Türkiye’de futbol taraftarlarının büyük çoğunluğunu bu kulüplerin taraftarları oluşturmaktadır. Başarılı kulüplere neden bu denli rağbet gösterildiği, bu kulüplerin taraftarlarının neden bu kadar fazla olduğu Huizinga’nın söylediği üzere; oyunu kazanmanın üstünlük kurma ile ilişkili olduğu düşüncesinde bulunabilir. Oyunda stnlk kurmanın genel olarak üstünlük kurma eğilimine işaret etmesi sebebiyle, galip gelen tarafta olmak için BJK, FB, GS gibi takımların taraftarı olma anlaşılabilir bir duruma işaret etmektedir. Bir anlamda galip gelmek hazza, itibarın artmasına yardım etmektedir (Huizinga, 1995, s.72). Taraftarların galibiyet arzusu bu yönde değerlendirilebilir.

Bununla birlikte 1980’li yıllarla beraber Türkiye’de kendini belli eden neoliberal ekonomik koşullar, futbol alanını dönüştürmeye ve futbolda para merkezli bir yapının inşası için gerekli şartların oluşturulmasına sebep olmuştur. Türkiye’deki örgütlü tribün gruplarının ortaya çıkışı da bu yıllara denk düşmektedir. Türkiye’de futbolun para merkezli endüstrileşme süreci, bu yöndeki adımlarla tribün grupları arasında gerilim yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Aydın, Hatipoğlu ve Ceyhan (2008, s.313) bu duruma dikkat çekmektedir. Onlara göre “her şeyden önce günümüzün ‘endüstriyel futbol’ anlayışının paraya ve meta odaklı yaklaşımına karşın, taraftarın dünyasında para ve meta merkezli anlayış merkezi değil, aksine taraftarların anlam dünyasında bu anlayışa karşı bilinçli ya da bilinçsiz bir karşı koyuş potansiyeli bulunmaktadır.” Bu sebeple özellikle tribün gruplarındaki taraftarların futbol alanındaki bu sistemsel dönüşüme karşı potansiyel taşıdıkları sylenabilir. Buna zıt olarak, McGill’in taraftarlık ile ilgili tespiti oldukça ilgi çekici kabul edilebilir. O’na göre taraftarlar, günümüzde daha çok oyunu yönetenlerin istediği gibi efendilerine haraç veren serfler gibi davranmaktadırlar (2006, s.17). Her ne kadar kapitalizmin futbolu iskân etmek için verdiği mücadele genel olarak başarılı olmuşsa da alanı bütün olarak kontrol ettiğini söylemek çok mümkün görünmemektedir. Çünkü alan muhalif yapılar için de elverişli bir saha olarak öne kmaktadır. Bir anlamda kitlelerin gücünü içinde barındıran futbol alanı, tribün grupları

yoluyla sadece iktidarın yeniden üretilmesini değil, muhalefetin siyasal olarak örgütlenmesini sağlayacak bir alan olarak belirlemektedir (Çoban, 2008, s.60-87).

2.1.3.1. Bir alt kültür olarak tribün grupları

Kültür kelime olarak Latince “ekme, yetiştirme, koruma” anlamındaki kelimedenden türemiş, bu bağlamda kültür kelimesinin ilk olarak “ürün ve hayvanlara bakma” anlamında kullanılmıştır (Erdoğan ve Alemdar, 2010, s. 349). Daha sonraları bir fikrin beslenmesi ve ilerleyen yıllarda uygar olma ile ilgili bir kavram olarak anlam bulmuştur (Erdoğan ve Alemdar, 2010, s. 349). Sanayi devrimi sonrası yüksek kültür ve halk kültürü olarak ayrıma gidilirken, 1800’lü yılların sonlarında halk kültürü yerine “endüstriyel yapıların yaydığı” kitle kültürü kavramı öne çıkmıştır (Erdoğan ve Alemdar, 2010, s. 349).

Özdenören kültürü, “insan ihtiyaçlarının giderilmesi ve onun yaşama tarzının kolaylaştırılması için icat ettiği donatılar, araçlar ile insanın tavır ve davranışlarının bütünü” olarak tanımlamaktadır (2016, s.98). Erdoğan ve Alemdar’a göre kültür, “toplumda yaşayan insanların tümünün veya insan gruplarının maddi, düşünsel ve duygusal yaşamlarını üretme, kendilerini ifade etme biçimleri olarak ortaya çıkmaktadır” (Erdoğan ve Alemdar, 2010, s. 350). Kültürden bahsedilirken dinamik ve değişken bir kavramdan bahsedildiği ifade edilmelidir.

İnsanların davranışlarının şekillendiren ve yönlendiren en önemli unsur, bulunduğu kültürel ortamın kendisidir denilebilir (Özdenören, 2016, s.100). Kültür, dinamik bir süreci ifade etmektedir. Kültürün yıllar içinde değişmesi ve gelişimi kaçınılmazdır (Erdoğan ve Alemdar, 2010, s. 350). Kültür; günün şartlarına, ihtiyaçlarına, durumuna göre değişebilir ve yıllar içinde her öğrenilmiş davranışın içerisinde olmasının etkisiyle değişimi beraberinde getirir (Erdoğan ve Alemdar, 2010, s. 350). Bu sebeple, Bozkurt Güvenç günümüzde kültür kelimesinin 4 ayrı anlamda kullanıldığını ifade eder (1991, s.97). “Bilim alanında uygarlık; beşeri alanda eğitim sürecinin ürünü; estetik alanda güzel sanatlar; maddi ve biyolojik alanda üreme, tarım, ekin, çoğaltma ve yetiştirme.” (1991, s.97).

Tüm bu kültür kuramları çerçevesinde toplumlarda genel olarak tek bir kültürden bahsetmek güçtür. Türkiye içerisinde farklı kültürel özellikler barındıran küçük gruplar ve bölgeler vardır. Kültürel olarak birbirinden ayrılan bu şubelere alt kültür denilebilir (Güvenç, s.111).

Bu bağlamda futbol tribün grupları da belirtilen alt şubelerden sayılmaktadır. Tribün grubu, bir futbol takımını desteklemek amacıyla bir grup taraftardan oluşan; birlikte tezahürat, görsel şov ve eylemlerin gerçekleştirildiği oluşumdur. Dünyada tribün gruplarının ilk olarak Güney Amerika'da kurulduğu söylenmektedir. Özellikle Ultras adıyla anılan tribün grupları; takımlarını tutkuyla destekleyen, dış saha maçlarına giden; tezahürat, koreografi ve diğer görsel şovlarla futbol tribünlerinde yer alan örgütlenmeler olarak tanımlanabilir. Dünyadaki tribün grupları gelişiminde taşıyıcı olan taraftar yapılanmalarının bu gruplar olduğu söylenebilir. Güney Amerika dışında Avrupa'da Hajduk Split takımının taraftar grubu olan ve 1950 yılında kurulan Torcida Split ilk Ultras grubu kabul edilmektedir. Daha sonra İtalya'da 1951 yılında Torino takımını destekleyen Fedelissimi Granata kurulmuştur. Ultras kültürünün, İtalya'da 1960'lı yıllarda geliştiği söylenebilir. Bununla beraber 1970, 1980 ve 1990'larda daha geniş coğrafyaya yayıldığı ve bu coğrafyalarda da ilgi gördüğü ifade edilmelidir. Avrupa'da 2000'li yıllara kadar birçok ülkede, farklı şehirlerde tribün grupları kurulmuştur.

Türkiye'de tribün gruplarının 1960'lı yıllarda oluşmaya başladığı söylenebilir. Toklucu, Türkiye'deki futbol maçlarında 1965 yılında Eskişehirsporlu Amigo Orhan'ın ortaya çıkışına kadar organize taraftar faaliyetlerinden bahsedilemeyeceğini ifade etmekte, amigoluğun başladığı yıl olarak kabul edilen 1965 senesinde ise bugünkü anlamıyla tribün gruplarından bahsetmenin mümkün olmadığını söylemektedir (Toklucu, 2001, s.129-132). Orhan Erpek (Amigo Orhan) o yıllarda maç seyretmeye gelenlerin futbol maçlarını bir tiyatro seyircisi gibi seyrettiklerini belirtmektedir (Toklucu, 2001, s.132). Daha önceki yıllarda da futbol seyirlik bir nitelik taşısa da topluca maç seyretme, beraberce tezahürat yapma, maç saatleri dışında organize bir biçimde toplanma, futbol maçını takip etme dışında farklı aktiviteler düzenleme, görsel şovlar yapma ve benzeri birçok unsuru içerisinde barındıran tribün grupları ilk kez bu yıllarla beraber görülmeye başlanmıştır. Günümüzde popüler olan, kamuoyunca bilinen ve on binlerce üyesi olan tribün gruplarından bazılarının kuruluş tarihlerini vermek bu anlamda aydınlatıcı olacaktır: Ayder - 1979, Turbeyler - 1970, Gecekondu - 1981, Çarşı - 1982, Nalçacılar - 1983, Şimşekler - 1987, Hodri Meydan - 1989, Tatangalar - 1990, Genç Fenerbahçeliler - 1998, Ultraslan - 2001.

Türkiye'de tribün grupları toplumun birçok farklı kesiminden insanı bir araya toplayabilmektedir. Bu organizasyonların içerisinde birey kendini gösterebilme ve başkalarına kendini kanıtlayabilme fırsatı yakalamaktadır. Bu ise genellikle şiddet

ve/veya tezahürat yoluyla gerçekleşmektedir (Girtler, 2006, s.104). Bununla beraber görsel şovlar, flamalar, enstrümanlar, kaşkollar tribün gruplarının diğer sembolleri, kendilerini ifade ettikleri unsurlardır. Türkiye’deki tribün gruplarının da benzer nitelikler taşıdığı söylenebilir.

2.1.3.2.Teksas Tribün Grubu

Çalışmanın yapıldığı tribün grubu olan Teksas, Bursaspor tribünlerinin en ateşli, coşkulu tribün grubu ve Bursaspor tribünlerinin merkezi olarak tanımlanabilir (Zencirkıran, 2011, s.377-378). Bursaspor’un kurulduğu 1963 yılından itibaren saha içi ve saha dışında futbol takımının en etkin parçalarından birisi olan tribün grubu, ismini 1960’lı yıllardaki Zonguldak deplasmanında kendilerine yakıştırılan “Teksas konvoyu gibiler” cümlesinden hareketle almıştır (Zencirkıran, 2011, s.380-381). Tribün Grubunun lideri olan Selim Kurtulan Teksas’ın 1964-1965 senesinde kurulduğunu söylese de resmi kuruluş 1967 senesinde gerçekleşiyor. 1980 ve 1990’lı yıllarda adı şiddet ve kavgalarla anılan Teksas, görsel şovlar ve tezahüratlarla Bursa tribünlerinde öne çıkmaktadır (Zencirkıran, 2011, s.382).

1980’li yıllarda Bursa ilinin göç alması, il nüfusunun hızla artması ve farklı milletlerden, coğrafyalardan insanların şehre gelmesi sonucunda Bursa tribünlerinde de bazı değişimler yaşanmıştır. Tribünde gruplaşmalar başlamış; Teksas Tribün grubu daha çok sosyo-ekonomik açıdan alt sınıftaki insanlardan kuruluyken yeni katılımlarla daha heterojen bir yapıya bürünmüştür; şiddet olayları artmış ve yaralamalı, ölümlü kavgalar tribünlerde sıklıkla görülür olmuştur (Zencirkıran, 2011, s.383-389). 1980’li yılların başlarında tribünde iki tribün liderinin bulunduğu söylenebilir: Amigo Yaşar ve Fiko (Zencirkıran, 2011, s.381). Amigo Yaşar’ın tribün grubunu bırakması sonrasında Amigo Fiko öne çıkmaktadır. Daha sonraki yıllarda Teksas Tribün Grubu amigosu olarak Emin ortaya çıkmaktadır (Zencirkıran, 2011, s.382). 1980’li yılların ikinci yarısında ise İstanbul doğumlu Selim Kurtulan tribün lideri olur ve günümüzde de Teksas Grubu’nun en belirgin ismi olarak öne çıkmaktadır (Zencirkıran, 2011, s.383). Teksas Tribün Grubu’nda ismi öne çıkan diğer tribünün önde gelenleri Mehmet Güzelsöz, Batu Demirtaş, 2015 yılında vefat eden Fehmizat Bayraktar gibi isimlerdir (Zencirkıran, 2011, s.392).

Teksas Tribün grubu üyeleri hakkında kesin bir veri olmasa da Selim Kurtulan çoğunluğunu liseli ve üniversiteli gençlerin oluşturduğu ve sosyo-ekonomik olarak ortanın altı ve alt sınıftaki insanların çoğunlukta olduğunu ifade etmektedir (Zencirkıran,

2011, s.394). Tribün ileri gelenleri Mehmet Güzelsöz, Batu Demirtaş, Fehmizat Bayraktar ve tribün lideri Selim Kurtulan; kendileriyle yapılan bir röportajda Teksas tribün grubu üyelerinin ortak bir siyasi görüşü olmadığını savunmaktadır (Zencirkıran, 2011, s.397). Diyarbakır doğumlu olan Güzelsöz, Teksas'ın ırk temelli anlayışa sahip insanlardan kurulu bir grup olmadığını, sağcı ve solcu birçok kişinin Teksas içinde yer aldığını ama hemen herkesin vatansever olduğunu ifade etmektedir (Zencirkıran, 2011, s.397). Bayraktar da birçok farklı siyasi görüşten insan olmasına karşın çoğunluğun milliyetçi eğilimleri olduğunu belirtmektedir (Zencirkıran, 2011, s.396). Teksas tribün gurubundan kişilerle görüşmeler sonucunda tribün grubunun 2000 kişi civarında taraftardan oluştuğu söylenebilir.

2.3. Milliyetçilik ve Futbol İlişkisi

2.3.1. Millet

Özdenören'in belirttiği üzere “şüphe yok ki kavramlarla düşünüyoruz.” (2016, s.15). Bu sebeple kavramların açıklanması ve tanımlanması milliyetçilikle ilgili kuramsal bir çerçeve kurulması bakımından çalışmamız açısından çok önemlidir. Hobswamn “Millet terimi insanların ilişkilerinin önemli bir boyutunu anlatır görünmektedir” (2010, s.14-15) der. Osmanlı'da algılanış biçiminin genel olarak dinî olduğunu belirterek, Ömer Nasuhi Bilmen, milletin asıl manasını “din ve şeriat” olarak tanımlamaktadır (1967, s.121). Büyük Türkçü Akçura milleti, “ırk ve lisanın esasen birliğinden dolayı içtimai vicdanında birlik hâsıl olmuş bir cemiyet-i beşeriye (insan topluluğu)” olarak açıklamaktadır (1981, s.4). Gökalp ise milleti “dilce, dince, ahlâkça ve bediiyatça [güzel sanatlarca] müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan bir zümre” olarak ifade etmektedir (2004, s.18). Benzer biçimde Joseph Stalin de millete, “tarihsel olarak evrilmiş istikrarlı bir dil, toprak, ekonomik yaşam ile kendi kültür ortaklığıyla dışa vuran psikolojik yapıdan oluşan bir topluluktur.” (1990, s.8) der.

Milliyetçilikle ilgili birçok çalışması bulunan etnosembolist Smith milleti “tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi belleği, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan insan topluluğu” şeklinde tanımlamaktadır (1994, s.32). Atsız ise milleti genetik temelinde yorumlamaktadır, O'na göre bir milletin millet olabilmesi için kan birliği olması gerekmektedir (Atsız, 1931, s.6). Ernest Renan'ın, “millet her gün yenilenen bir plesibittir” ile “bir millet, bir ruh demek, manevi bir esas demektir” ifadeleri ile milleti biyolojik bir temelden ziyade fikirsel ve hissi bir merkeze çektiği söylenebilir (Akt: Ayni, 2015, s.89). Meşhur Türkçülerden olan

Türkkan'a göre de bir milletten olmanın yolu ve hatta tek şartı o millete ait hissetme olarak açıklanabilir; O, diğer şartların bu temel koşul gerçekleşirse konuşulabileceğinden bahseder (2007, s.26-27). Bu tanımlarla beraber milleti hukuki vatandaşlık statüsü altında farklı kültürlerdeki insanların oluşturduğu topluluk biçiminde tanımlayan karşı bir anlayıştan da bahsedilebilir (Şen, 2008, s. 351). Hobsbawm sol pencereden “etnik köken, dil ve benzer unsurların” millet olmanın ortak unsurları olmadığını belirtmektedir (1995, s.36). Max Weber’in tanımı diğer açıklamalardan bu noktada ayrı tutulabilir: “Bir millet kendini devlet içinde açıkça gösterebilecek ve bu yüzden de genellikle kendi devletini kurmak isteyecek bir toplumdur” (2006, s.185). Ayrıca O’na göre millet, siyasi alanın bir terimidir (2006, s.185). Danişmend, her milletin “millet” kavramını kendi çıkarına göre tanımladığını ifade etmektedir. Fransızların kültür, Almanların ırk, İsviçrelilerin vatan, Romanyalıların dil esaslı bir millet anlayışından genel olarak bahsedilebilir (Ayni, 2015, s. 91).

Tüm bu millet tanımlarıyla beraber, milliyetçilik de bir siyasi düşünce akımı olarak farklı bakış açılarıyla ve tanımlamalarla farklı biçimlerde açıklanmaktadır. Milliyetçiliğin tek bir tanımı olmadığı gibi birçok şarta ve içinde bulunulan zaman dilimine göre yapısının da farklılık arz ettiği söylenebilir. Genel bir tanım yapmanın sakıncalarını göz önünde tutarak ve ilerleyen bölümlerde kapsamlı bir biçimde açıklanacağı için milliyetçilik kabaca siyasi milliyetçilik, ikinci olarak kültürel milliyetçilik ve sosyobiolojik milliyetçilik olarak iki ana grupta değerlendirilebilir; Bunlardan ilki yasalar ve siyasi tarihle ilişkilendirilmişken, diğeri kültürel mirasa dayalı milleti önceleyen bir anlayışı yansıtmaktadır (Dieckhoff ve Jaffrelot, 2010, s.83-84). Özellikle İngiltere, Fransa, ABD gibi büyük ülkelerde yurttaş temelli (civic) bir milliyetçi görüş yaygınken; Almanya, İtalya ve Doğu Avrupa, Asya ülkelerinin çoğunda etnik temelli milliyetçiliğin hâkim olduğu söylenebilir (Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, 2014, s.7).

2.3.2. Milliyetçilik

Danişmend (1941) dilimize milliyet olarak çevrilen “nationality” kelimesinin İngilizce’de 1691 yılında ilk kez kullanıldığını fakat Fransızca olan “nationalite” kelimesinin akademi sözlüğüne girmesinin 1835 yılını bulduğunu ifade eder. Milliyetçiliğin siyasi ve bilimsel alanda kullanımı ancak 19. yüzyılda yaygınlık kazanmıştır (Akt: Ayni, 2015, s.91). Millet kavramına paralel olarak genel bir kabul görmüş, üzerine uzlaşmış bir milliyetçilik yaklaşımından bahsetmek oldukça güçtür. Milliyetçilik sınıflandırmaları içerisinde aynı görüşün savunucuları olarak kabul edilen

birçok kuramcı, yazar, fikir adamının dahi görüşlerinde farklılıklar olduğu söylenebilir. Bu sebeple milliyetçilik kuramlarını, bu konuya ilişkin yaklaşımları sınıflandırma işinin hayli zor olduğu ifade edilmelidir. Alanyazında milliyetçilikle ilgili kuramların en çok kullanılan biçimiyle ilkçi yaklaşımlar, modernist yaklaşımlar, etnosembolist yaklaşımlar olarak sınıflandırıldığı; bununla beraber, temelde bu ayrımın ilkçi ve modernist yaklaşımlar biçiminde yapıldığı da söylenebilir (Özkırmı, 2015, s.253). Tüm bu kuramlar temel olarak üç sorunun çevresinde şekillenmektedir. Millet ne olduğu, millet ve milliyetçiliğin ne zaman doğduğu, farklı milliyetçiliklerin var olup olmadığı soruları ve bu sorulara cevap arayışları, yaklaşımları birbirlerinden farklılaştırmaktadır (Özkırmı, 2015, s.68). Çalışmanın bu bölümünde alanyazında öne çıkan isimler üzerinden Batı'daki milliyetçilik kuramları kısaca açıklanacaktır.

İlkçi yaklaşım genel hatlarıyla, milletin ve milliyetçiliğin doğal ve kadim çağlardan bu yana var olduğunu savunanları nitelemektedir. (Özkırmı, 2015, s. 79) İlkçi anlayışa göre ilksel olan dil, din, ırk, etnisite, toprak insanları birleştiren bağlardır (Smith, 2002, s.34). Bu bağlar modern siyasal yapılardan önce insanların gruplaşmasını sağlamışlardır; sonuç olarak bu anlayışa göre millet ve milliyetçilik modern yapının kurduğu değil, sadece koşullarına adapte ettiği ve varlığını bu koşullarda sürdüren yapılardır (Smith, 2002, s.34). İlkçiler arasında bir ayrıma giden Smith, biyolojik ve kültürel olarak iki temel bakış açısından bahsetmektedir (1998, s. 147). Biyolojik temelli yaklaşımın öne çıkan belki de tek ismi Pierre van den Berghe olarak belirtilebilir. Etnik unsura evrimci bir bakış açısıyla yaklaşan Berghe, insanların kendi yararları adına ailelerinin devamı olarak gördükleri etnisitelerini kayırdıklarını ve etnik duygunun temelinde genetik temellerin yer aldığını savunmaktadır (Jaffrelot, 2010, s.72). Bununla birlikte Berghe'e göre genetik programlarımız ve davranışlarımız koşullara bağlı olarak değişmez değildir, farklı koşul ve durumlara uyum sağlamaktadırlar (Berghe, 1981, s.261). İlkçi yaklaşımı ana hatlarıyla belirginleştiren ismin ise Clifford Geertz olduğu söylenebilir. Geertz çalışmalarında ırk, dil, bölge, din, töre gibi "ilksel bağların" milletlerin oluşmasındaki ana temeller olduğunu savunmaktadır (Jaffrelot, 2010, s.70). İlkçi yaklaşım çerçevesinde etnik gruplara dikkat çekilmektedir. Bu grupların tarihin eski dönemlerinden itibaren var olduğu düşünülmektedir. Bir etnik grubun oluşması için kan bağı önemlidir. Connor, Geertz ve Grosby gibi ilkçiler kan bağına inanılmasını da yeterli görmektedirler, çünkü grup üyeleri arasında ortak bir kan bağı olduğunu nesnel olarak kanıtlamanın imkân dâhilinde olmadığı ifade edilmektedir. (Aktürk, 2015, s. 25)

Milliyetçilik kuramları açısından modernist görüşlerin 1900’lü yılların ortalarında öne sürüldüğü ve konuya ilişkin hala en fazla rağbet gören “kuramsal çerçeve” olduğu söylenebilir (Özkırmı, 2015, s. 103). Bu başlık altında toplanan kuram ve görüşlerin ortak paydasının millet ve milliyetçiliğin modern zamanların ürünü olduğu kabulü oluşturmaktadır. Modernist olarak sınıflandırılan kuramcılarının bu kategori içerisinde değerlendirilmesi bu ortak kabulden kaynaklanmaktadır. Bu noktada milliyetçiliğin doğuş tarihi üzerine bir uzlaşma olmadığı da bilinmektedir. Milleti doğuşunu Anderson medya devrimine bağlamaktadır (Öksüz, 2015, s.205). Aynı zamanda, matbaanın icadının ve basılı kapitalizmin gelişmesi sonrası dönemin, milliyetçiliğin ortaya çıkmasını sağladığını Marshall McLuhan da ifade etmiştir (Şen, 2004, s.110-111). Milletlerin doğum tarihini Gellner’in endüstri devrimine, diğer bazı modernistlerin ise Fransız İhtilali’ne dayandırdıkları görülmektedir (Öksüz, 2015, s.205). Kuramcılar arasında modernitenin ne zaman ortaya çıktığıyla alakalı ortak bir kabulün olmadığı açıktır. Farklılıklara da değinilerek alanyazında en çok tartışılan, konuşulan isimlerin milliyetçilik yaklaşımları modernist çerçevede aktarılmaya çalışılacaktır.

Modernist olarak kabul edilebilecek, bu alanda öne çıkan isimlerden birisi Ernest Gellner’dir. Gellner’a göre milliyetçilik sanayi toplumunun bir parçası olarak görülmelidir. Gellner için millet ve milliyetçiliğin analizi tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişteki süreçte aranmalıdır (Gürses, 1998, s.31). O’na göre milliyetçilik milletleri oluşturmuştur (Gellner, 1992, s.105). Siyasi anlamda bir milliyetçilik akımı olmadan önce millettten bahsetmenin mümkün olmadığı görüşünü savunmaktadır. Gellner, milliyetçiliği siyasi ve milli birimin kesişimi olarak ele almaktadır (1992, s.19). Milliyetçilik yerel kültüre değil, küçük grupların yerini ortak üst kültüre bıraktığı birbirinden bağımsız atomize olmuş bireylerin oluşturduğu toplumun kurulması olarak görülebilir (a.g.k., s.108). Sanayileşme sonrasında değişen toplum yapısının genel ve temel özellikleri “evrensel okuryazarlık ve yüksek düzeyde rakamsal, teknik ve genel anlamda gelişmişlik” olarak ifade edilmektedir (Gellner, 1992, s.73). Gellner’a göre milliyetçiliğin devletlerin eğitim kurumları aracılığıyla oluşturduğu üst kültürlere dayalı bir yapıya dayandığı söylenebilir (1992, s.94). Gellner’a göre, sonuç olarak; eğitim kurumlarıyla oluşan kültür, insanların ortak, türdeş bir kültüre sahip olmalarını sağlamıştır. Gellner, bu kültüre üst kültür adını verir. Gellner’a göre milliyetçiliği ortaya çıkaran sanayi toplumunun sonucu olarak beliren türdeşliktir. O, milliyetçiliğin türdeşliği getirdiği savına şiddetle karşı çıkmaktadır. (1992, s.80) O’na göre milliyetçilik “sanayi

toplum örgütlenmesinin yol açtığı bir gelişme” olarak nitelendirilebilir (Gellner, 1992, s.81).

Modernist Hobsbawm’ın milliyetçilik tanımında Gellner ile uzlaştığı ve milliyetçiliği, siyasal birim ile milli birimin uyumluluğunu sağlayan ilke olarak gördüğü söylenebilir (Hobsbawm, 1993, s.23). Hobsbawm’daki millet tanımı Renan’ın düşünceleri paralelinde kendilerini millet addeden ve bir milletin üyesi olduklarını varsayan herkesin o millettten olduğu yönündedir (Hobsbawm, 1993, s.24-25). Ayrıca Hobsbawm, milletlerin tepeden bir hareketle oluşturulduğunu savunur; ek olarak aşağıdan, yani sıradan insanın gözünden millet ve milliyetçilik görüşünün değerlendirme dışı tutulamayacağını belirtmektedir (Hobsbawm, 1993, s.24-25). Hobsbawm, açık bir biçimde milliyetçiliğin icat edilmişliğine vurgu yapmaktadır (a.g.k., s.27). Aynı zamanda onun görüşlerinde millet, liberal ideolojinin bir parçası olarak değerlendirilmektedir (Hobsbawm, 1993, s.58). Hobsbawm Terence Ranger ile yaptığı çalışmalarda “ulusal ‘geleneklerin’ devlet kuran seçkinler tarafından icat edildiğini” birçok örnek olayla ortaya koymaktadır (Calhoun, 2007, s.46). Hobsbawm’a göre milli diller bile icat edilmiş olarak kabul edilebilir. Bu süreç toplumu standartlaşma ve homojenize etmenin bir gereğidir (Calhoun, 2007, s.73).

Diğer bir modernist isim olarak Benedict Anderson, milleti hayal edilmiş bir siyasal topluluk, “cemaat” olarak tanımlamaktadır (2015, s.20-22). O’na göre milletler birbirlerinden hayal edilme biçimlerine göre ayrılmaktadırlar (Özkırımlı, 2015, s.21). Anderson’un hayal edilenden kastı milletin uydurma olması değil, “Anderson’un çıkış noktası, milliyetçiliğin özel bir kültürel yapım (artefact) türü olduğu düşüncesidir.” (Özkırımlı, 2015, s. 175). Anderson milliyetçiliği büyük kültürel sistemle ilişkili bir biçimde incelemenin gerekliliğini belirtir (Anderson, 2015, s.26). Milletler sınırlıdır çünkü her milletin diğer milletlere sınırları vardır; egemen kabul edilir çünkü Aydınlanma Devri ve devrimler çağının dini ve hanedanlık kurumlarını yıktığı çağda doğmuştur (Anderson, 2015, s.21). Birçok kişi kendi ülkesinin topraklarını görmese veya diğer insanların tanımasa bile o millettten olması hasebiyle sahiplenici bir tavır geliştirmektedir. Anderson, milliyetçiliğin 18. yüzyılda ortaya çıktığını belirtir (2015, s.25). O, milliyetçiliği hazırlayan ortamların oluşması bakımından kapitalist yayıncılığı öne çıkarmaktadır (Anderson, 2015, s.51). Avrupa’daki reform hareketleri sonrası yaşananların süreci hızlandırmış olduğu söylenebilir (Anderson, 2015, s. 54-55). Bu noktada; yeni bir üretim ve üretim ilişkileri sistemi (kapitalizm), yeni bir iletişim

teknolojisi (matbaa), dilsel çeşitlilik arasındaki ilişki ulusal hayal edilen cemaatlerin doğmasına büyük katkılar sunmuştur denilebilir (Anderson, 2015, s.58).

Etno-sembolist yaklaşım içerisinde alanın en önemli isimlerinden görülen Anthony D. Smith, modernist yaklaşımı, tarihsel derinlikten ve özgünlükten yoksun olmakla suçlayarak eskilci görüşün daha ikna edici olduğunu savunmaktadır (Smith, 2002, s.xxi). Smith'in kuramı, milliyetçiliğin "geleneksel toplumlar ile modernite arasındaki ani bir çarpışmadan doğduğu fikri üzerine temellenir" (Roger, 2008, s.85). Smith'e göre modern milliyetçiliğin merkezinde millet, milletin merkezinde kökleri modernite öncesine dayanan anılar, semboller, mitleri içeren etnik kimlik bulunmaktadır (1994, s.40). Milletlerin anı, mit ve sembol zinciriyle modern dönem öncesi cemaat türüne etniyle bağlandığı söylenebilir (Smith, 2002, s.182). Etnisite büyük oranda mitsel ve sembolik niteliklere sahip olduğu için; Smith'in yaklaşımına göre mitler, değerler, semboller ve bellek milliyetçiliği çözümlenmek adına çok önemlidir (2002, s.38-39). Smith, etnik kimliğin tarihsel ve kültürel boyutunu öne çıkarmakta ve etnik grubu "soya ait mitlerin rolünü ve tarihi anıları vurgulayan; din, gelenek, dil ya da kurumlar gibi bir veya birden fazla kültürel farklılığa göre tanınan ve ayırt edilen bir kolektif tip" olarak tanımlamaktadır (1994, s.41). Smith, etnik bir köken olmaksızın milletlerin oluşmasının mümkün olmadığına vurgu yapar (1994, s.73). Smith, millet oluşumunu etnisiteye bağlamakla beraber milliyetçiliğin de eski çağların düşünce ve kültürel mirası tarafından şekillendiğini kabul etmektedir (1994, s.117-118). Ayrıca Smith milliyetçiliğin en önemli araçları olarak gördüğü sembol, gelenek ve törenlerin soyut bir ideolojiyi, somut hale getirdiğini ifade etmektedir (1994, s.127). Smith, tüm bu bilgiler ışığında milleti "tarihi bir toprağı, ortak mitleri ve tarihi belleği, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan topluluk" olarak tanımlamaktadır (1994, s.75). Bu tanımla birlikte Smith milletin, kültürel boyuyla beraber siyasal bir boyutuna da dikkat çekmektedir. Smith millet ve milliyetçiliğin, günümüz dünya düzenini sosyo-kültürel çerçevede açıklayan en gerçekçi olgular olduğunu ifade etmektedir (2003, s.182).

2.3.3. Türkiye'de milliyetçilik

Batı'daki kullanımı ile "nationalism" in karşılığı olarak "ulusçuluk" daha kabul edilebilir sayılabilecekse de gerek tarihi ve gerek yapısı açısından "Türk milliyetçiliği" kullanımının Türk topraklarındaki anlayışları anlatması bakımından daha doğru bir kullanım olduğu söylenebilir (Bayram, 2015, s.66). Kösoğlu'nun belirttiği üzere sadece Batılı alanyazına bağlı kalarak Türk milliyetçiliğinin açıklanamayacağı ve buradan

hareketle yapılacak çıkarımların hatalı olabileceği de açıktır (2009, s.16) Bu sebeple Türk milliyetçiliğinin kendine özgü koşulları, bağlantıları ve yapısının açıklanması önem arz etmektedir. Araştırmada konuya bu bakış açısıyla yaklaşılmaktadır.

19. yüzyıla kadar, modern anlamda bir Türk milliyetçiliği akımının Türk topraklarında etkin olmadığı söylenebilir. Akçura'nın belirttiği üzere milliyetçilik fikrinin Türklere Avrupa'dan geçtiği varsayılmaktadır (2015, s.17-18). 18. yüzyıla başlayacak şekilde şarkiyatçıların yapmış oldukları çalışmalar sonucunda Türklerin uzak ve yakın tarihine ilişkin yeni gerçekler ortaya çıkmıştır (Lewis, 1992, s.342). Türklerin millet oluşu ve milliyetçiliği benimsemesi ise birçok isim tarafından Orta Asya'daki Türk devletlerine dayandırılmaktadır (Kafesoğlu, 2013; Türkkan, 2015 ve diğerleri). Modernite sonrası siyasi anlamıyla Türk milliyetçiliği ise 1800'lü yılların sonlarıyla 1900'lü yılların ilk döneminde ortaya çıkmıştır denilebilir. Türkçülüğün, yükselen Panslavizm karşısında Rusya Türkleri arasında doğduğunu söylemek mümkündür (Landau, 1999, s.17). İncılık, Türkçülüğün oluşması ve gelişmesinde Osmanlı yöneticileri olan Leh ve Macar sığınmacıların, Çarlık Rusya'sından Osmanlı'ya gelen Türk entelektüellerin etkisi olduğunu ifade eder (İncılık, 2002, s.27-28). Türklerin milliyetçilikle ilgili düşüncelerinin dayandığı ilk eser de Polonya mültecilerinden olan Mustafa Celalettin Paşa'nın 1869 yılında basılan kitaptır (Mardin, 1991, s. 96). Askeri okullarda öğrencilere Türklük bilincinin aşılınmaya çalışılmasının da etkileri mevcuttur denilebilir (İncılık, 2002, s.28). Biraz da bu durumun etkisiyle Türkçülüğün ortaya çıkış yıllarında kültür merkezli bir anlayıştan bahsedilebilir (Köktürk, 2016, s.70).

Osmanlı'da 19. Yüzyılın sonlarına dek "Türk" kelimesinin etnik olarak bir topluluğu nitelemek için kullanılmadığı bilinmektedir (Bayraktutan, 1996, s. 56-69). 1860'lı yıllara kadar "Osmanlı Milleti" ifadesinin dahi Osmanlı kültür ve siyaset dünyasında nadiren kullanıldığı bilinmektedir (Lewis, 1992, s.333). Benzer biçimde, Akçura, Tanzimat döneminde Türk milleti, Türk milliyetçiliği gibi kavramların bir fikir olarak işaretlerine rastlamanın pek mümkün olmadığını belirtmektedir (Akçura, 2015, s.30). 1856 Islahat Fermanı'na kadar millet kavramının Osmanlı'da, İslami bir anlama karşılık geldiği söylenebilir. Bu durum gayrimüslimlerin kanunen Osmanlı sayılması ile ilk kez değişikliğe uğramıştır (Kösoğlu, 2009, s.68). 1856 Islahat Fermanı ile beraber o dönem Osmanlı'sında vatandaş temelli ve her bireyi hukuki zeminde Osmanlı kabul eden bir yapı getirilmiştir. Osmanlı'da Rum milleti, Ermeni milleti, Yahudi milleti yok, Osmanlı milleti hepsini içerisine dâhil edecek biçimde var olmuştu; fakat bu gelişmenin

Osmanlı'daki milliyetçilik akımlarının önünü kesmeye yetmediği söylenebilir (Kösoğlu, 2009, s. 33-34). Balkan Savaş'larıyla devlete olan bağlılığın yitmesi ve Arap coğrafyasında da milliyetçi eğilimlerin artması sonucunda Türk milli şuuru yeniden doğmaya başlamıştır demek mümkündür (Köseoğlu, 2009, s.69). 2. Abdülhamit zamanında hâkim anlayışın her türlü olumsuz gelişmeye rağmen Namık Kemal'in savunusu İslamcılık'tır (Lewis, 1992, s.339). Bu noktada birkaç kavramı açıklamak gerekir. Osmanlıcılık; dil, din, ırk, kültür farkı gözetmeden tüm Osmanlıları bir millet sayan anlayışa karşılık gelmektedir; İslamcılık ise dil, ırk, kültür farkı gözetmeden tüm Müslümanları tek millet sayan anlayışı temsil etmektedir (Erdem, 2015, s.20-21).

Osmanlı'da Müslümanlar arasındaki fikri ve duygusal ayrışmaların, 1912 Arnavutluk bağımsızlığı sonrasında somut olarak gerçekleşmeye başladığı söylenebilir (a.g.k., s.72-73). Osmanlı'nın son dönemlerindeki bazı kısa dönemler haricinde, Osmanlı Devleti'nin İslamiyet merkezli millet anlayışını ve milliyetçilik fikrini terk etmeye başladığı ifade edilebilir (Kushner, 2009, s.15-24). Temel olarak "Türk milliyetçiliği Osmanlı İmparatorluğu'nun son 10 yılında" şekillenmiştir (Çağaptay, 2009, s.3). Tanzimat'la başlayan dönemde azınlıkların millet şuuru kazanmasıyla beraber Arık'ın ifadesiyle Türkler "önce yalnızlığının, sonra varlıklarının farkına varma" sürecine girmişlerdir (Arık, 1992, s.65). Fransız Devrimi sonrasında modern milliyetçilik anlayışının beraberinde getirdiği sürecin, bu durumda etkili olduğu söylenebilir (Karakas, 2012, s.62-63). Cumhuriyet dönemine kadar Türk milliyetçiliğinin kendine has özelliğinin, diğer birçok milliyetçi akımın devlet kurma amaçlı olmasına karşın Türk milliyetçiliğinin vatan muhafazasını sağlama ve toprak bütünlüğünü koruma amaçlı olmasıdır denilebilir (Bayram, 2015, s.61). Ziya Gökalp'in sıklıkla ifade ettiği "Çağ, milliyetçilik çağıdır." ifadesi bu bağlamda Türk milliyetçiliğinin bir zorunluluk olarak doğduğuna işaret etmektedir (Kösoğlu, 2009, s.42). İsmail Gaspıralı'nın gazetelerde yazdığı yazılarla Türklerde bu konuda bir bilincin oluşmasına önderlik ettiği belirtilebilir (Oba, 1995, s.142). Türkçülüğün doğuşunu sağlayan isimlerin başında Rusya Türkleri'nden Yusuf Akçura, İsmail Gaspıralı, Ali Hüseyinzade, Ahmet Ağaoğlu gibi isimler bulunmaktadır (Oba, 1995, s.207). Pantürkizm ve Türkçülük, Türkiye'de ilk olarak kendisini edebi alanda göstermiştir (Landau,1999, s.50). Halide Edip Adıvar, Ömer Seyfettin, Mehmet Emin Yurdakul, Şemsettin Sami, Fuat Köprülü gibi isimler tarihi, dilbilimsel ve edebi eserler vererek Türkçülüğün yayılmasına katkıda bulunmuşlardır (Landau, 1999, s.50-55,67). Bu dönemde Zeki Velidi Togan, İsmail

Gaspıralı, Ziya Gökalp, Yusuf Akçura gibi münevverler Türk milleti ve Türk milliyetçiliği ile ilgili çalışmalar yapmışlardır (İslam, 1997, s. 380-387). Ayrıca Genç Kalemler, Türk Derneği, Türk Ocağı gibi oluşumlar, Türk milliyetçiliğini fikri açıdan besleyen ve Türk milliyetçiliğinin oluşmasını sağlayan kurumlar olarak öne çıkmaktadır (İslam, 1997, s. 380-387). 1911 yılında öğrenciler eliyle yarı gizli kurulan Türk Ocağı, devrin ve gelecek 20 yılın en etkili Türk milliyetçiliği örgütü olarak görülebilir (Landau, 1999, s.63). Sanat, tarih ve diğer birçok alanda eserlerin ortaya konulduğu bu kuruluşta Osmanlı dışındaki Türklere de kapı açılmıştır (Bayram, 2015, s.29). Fikri bir kürsü görevini gören Türk Yurdu dergisi de dönemin en etkili yayınlarından ve milliyetçilik, turan gibi ülkelerin yerleşmesinde büyük rol oynamaktaydı (Lewis, 1992, s.347-349).

1912-1913 Balkan Savaşları, Osmanlı'da Müslüman Türklerin milliyetçiliğe yönelişini sağlayan en temel kırılma noktalarından biri olarak görülebilir (Çağaptay, 2009, s.10). Bu savaşlar sonrasında Devlet, Avrupa'daki topraklarının yüzde 83'ünü ve toplam nüfusunun yüzde 69'unu kaybetmiştir (Mardin, 1997, s.115). Kemal Karpat, 1856 ve 1914 yılları arasında Anadolu'ya göç eden 7 milyondan fazla muhacirden bahsetmektedir (Akt: Çağaptay, 2009, s.8). Bu durum, Müslümanlar arasında Türkçülüğün gelişmesine katkıda bulunan en temel etkenlerden birisi olarak görülebilir. Vatan olgusunun Anadolu coğrafyası olarak zihinlerde yer etmesini, bu durumun sonucu olarak belirtmektedir (Çağaptay, 2009, s.12). Türk milliyetçiliğinin yakın yüzyılda ortaya çıkışı, Osmanlı içindeki etnik unsurların bağımsızlıklarını kazanması sonrasında Türklerin kendini fark etmesi olarak yorumlanabilir (Kösoğlu, 2009, s.14). Bu yıllarda İttihat ve Terakki Parti'sinin iktidarı ele geçirmesiyle beraber Türk milliyetçiliğinin devlet eliyle benimsendiği söylenebilir (Çağaptay, 2009, s.12). İttihat ve Terakki kadrolarının 1918 yılında ülkeyi terk edene kadar belki de en büyük başarısı, isabetli iskân politikalarıyla Anadolu'daki Hıristiyan nüfusunu azaltarak Müslüman muhacirleri Anadolu'da Müslüman Türk çoğunlukta bir nüfusu oluşturacak biçimde yerleştirmesi, Türk milliyetçiliğinin gücünü tesis etmesi ve Anadolu'da Türk-Müslüman toplumun varlığını pekiştirmesi olarak görülebilir (Çağaptay, 2009, s.12-17).

Modern anlamda Türk milliyetçiliğinin devleti kurtarma projesi olarak Osmanlı'nın son yıllarında oluştuğu söylenebilir (Bayram, 2015, s.61). Türk milliyetçiliği, Osmanlı'dan siyasi ve kültürel miras kaldığı üzere bir zaruriyet, var olma mücadelesinin ürünü olarak ortaya çıkmıştır denilebilir (Akpolat,2008, s.7). Cumhuriyetin kurulmasından sonraki 1920'li yıllarda kurucu kadro, Osmanlı mirası olan yıkımı

onarmaya ve Batılı modern bir ulus devlet inşasını sağlamaya yönelmişlerdir (Çağaptay, 2009, s.71). Kösoğlu ise cumhuriyetin bir millet inşa etme sürecine girmesi şeklinde değerlendirmelere karşı çıkararak cumhuriyet dönemi politikaların "tarih ve kültür olarak var olan bir milletin öznel kimliğini uyandırmak" amacıyla olduğunu ifade etmektedir (2009, s.41).

İstiklal Harbi ve Cumhuriyetin ilk yıllarında, Anadolu toprakları çerçevesinde, teritoryal anlayışa dayalı bir milliyetçiliğin savunulduğu görülmektedir (Akpolat, 2008, s.8). Milli mücadele dönemi, bin yılı aşkın süredir Müslüman olan bir milletin devletini kurtarma, bağımsızlığını kazanma savaşı olarak görülebilir; bir anlamda devlet milleti değil, millet devleti inşa etmiştir (Bayram, 2015, s. 30-31). Cumhuriyet sonrası ilk yıllarda kurulan devletin milli bir devlet hüviyetinde olması hasebiyle devletin milliyetçilik anlayışı doğmuştur (Bayram, 2015, s.33-34). Osmanlı'nın son zamanlarında ve cumhuriyetin ilk yıllarında vatandaşlık temelli tanımlanmaya çalışılan millet, etnik bir temelin ötesinde hukuki bir çerçevede resmileşmiştir denilebilir (Akpolat, 2008, s.8). Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar milliyetçiliğin laik bir niteliği olmadığı belirtilmelidir. Atatürk'ün Cumhuriyetin ilk senelerindeki milliyetçilik anlayışının Ziya Gökalp'in bakış açısına yakın olduğu söylenebilir, çünkü O milletin oluşması için gerekli şartları siyasi varlıkta, dilde, vatanda, ırk menşesinde birlik ve tarihi, ahlaki yakınlık şeklinde açıklamaktadır (Yusufoğlu, 2011, s.86). Bu bağlamda Ziya Gökalp'in fikirlerine bir parantez açmak yararlı olacaktır. Ziya Gökalp, dönemin devlet adamlarını görüşleriyle etkileyen en önemli fikir adamlarının başında gelmektedir. Taha Parla, Ziya Gökalp'i "İttihat ve Terakki'nin resmi, Kemalistlerin gayri resmi ideoloğu" şeklinde tanımlamaktadır (Akt: Ünüver, 2008, s.30).

Gökalp, devlet ve vatandaşın kimlik kazanması için milliyetçiliği önermektedir. Ziya Gökalp, Türk milleti konusundaki irki, kavmi, coğrafi, hukuki, dini, hissi tanımların tek boyutuyla ele alınmış haline karşı çıkmaktadır. Irk, O'na göre, genel olarak hayvan biliminde hayvanların cinslerini sınıflandırmak için kullanılır. İnsan ırkları; beyaz, sarı, kırmızı, siyah şeklinde sınıflandırılabilir ama aynı ırktan olanların sadece bu özellikleri ile millet olamayacağını ifade eder. Kavim bağı, aynı anne-babadan türemiş, kan bağı olan topluluğa verilen isimdir. Saf bir kavmin bulunması günümüzde mümkün olmayacağına göre kavim de O'na göre millet sayılamaz. Aynı ülkede oturanların tek milletten sayılması Türkiye'de pek mümkün değildir; çünkü Arap, Kürt, Arnavut ve birçok milletten kişiler aynı ülkede yaşıyor olabilir. Coğrafya, insanı bulunduğu ülkenin

milletinden yapmaya tek başına yeterli değildir. Vatandaşlık temelli varsayımına bakıldığında ise kültürel farkın göz ardı edildiği görülmektedir. Bütün Müslümanların aynı millettten olduğunu varsaymak Gökalp'e göre dil ve kültürel farkı olan insanları bir potada eritmek demektir ve bu doğru değildir. Bir kimsenin sadece hissetmekle, hissettiği millettten olacağını düşünmesi tarihi, kültürel gerçeğe aykırıdır (Gökalp, 1990, s. 16-21). Gökalp'e göre millet; "dilce, dince, ahlakça ve güzellik duygusu bakımından müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan topluluktur."(1990, s.22). Gökalp'e göre Türkçülük siyasi değil kültürel bir yoldur (1990, s.183). O millet için "kendisine mahsus bir kültüre malik olan zümre" tanımını yapmaktadır (1990, s.24). Gökalp'in gözünde vatan milli kültürle eşdeğerdir (Gökalp, 1990, s.89). O'na göre kültürü Türk kültüründen farklı olan veya sonradan kültürü değişen bir topluluk Türk milletinden olamaz (Gökalp, 1990, s.24). Bununla beraber Türkçülük diğer milli kültürlerle karşı saygılıdır ve değer verir (Gökalp, 1990, s.110). Bu anlamda Gökalp'te Türkçülüğün bir yıkıcılığı söz konusu değildir. Benzer biçimde Mustafa Kemal Atatürk de Türk milliyetçiliğinin diğer milletlerle ilişki içerisinde ve saygı çerçevesinde Türk milletinin gelişimini öne alan bir yapıda olduğunu ifade etmektedir (Atatürk, 1931, s.25).

Osmanlı'da da dil unsuru olarak Türkçe'nin ağırlığı bilinmektedir (Kushner, 2009, s.16). İdareci olabilmek için Türkçe'nin bilinmesinin zorunlu tutulması çok temel bir örnek olarak gösterilebilir (Kushner, 2009, s.16). Benzer biçimde Güngör, dilin Türk milleti için varoluşsal bir nitelik arz ettiğini ifade etmektedir. O'na göre ana dili Türkçe olan topluluklar M.S. 6. yüzyıldan sonra Türk olarak anılmaya başlamıştır. Bir anlamda Türk dilinin Türk milletinin oluşması sürecinde çok temel bir rolü vardır denilebilir (1999, s.11-13). Billig'in ifade ettiği üzere "aynı dili konuşanlar milli bir bağ fikrine sahip olmaya yatkındırlar" (Billig, 2002, s.40). Yusuf Akçura, Türk'ü "Türk-Tatar-Moğol" ırkından gelme ve gelenekleri, dili birbirlerine benzeyen bir topluluk olarak tanımlamaktadır (2015, s.15). Milleti ise ırk ve lisanın birliğinde ortaya çıkan insan topluluğu olarak açıklamaktadır (Akçura, 2015, s.17). Akçura'ya göre milliyet fikri bir toplulukta kendisini hemen uygulatamaz. Belli aşama kat etmesi zorunludur. İlk olarak kendi milliyeti ile ilgili kültürel olgu ve olaylara önem verilmelidir. Bunlardan en önemlisi dildir. Dil çözümlenmesi yoluyla birçok kültürel unsur keşfedilir, ortaya çıkarılabilir, tarih bilinebilir. Sonrasında bu araştırmalar etnografya ve arkeoloji araştırmalarını beraberinde getirmektedir. Kavmin kültürel birikimi, maddi-manevi durumu bu yolla anlaşılacaktır. Bir anlamda kavmin kendisi belirginleşir ve anlaşılır.

Daha sonra milliyet fikrinin oluşması için yeterli malzeme oluşmuşsa, kavmin ileri gelenleri ve milliyetçi ideologlar milliyetçiliğin tesisi için çalışabilmektedir (Akçura, 2015, s.18-19). Benzer biçimde Atatürk'ün Türk dili konusuna verdiği önem bilinmektedir (Feyzioğlu, 1987, s.25). Kongar'ın belirttiği üzere Atatürk döneminde Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu çalışmaları yoluyla vatandaşları için bütünleştirici ve birleştirici bir milliyetçilik anlayışı geliştirilmeye çalışmıştır (Kongar, 1981, s.410).

Vatandaş tanımlı milliyetçilik anlayışının, Cumhuriyetin ilk yıllarında, devleti merkeze alarak vatandaşı devlet çatısı altında var olan bir unsur gördükleri belirtilebilir. Dönemde, 1924-1930 yılları arasındaki Adalet Bakanı M. Esat Bozkurt, tek parti kavramsallaştırmasının ideoloğu Recep Peker gibi isimlerin bu yönde söylemleri görülmektedir (Bora, 2003, s.29-31). Cumhuriyetin kurulmasıyla beraber, Resmi Milliyetçi (Atatürk Milliyetçiliği) anlayışın milli bir devlet olma amacıyla milliyetçi bir siyaset izlediği bilinmektedir (Atatürk, 2000, s.299). Cumhuriyetin ilk yıllarından sonraki dönemde, 1930'lu yıllarda ise, yeni bir millet inşası sürecine girilmiş ve batı yönlü, laik bir çizgide yeni bir millet anlayışının tesisine çalışılmıştır (Bayram, 2015, s.66-67). Bu bağlamda 1930'lu yıllarda devlet destekli bir Türk milliyetçiliği anlayışı hâkim kılınmaya çalışılmış ve ideolojik çalışmalara ağırlık verilmiştir denilebilir (Çağaptay, 2009, s.71-72). Bunun somut ilk işaretleri 1920'li yılların sonlarında görülmeye başlanmıştır. Örneğin, Türkiye'de Anayasa'nın 1928 değişikliğinde geçen hükme göre "Türkiye Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olanlar Türk ıtlak olunur." denilerek Türklük anayasal statüde tanımlanmıştır. Daha sonraki yıllarda bu süreç devam etmiştir. 1931 yılındaki Cumhuriyet Halk Fırkası 3. Kongresi'nde 6 ok ilk defa yer almış ve milliyetçilik zikredilmiştir (Yılmaz, 2012, s.96). M. Kemal Atatürk, Afet İnan'a hazırlatmış olduğu Medeni Bilgiler kitabında millet konusuna detaylı bir biçimde eğilmiş ve millet, milliyetçilik anlayışı tüm açıklığıyla ortaya koymuştur (Atatürk, 1931, s.18-25). Mustafa Kemal Atatürk'e göre Türk milleti, Türkiye Cumhuriyetini kuran insanların oluşturduğu bütündür (1931, s.18). Temelde teritoryal ve laik bir millet anlayışından söz edilebilir. Din birliği, Türk milleti için gerekli bir şart değildir ve hatta tersi daha doğru bir tespit kabul edilmektedir (Atatürk, 1931, s.21). Remzi Oğuz Arık, realist bir milliyetçi politikanın gereği olarak laiklik ve cumhuriyetçiliğin milliyetçi ideolojiyi güçlendirdiğini ifade eder (Arık, 1992, s.54). Bu konuda geleceklerini vicdani bir kabul ile Türk milletinde görenlerin de Türk milliyetinden sayılacağı belirtilmektedir (Atatürk, 1931, s.23). Türk milletini oluşturan şartları ise Atatürk "siyasi varlıkta birlik, dil birliği, yurt

birliği, ırk ve menşei birliği, tarihi yakınlık, ahlaki yakınlık" şeklinde sıralamıştır (Atatürk, 1931, s.22).

Atatürk'e göre millet "zengin hatıra mirasına sahip, beraber yaşama hususunda müşterek arzu ve muvafakatte samimi olan ve sahip olunan mirasın korunmasına beraber devam hususunda ortak iradeleri bulunan insanların birleşmesinden ortaya çıkan cemiyet" şeklinde tanımlanmaktadır (İnan, 1971, s.58). Atatürk, milletin en kısa tarifini bir kültüre bağlı olan insanların oluşturduğu topluluk şeklinde yapmaktadır (Atatürk, 1931, s.24). Atatürk'ün biyoloji temelli bir ırk anlayışına sıcak bakmadığı bilinmektedir (İnan, 1971, s.112). Mustafa Kemal Atatürk'ün yaklaşan 2. Dünya Savaşı öncesinde söylemlerinde Nazizim ve Faşizm'e yönelik ağır eleştirilerini görebilmek de mümkündür. Atatürk bu iki akımı da ırkçı olmakla suçlamaktadır, verdiği demeçte Hitler'in milliyetçi değil ırkçı olduğunu ayrıca belirtmektedir: "Hitler bir ırkçıdır. Dikkat buyrunuz, milliyetçi demiyorum, ırkçı diyorum." Buradan anlaşılacağı üzere Atatürk'ün ırkçılık ve milliyetçilik ayrımı yaptığı açıktır (Akt.: Yusufoglu, 2011, s. 114). Tüm bunlarla beraber dönemde Türk ırkıyla ilgili çalışmaların yapıldığı ve Avrupa'daki ırk teorilerinin etkisinde kalınarak ırka dayalı tezler geliştirildiği bilinmektedir (Bayram, 2015, s.33-34). 1930'lu yıllarda Kemalist milliyetçiliğin Osmanlı kültür ve medeniyetini arka plana atarak Türkiye'nin Batı ile bağını din dışında kurabilmek adına antik köklerine yönelttiği de görülmektedir (Çolak, 2015, s. 130). 1930'lu yıllarda Türk Tarih Tezi ("brekisefalik" ırkıyla Türk milletini aynı gören anlayış (Yusufoglu,2011, s.119)) ve Güneş Dil Teorisi (Dünyadaki tüm dillerin Türkçe'den türediğini iddia eden görüş) bu dönem milliyetçi anlayışının bir tezahürüdür (Çağaptay, 2009, s.101). 1932 yılında yapılan 1. Tarih Kongresi'nde Avrupa'daki ırkçı akımdan etkilenerak ırk temelinde millet anlayışının Afet İnan, Reşit Galip, Sadri Maksudi, Şevket Aziz gibi isimlerce tartışıldığı ve Türk ırkı ile ilgili üstünlük belirten ifadelerin konuşmalarda yer aldığı ifade edilebilir. 1930'lu yıllarda devletteki yönetici kadroların geliştirdiği millet ve milliyetçilik teorileri ortaokul, lise ve Afet İnan'ın hazırlamış olduğu "Medeni Bilgiler" kitaplarında bu yıllardaki CHP kongre konuşmalarında açık bir biçimde görülmektedir (Akt: Bayram, 2015, s. 129-172). Mustafa Kemal Atatürk tarafından İsviçre'ye doktora eğitimine gönderilen Afet İnan tarafından ırk konusunda çalışmalar yapılmış ve o zaman için Avrupa'daki ırk görüşlerini yakından takip eden Atatürk tarafından, Türk ırkı ile ilgili çalışmalar yakından takip edilmiştir (Öksüz, 2015, s.70-72). Lewis, Atatürk'ün bu teori ve tezleri desteklemesinin ardında Türklerin kendi özsaygılarını tekrar kazanma amacı olduğunu ifade eder (Lewis,

1992, s.357). Ayrıca esas amacın Anadolu topraklarının Türkler için eski bir vatan olduğu gerçeğinden hareketle Türk ulusun inşası olduğu söylenebilir (Lewis, 1992, s.357). 1930'lu yıllarda, uygulamada Gökalt'ın kültür temelli ve İslami kültürü de içine alan anlayışı terk edilerek seküler, etnisiteye dayalı ve dili merkeze alan bir milliyetçi anlayışla karşılaşmaktadır (Çağaptay, 2009, s.100-102). Özetle Kemalist dönemde (1919-1938) toprağa dayalı, kuşatıcı; dini ayrıma giden ve etnik-dini unsurları merkeze alan üç milliyetçi farklı anlayış çeşitli dönemlerde hâkim olmuştur (Çağaptay, 2009, s.253-255).

Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonraki ilk yıllarda da gerek İsmet İnönü gerek Şükrü Saraçoğlu gerekse üst düzey bürokratların Türk ırkı söylemlerini benimsedikleri söylenebilir (Türkeş, 1974, s.29-30). Türkiye de 1944 yılına kadar olan dönemde resmi milliyetçilik anlayışının Türk ırkına vurgu yapan bir nitelik arz ettiği söylemektedir (1974, s.29-30). 1944 yılında İnönü'nün milliyetçi gençleri suçlayıcı ve siyaset dışı bırakma amaçlı nutku ve sonrasındaki süreçte ırkçılık/Turancılık davası, Türk Milliyetçileri ve CHP arasındaki görüş ayrılıklarının işaretleri olarak görülebilir. 1923-1944 yılları arasında CHP tüzüğünde ve 1924 Anayasası'nda yer alan milliyetçiliğin resmi çevrelerce eksik yorumlandığı Erdem tarafından ifade edilmektedir (2015, s.23). Milliyetçi cephe olarak adlandırılabilir CHP dışındaki ikinci bir grubun resmi kanallarla suçlanmaya başlanması 1944 yılından sonrasındır denilebilir (Erdem, 2015, s.33). 1944 yılında Hasan Ali Yücel'in destekleriyle devlet içerisinde bir komünist propagandanın yayıldığını düşünen milliyetçi cephenin önde gelen ismi Nihal Atsız, Şükrü Saraçoğlu'nun milliyetçiliği öven meclis konuşmasından sonra o güne kadar görülmemiş bir biçimde Sabahattin Ali ve Hasan Ali Yücel'e yönelik eleştirilerin yer aldığı yazılar kaleme almıştır (Türkeş, 2002, s.32). Yazıları kaleme alan Nihal Atsız'ın, Ankara'da bu durum üzerine eylem yapanların 3 Mayıs 1944'te tutuklanması ve meşhur tabutluk davalarının başlaması Türk milliyetçiliği tarihinde bir kırılma noktası olarak görülmektedir (Erdem, 2015, s.33-34). Bu olay sonrası süreçte İnönü'nün 19 Mayıs Nutku ve siyasilerin demeçleriyle beraber çok temel gelişmeler yaşanmıştır. İsmet İnönü bu kalkışma sonrası kendi iktidarına karşı gördüğü milliyetçi fikir adamları ve gençleri "ırkçı, Turancı" etiketleriyle mahkûm etmeye çalışmış ve milliyetçilik konusunda CHP'den keskin bir ayrılma söz konusu olmuştur (Türkeş, 2002, s.27-79). Açılan davalarda Zeki Velidi Togan, Alparslan Türkeş, Nihal Atsız, Oğuz Türkkkan, Fethi Tevetoğlu gibi isimler yargılanmışlardır. Bu süreçten sonra ulusalcılar ve milliyetçiler şeklinde iki ana milliyetçilik damarı oluşmuştur denilebilir. 1930'lardan itibaren, yurt ve

yurttaş merkezli milliyetçilik ve soy/etnik merkezli milliyetçilik şeklinde ana hatlarıyla iki tür Türk milliyetçiliğinden bahsetmek mümkün görünmektedir (Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, 2014, s.6). İkinci grup Türk milliyetçiliğın siyasi olarak Millet Partisi (MP), Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ve devamı niteliğindeki Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve daha sonraları MHP'den kopan Büyük Birlik Partisi (BBP) eliyle yürütüldüğü söylenebilir. 1950 sonrasında milliyetçi-muhafazakâr ve antikomünistliğin birleşimi olarak Türkes'in şekil verdiği kültürel-tarihsel temelde bir milliyetçi anlayış doğmuş ve gelişmiştir (Bora, 2013, s.89). Köktürk, Türk milliyetçiliğinde kültürel-manevi unsurları merkeze alan yaklaşımın 1960'lı yıllardan sonra hız kazandığını ifade eder (Köktürk, 2016, s.70-71). Alparlan Türkes, milliyetçi hareketin son 70 yılına damga vurmuş en güçlü isim olarak öne çıkmaktadır. Milliyetçi siyasi hareket, büyük oranda, 1965'te CKMP başkanı olmasından 1990'ların sonlarına kadar Türkes'in önderliğinde devam etmiştir (Kurtbaş:2015). 1960'lı yıllardan 1970'li yılların sonuna kadar Milliyetçi Hareket'in antikomünist söylemleri ve eylemleri ön plandadır (Karakas, 2012, s.70-71). Önemli Türk Milliyetçilerinden ve Türkes'in yol arkadaşlarından olan Dündar Taşer, Türkiye'de Türk milliyetçisi olmanın bir zorunluluk olduğuna dikkat çeker ve komünizm ile Kürt milliyetçiliği karşıtlığı (s.127) ve batı aleyhtarlığı onun fikirlerinde bulunabilir (s.144-145). Taşer, milli bir hareketin ülke menfaatine olduğu gerçeğini sıklıkla ifade etmektedir (Taşer, 1991, s.93-158-159). 1960'larda Türk milliyetçiliği anti-komünist bir hareket hüviyetine büründüğü ifade edilmiş olsa da (Bayram, 2015, s.44), Cezmi Bayram, Türk milliyetçiliğinin tek bir ortak görüş olmamakla beraber genel olarak ırkçı olmadığını, başka çevrelere düşmanlık beslemek üzere oluşturulmadığını savunmaktadır. O'na göre milliyetçi anlayış dışlayıcı değil kapsayıcı bir nitelik arz eder (Bayram, 2015, s.50). 1970-1980 arası dönemde Milliyetçi Hareket (genel olarak ülkücüler) fiziksel olarak sağ-sol çatışmalarında yer almışlardır (bir antikomünist koruma refleksi olduğu söylenebilir). Hareketin ana partisi MHP seküler çizgide yer alsa bile "Türk İslam Sentezi", "Türk İslam Ülküsü" gibi formüllerle bazı yaklaşımlar bu yıllarda gelişmeye, din unsuru milliyetçi harekette kendisini yeniden belli etmeye başlamıştır (Kurtbaş, 2015, s.23-24).

Milliyetçiliğın dini boyutu siyasi çerçevede Türkiye'de oldukça tartışmalıdır. Cumhuriyet döneminde diğeri bir milliyetçi yaklaşım olarak adlandırılabilir anlayış Türk-İslam sentezi düşüncesi genel başlığında değerlendirilebilir. Geçmiş Şemseddin Günaltay, Nurettin Topçu, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Osman Yüksel ve Necip Fazıl

gibi isimlere dayanan Türk ve İslam'ı birbiriyle beraber değerlendiren görüş, dönemde Osman Yüksel'in "Serdengeçti" ve Necip Fazıl'ın "Büyük Doğu" dergilerinde açıkça görülmektedir. Türkiye'de milliyetçiliğin fikri anlamda beslendiği güçlü isimlerden olan Nurettin Topçu'da İslam unsuru, merkezi bir konumdadır. Türk milliyetçiliğinin İslam dini olmaksızın yorumlanamayacağını ifade etmektedir (Topçu, 1972, s.170). Türk-İslam ülküsünün savunucusu Arvasi, İslam dini ve Türk milleti arasında güçlü bir ilişki olduğunu; dinin milletleri sevmeyi ortadan kaldırmadığını ancak, milletlerin İslam dinine hizmetle şereflenebileceğini ifade etmektedir (1994, s.131). Türk milletini ayrı bir olgu olarak ele alan Arvasi, Türk milletinin karakteri için dinin çok mühim olduğunu, İslam dininin olmaması durumunda Türkler'in kendi benliklerini kaybetme durumuyla karşı karşıya kalabileceğini belirtmektedir. Arvasi, biyolojik ırkçılığın ahlaki olmadığını savunur (1994, s.118). O'na göre insan tek bir ırktır ve renk, kan grubu, iskelet yapısı ancak insan türünün "variant"larıdır (1994, s.117). İslam'ın temelde inanç esasına dayalı bir düzeni kurguladığı söylenebilir. Bu konuda Asr-ı Saadet döneminde Bedir, Uhud ve Hendek savaşları örnek gösterilebilir. Peygamberimizin kendi kavmiyle savaşması, birçok sahabenin öz aile fertleriyle karşı karşıya gelmesi ve cenk etmeleri bu savaşlarda görülmektedir. Cumhuriyetin kuruluşundan sonraki dönemde Batılı yeniliklere karşı Batının sadece ilim ve fennini alma; manevi kültür dünyası ve yaşama biçiminin sadece kendi öz değerlerimizden oluşması Mehmet Akif, Peyami Safa, Mümtaz Turhan, Ahmet Ağaoğlu, Ziya Gökalp gibi isimlerce savunulmakta olan bir görüştü. İslami çevre ve İslami çizgiye yakın Türk Milliyetçilerinin bu konuda hemfikir oldukları söylenebilir (Kösoğlu,2009, s.50-51). Türk-İslam sentezli milliyetçi anlayıştan 1980 darbesi sonrası dönemde hem darbe yönetiminin hem de daha sonraki sağ iktidarların sıklıkla yararlandığı söylenebilir (Copeaux, 2008, s.47). Tüm bunlarla beraber Türk-İslam sentezli milliyetçilik anlayışını devletin halkına yabancılaşması karşısında halkın verdiği bir tepki olarak da değerlendirmek mümkündür (Akpolat,2008, s.5).

Milliyetçi sağcı gelenekte din unsurunun öne çıkmasındaki kırılma noktalarından birisi CKMP'nin 1969 yılında yapılan Adana Kongresi sayılabilir. CKMP bu Kongre'de MHP adını almış, 3 hilalli Türk bayrağı parti sembolü olmuştur. Atsız ve ekibinin bu kongreyi kaybetmesi sonucu İslami duyarlılıkları olan ülkücülerin partideki etkisinin arttığı söylenebilir (Karakaş,2012, s.70-80). Kafesoğlu ise Türk Milliyetçiliğinin İslami bir tarafı olmadığını, Türklerin İslam'dan önce de bir millet olarak var olduğunu ve milliyetçi olduklarını savunmaktadır (Kafesoğlu, 2013, s. 18-24). 12 Eylül darbesi

sonrasındaki süreçte, siyasi hareket içerisinde yer alan yöneticilerden birçoğu hapse atılmış, bazı isimler ise Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) ve Anavatan Partisi (ANAP)'nde görev almışlardır. 1987 yılında siyasi yasaklar kalktıktan sonra, 1991 yılına kadar geçen sürenin milliyetçi hareketin toparlanma yılları olduğu söylenebilir (Kurtbaş, 2015, s.33-39). Bora ve Can, 1970'lerin ikinci yarısından sonra ve özellikle 12 Eylül 1980 Darbesi sonrasında süreçte MHP'nin İslamileştiğini ve fikir dünyalarına İslam merkezli bir anlayışın yerleştiğini belirtir (2004, s.281). 12 Eylül sonrası dönemde milliyetçi cephe içerisinde İslami kimliğin ağırlığı artmıştır denilebilir (Bora, 2013, s.89).

1990'lı yıllarda terör karşısında MHP'nin devletçi reflekslerle Doğru Yol Partisi (DYP) - Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) hükümetine destek vermesi, Muhsin Yazıcıoğlu ve ekibinin partiden ayrılmasına ve Büyük Birlik Partisinin kurulmasına sebep olmuştur (Karakaş, 2012, s.41). Buna rağmen MHP'nin günümüze kadar milliyetçi hareketin ana partisi olduğu söylenebilir. 80 ve 90'lı yıllarda Bora'nın belirttiği üzere dünyada yükselen bir milliyetçi akımın Türkiye'yi etkilemesi söz konusudur (Bora, 2015, s.66). 1997 yılında Türkeş'in vefatından günümüze değin Devlet Bahçeli, milliyetçi siyasal hareketin lideri olarak görülmektedir. Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkerên Kurdistanê - PKK) terör örgütünün elebaşı Abdullah Öcalan'ın yakalanması süreci, 28 Şubat olayı sonrasında yaşananlar MHP'nin güçlenmesini beraberinde getirmiştir. Fakat terör örgütü lideri Öcalan'ın idam edilmemesi, mecliste sol partinin başörtülü milletvekiline yönelik saldırılarına tepkisiz kalınması, ülkede yaşanan ekonomik kriz ve hareket içindeki bazı isimlerin yolsuzluk ile anılmaları milliyetçi cephede düşüş yaşanmasına ve 2000'lerin başında meclis dışında kalmasına sebep olmuştur (Kurtbaş, 2015, s.43-48). Daha sonraki yıllarda ise milliyetçi siyasal hareketin seçimlerde %10 ila %15'lik bir çizgide seyrettiği görülmektedir.

Ulusalçılar olarak adlandırabileceğimiz merkez sol içerisindeki bir grup, milliyetçiliğin sol içerisinde tanımlanması bakımından önemlidir. 1947 yılında, CHP'nin 15 gün süren 7. Kurultayı toplanmıştır. Bu Kurultay boyunca millet, milliyetçilik mefhumu üzerinde durulmuş ve bu konular tartışılarak tanımlamalar yapılmıştır. Kurultayda kabul edilen maddede "Türk milleti dil, kültür, ülkü ve tarih birliği ile saadet ve felaket ortaklığına inanmak, ortak yurt sevgisi taşımak gibi tabii ve ruhi bağlarla birbirine bağlı yurttaşların kurduğu sosyal ve siyasal bir bütün" olarak tanımlanmıştır. (s.405) Parti milliyetçiliği ise "Türk milletinin bütünlüğünü ve bunun dayandığı milli ruh ve milli şuuru yaşatmak ve korumak manasını alır." Kongrede özellikle Türk milletinin

diğer milletlerle eşitliğine vurgu yapılmıştır. Eski tarih tezlerinin aksine bir görüş hâkimdir. Bu anlamda eski görüşlerin etkisini kaybettiği söylenebilir (s.405). 1960 Darbesi ve sonrasındaki süreçte CHP’de köklü değişiklikler yaşanmaya başlamıştır (Konuralp, 2015, s.82-91). Özellikle 1966 yılında Ecevit’in parti sekreterliğine seçilmesi bu süreçte etkili olmuştur denilebilir (Konuralp, 2015, s.83). Sol milliyetçilik açısından Ecevit, CHP Genel Sekreteri olduğu 1966 yılından itibaren siyaset sahnesinde adından bahsettiren bir isim olarak değerlendirilebilir. CHP Ecevitçi kadrolarla birlikte elitlerin elindeki devlet partisi olmayı bırakıp halkçı parti olma yolunu tuttuğu söylenebilir (Konuralp, 2015, s.83). 1972 yılında Parti’de İsmet İnönü’nün Ecevit karşısında başkanlık seçimini kaybetmesi sonucu Ecevit CHP’nin 3. Başkanı olmuştur. 1973 genel seçimlerinde partisini birinci çıkaran Ecevit, Kıbrıs Harekâtı ve haşhaş ekimini serbest bırakan düzenlemesi ile itibarını arttırmıştır (Konuralp, 2015, s.89). Ecevit 1966’dan 1980’e kadarki süreçte sağcı milliyetçi cepheyi sözde milliyetçi olmakla suçlamakta ve kendi parti programlarında yer alan şekliyle milli bir ekonomi temelinde kendilerine has bir milliyetçi anlayışı benimsemektedir (Konuralp, 2015, s.149). Ecevit’in milliyetçiliğinde ekonomik olgular öne çıkar ve milli bir ekonominin savunulduğu görülür (Dönmez ve Bico, 2008, s.449). Ecevit sol ile milliyetçiliğin ayrı düşünülmemeyeceğini savunurken 90’lı yıllarda HEP ile işbirliği yapan SHP’yi bu yıllarda bölücü olarak suçlamakta olduğu da görülmektedir (Dönmez ve Bico, 2008, s.352-353). Ecevit’in dışarıya karşı milliyetçilik anlayışını savunurken, bu düşüncesi ulusal bağımsızlık ekseninde açıklanabilir (Bora ve Canefe, 2008, s.649).

Türkiye özelinde Kemalizm ve resmi milliyetçilik dışarıda bırakılacak olursa, sol ile milliyetçilik arasındaki ilişkiyi 1960’lı yıllara dayandırmak mümkündür (İdem, 2012, s.62). Atilla İlhan, bu ilişkiyi 1900’lü yılların başında Sultan Galiyev’e kadar çekmekteyse de bu görüşün entelejansiya içerisinde yeterli destek ve kabul gördüğü söylenemez (İlhan, 1998, s.62). İlhan, ayrıca Türkiye Komünist Fırkasını kuran Mustafa Suphi Bey’in Galiyev ile ilişkisi olduğuna ve parti kuruluşunda Türkçülerin ağırlığına dikkat çeker (İlhan, 1998, s.62). Türkiye geçmişinde sol ile Milliyetçiliğin beraber değerlendirilebileceği Şevket Süreyya Aydemir ve Kadro Dergisi, Doğan Avcıoğlu’nun öncülüğünde Yön Dergisi hareketi, Atilla İlhan’ın ulusalcı görüşleri çerçevesindeki fikirler, Türkiye İşçi Partisi (TİP) ve Vatan Partisi gibi oluşumlar, farklı deneyimler olarak dikkat çekmektedir. Bu hareketlerin diğer ana milliyetçi düşünceler üzerindeki etkisi bilinmemekle beraber, ciddi anlamda kabul gördüklerini söylemek güçtür. Ayrıca

Türkiye İşçi Partisi'nden fikri bir kopuş içinde olan Milli Demokratik Devrim (MDD) hareketi ve Yön Hareketi “sosyalist milliyetçiliği söylemlerinin merkezi haline geldiler” denilebilir (Atılğan, 2015, s.18). Özellikle TİP, Yön ve MDD hareketlerinin milliyetçi olarak değerlendirilebilecek temel noktalarının Türkiye’yi emperyalist sömürü düzeninden kurtarıp bağımsız kılmak üzere kurulmaları görülebilir (Atılğan, 2015, s.22).

Sosyalist bir geçmişe sahip olan, daha sonraki senelerde milli sol olarak adlandırılan resmi milliyetçiliye yakın bir görüşü benimseyen Şevket Süreyya Aydemir ve Kadro Dergisi Hareketi, milliyetçiliği tarihsel bir sürecin oluşturduğu kültürel olgu görmektedir. Kadro, devleti yöneten “kadroların” kültürel milliyetçiliğe önem vermesi gereğini savunan, ırkçı unsurları dışlayan, barışçıl ve milli politikaları öne alan, Türkiye’de oluşmuş bir sınıfsal yapının olmaması hasebiyle sosyal adaletin sağlanarak sınıfsal çatışmaların doğmasına neden olabilecek durumların oluşmamasına çalışan bir yaklaşımı benimsemektedir (Yılmaz, 2012, s.110). Aydemir Devletin rolünü merkeze alarak milletin gelişimi için siyasi ve ekonomik bir bağımsızlığı öne çıkarır ve kalkınma için maddi ve manevi sağlam temeller inşa etmenin önemine vurgu yapar (Süreyya, 1932, s.44-46). Kadro Hareketi’nin içerisinde millet kavramının tarihi bir süreç içerisinde oluşan milli sınırlar çerçevesinde kültürel bir birliğin; beraberce bir gelecek tasavvurunun ifadesi kabul edilebilir (Süreyya, 1932, s.101). Milliyetçilik de bu yönde bir hareketi gerektiren milli bir harekettir (Süreyya, 1932, s.102).

Yön hareketinde milliyetçiliğin en temel unsuru milli bağımsızlıktır; Avcıoğlu, ekonomik bağımsızlığın merkezi oluşturduğu bir anlayışı savunur ve ekonomik bağımsızlık gerçekleşmeden siyasal durumun bir önemi olmadığını ifade eder (2006, s.141-142). Yön çevresinde “gerçek-sahte” milliyetçilik ayrımına gidildiği görülmektedir (Arı, 1994, s.34). Anti-emperyalist hüviyette olan her milliyetçi hareket gerçek milliyetçilik olarak değerlendirilir (Arı, 1994, s.34). Kapitalist ve emperyalist düzenin bağımlı rolünü reddeden ve bağımsız bir gelişmişliği isteyen milliyetçilik olumlanırken, milli bir kapitalizmin oluşmasını sağlayacak milliyetçilik kapitalizmin çıkarlarına hizmet edeceği için emperyalizm için onaylanan milliyetçilik olarak görülmektedir (Akt.: Arı, 1994, s.27-28). Avcıoğlu gerçek milliyetçilerin “Türk halkının refah ve saadeti için mücadele eden sosyalistler” olduğunu belirtir, Rus ve Amerikan etkisinden uzak kalmanın, ekonomik bağımsızlığın önemine özellikle dikkat çekmektedir (Akt.: Arı, 1994, s.29). Avcıoğlu, demokratik sosyalist bir düzenin tek çıkar yol olduğuna inanmasının yanında (2006, s.50), milliyetçiliği sosyalistliğin gereği olarak görmektedir

(Avcioğlu, 2006, s.141). Avcioğlu'na göre bağımsız bir biçimde ağdağ uygarlık düzeyine erişme çabası amacındaki Kemalizm'in tamamlayamadığı misyonunu, Atatürk devrimlerin derine inerek tamamlanması yoluyla bugünün Kemalistleri gerçekleştirilmelidir (Avcioğlu, 1996, s.956-957). Bu açıdan Yn hareketi Kemalist bir hüviyet barındırmaktadır.

Türkiye özelinde cumhuriyet sonrası vatandaş milliyetçiliğinin devlet tarafından desteklendiği dönemler olmuşsa da hâkim milliyetçi anlayışın kültür milliyetçiliği olduğu söylenmektedir (Türkkan, 2006). Benzer biçimde Kösoğlu da Türk milliyetçiliğini kültür milliyetçiliği olarak tanımlamaktadır (2009, s.89). İstisna olarak Nihal Atsız ve arkadaşları (Fethi Tevetoğlu, Reha Türkkan gibi) sayılabilir. Türk stnlğ vurgusu ve soy, kan temelli bir milliyetçi yaklaşım Atsız'dan evvel Dr. Rıza Nur'un yazı ve demeçlerinde de görülmektedir (Alpkaya, 2008, s.376-377). Ayrıca Tanıl Bora, ırkçı milliyetçi olarak Avram Galanti, Munis Tekinalp gibi Yahudi asıllı isimleri de sayar (Bora, 2003, s.38-39) Tüm bu isimlere karşın Atsız çok daha fazla ön plana çıkmıştır. Türk milliyetçiliği içerisinde biyolojik temelli bir yaklaşımın savunucusu olan Nihal Atsız ve evresi Türk olmak için kültürel ya da söylemsel unsurların yeterli olmayacağını ifade etmektedir. Nihal Atsız'a göre Türk olmak için Türk kanı taşımak olmazsa olmazdır (Atsız, 1931, s.6) Irk kelimesinin 20. yüzyılın başında kullanılırken ki manası bugünkü millet anlamındaydı. Fakat ilerleyen yıllarda millet günümüzdeki anlamına yakın bir mana almış ve ırk, biyoloji temelli bir anlama karşılık gelmiştir. Nihal Atsız'ın düşünce dünyasında ırkçılık kavramının zamanın kullanımına uygun olarak bu anlamda kullanıldığı söylenebilir. Atsız, Türk milliyetçiliğini 2 ana unsura dayandırmaktadır: Soyculuk ve Turancılık. (2015, s.79) Atsız'ın soyculuğu Nazi ırkçılığından ayrılmaktadır. Soyculuk Atsız'a göre laboratuvar ölçümleriyle alakalı değildir, fakat üstün özellikleri olan bazı soyların, bu soya ait niteliklerini kaybetmemesi için gereklidir ve sağlık koruma yöntemi olarak görmek de pekl mümkündür (2015, s.79-81). Ayrıca diğer soylarla Türk olan birisinin soyunun karışması Türklüğü bozmayacaktır. Melezliğin bir süre sonra doğal olarak temizleneceğini iddia eden Atsız, mühim olanın devamlı başka soylarla karışarak soy niteliklerini kaybetmemek olduğunu ifade eder (2015, s.80). Atsız, Türk tanımında "Türk soyunun üstünlüğüne inanmış olan kimsedir." demektedir (2015, s.39). Atsız Türkçe bilmeyen, aynı tarih birliğine sahip olmayan, Müslüman olmayan ama soyu Türk olarak tanımladıklarını da Türk kabul eder (2015, s.83-85). Atsız, Türkçülüğün kendisine düşmanlık beslemeyen fikir, millet ve kişilerin dostu olacağını ifade etmekte

ve diğerk milletlerin Türklük aleyhine olmadıkları müddetçe düşman olarak görülemeyeceğini belirtmektedir (2015, s.87). O; komünizm, Siyonizm ve masonluğun Türkiye'yi yok etme amacı gütmesinden dolayı düşman olarak görülmesi gerekliliğine işaret etmektedir (2015, s.89-s.96). Mardin, Türkiye’de ırkçılığın Batı ideolojilerinin ezikliğini yaşayanlar tarafından benimsendiğini savunur (Mardin, 1991, s.353-354).

Türk Milliyetçiliğinin kayda değer bir bölümünü Turan konusu oluşturmaktadır. Turan/Pantürkçülük kısaca, dünyadaki tüm Türklerin bir devlet çatısı altında toplanması olarak tanımlanabilir. Lewis, Turan ülküsünün Türkçe konuşan tüm toplulukları tek bir devlet altında siyasal birliğini sağlanması biçiminde tanımlamaktadır (1992, s.348). Evsile'nin belirttiği üzere Atatürk'ün milliyetçilik anlayışında Turancılık yoktur (Evsile, 1999, s.95). Gökalp, Turan amacını uzak bir ihtimal olarak değerlendirirken tamamen reddetmez, Türkçülüğün yakın hedefinin Türkmen veya Oğuz birliği olması gerektiğine işaret eder (Evsile, 1999, s. 24-28). Ona göre Türkiyelilik, Oğuz birliği ve daha sonra Turan sırasıyla gerçekleştirilecek aşamalardır ve Türk milleti henüz birinci kademeyi başarabilmiştir (Evsile, 1999, s. 24-28). Nihal Atsız ise Türklerin eskiden ve şimdi ikamet ettikleri coğrafyayı Türk vatanı sayar. Bir Türk birliği ile tüm toprakların geri alınması gerekliliğini belirtir (2015, s.85). Atsız'a göre ise Turancılık "Türk'ün tarihi vatanı olan ve çoğu hala Türklerle dolu bulunan ülkeleri bağımsızlığa ve Türkiye ile birliğe kavuşturacaktır." (2015, s.83). O'na göre bütün Türklerin bir araya toplanması Türk milliyetçiliğinin en büyük amaçlarından (2015, s.156). Cumhuriyet'in ilk yıllarında özellikle Tatar sürgününden gelen aydınların etkisiyle Ege Denizi'nden Çin'e kadar uzanan bir coğrafyada yeni bir Pan-Türk devleti kurmak düşüncesi vardı (Lewis, 1992, s.355). Bununla beraber, cumhuriyet döneminde Türklüğü, Turan ülküsünden uzakta konumlandıran, bin yıllık Anadolu coğrafyasında İslami bir kimlikle var olduğunu öne süren bir milliyetçi anlayış bulunmaktadır (Şen, 2008, s.516). Bu anlayış çerçevesinde Turan değil Anadolu Milliyetçiliğinin merkeze alındığı görülür. Nurettin Topçu, Yahya Kemal Beyatlı, Ahmet Hamdi Tanpınar, Necip Fazıl Kısakürek gibi isimlerin bu görüşe yakın olduğu söylenebilir (Şen, 2008, s.516). Mustafa Kemal Atatürk'ün de bu görüşe yakın olduğu ve savunduğu bilinmektedir. (Lewis, 1992, s.356). Ayrıca Atatürk, "...Türkleri de bir devlet olarak birleştirmek, ulaşılmayacak bir amaçtır.", "Ulusumuzun, güçlü, mutlu ve sağlam bir düzen içinde yaşayabilmesi için, devletin bütünüyle ulusal bir siyasa gütmesi ve bu siyasanın iç örgütlerimize tam uyumlu ve dayalı olması gereklidir. Ulusal siyasa ile anlatmak istediğim şudur: Ulusal sınırlarımız içinde, her şeyden önce

kendi gücümüze dayanarak varlığımızı koruyup ulusun ve ülkenin gerçek mutluluğuna ve bayındırlığına çalışmak; gelişigüzel, ulaşılmayacak istekler peşinde ulusu uğraştırmamak ve zarara sokmamak; uygarlık dünyasının uygarca ve insanca davranışını ve karşılıklı dostluğunu beklemektir.” diyerek açıkça görüşlerini ifade etmektedir (Atatürk, 2006, s.587). Söylemlerden de anlaşılacağı üzere toprağa dayalı bir vatan tasavvuru ve millet anlayışı Atatürk’ün akılcı gördüğü ve milli siyasetin ana unsuru yaptığı görüştür.

Aktarılan bilgiler ışığında genel hatlarıyla Türk milliyetçiliği içerisinde 4 ayrı yaklaşımdan bahsedilebilir. Yesevi, Türkiye’de Cumhuriyet dönemi ile beraber Kemalist Milliyetçilik, Türkçülük, Türk - İslam sentezi ve ulusalcılık olmak üzere Türk milliyetçiliğini sınıflandırma yoluna gitmişse de (2012, s.81), yapılan alanyazın taraması sonucunda, bu çalışmada Türk milliyetçiliği içerisinde Türkçülük, vatandaş temelli milliyetçilik ve İslam merkezli milliyetçilik olmak üzere sınıflandırmaya gitmenin daha sağlıklı olacağı düşünülmüştür. Çalışma kapsamında hazırlanan ölçme aracı formu bu görüş çerçevesinde geliştirilerek hazırlanmıştır.

2.3.4. Türkiye’de milliyetçilik ve futbol ile ilgili bazı araştırmalar

Milliyetçilik eğilimleriyle ilgili yakın zamanda birçok araştırma yapılmıştır. 2008 yılında “Türk Siyasal Kültüründe Millet Algısı ve Milliyetçilik” adlı doktora tez çalışmasında Furkan Şen, hazırladığı milliyetçilik ölçeği ile Türk toplumunun millet ve milliyetçilik algısıyla ilgili sonuçlara ulaşmıştır (Şen, 2008, s.554-609). Şen, elde edilen veriler ışığında Türk toplumunun siyasi ve sosyal görüşünün %48,8 milliyetçi olduğunu ifade etmiştir (Şen, 2010, s.558). Türk olmanın ne ifade ettiğine bakıldığında ise vatandaş temelli tanım %36,3; ırk temelli tanım %25,1; Türkiye’de doğup büyüme %15,6; Müslüman olma temelinde %11,7 gibi oranlar karşımıza çıkmaktadır (Şen, 2010, s.560). Katılımcıların %67,8’i Türklükten gurur duyduğunu ifade etmektedir (Şen, 2010, s.563). Bu araştırmada katılımcıların %55,1 ‘i, Türk ırkının üstün olduğunu ifade etmişlerdir (Şen, 2010, s.575). Katılımcıların 47,6’sı da Müslümanlığı Türk olmanın vazgeçilmez bir parçası olarak görmektedirler (Şen, 2010, s.576). Araştırmada Turan ülküsüne katılanların oranı %42,2 civarındadır (Şen, 2010, s.577). Yapılan çalışmada aynı milletten olmanın en temel kriterinin sırasıyla vatandaş olma (%30,5), aynı dili konuşma (%19,8), aynı ırka mensup olma (%18,5), aynı ülkede yaşama (%15,9), aynı dinden olma (%11,2) şeklinde cevaplandırıldığı görülmektedir (Şen, 2010, s.565).

Bahçeşehir Üniversitesi'nin 2012 yılında gerçekleştirmiş olduğu diğer bir çalışma olan Türkiye Değerler Atlası çalışmasında Türkiye'de kendisini dindar olarak tanımlayanların oranı %85'tir (http://content.bahcesehir.edu.tr/public/files/files/ATLAS%20SUNUM%202_10_2012%20%282%29.pSerbestlik Derecesi). Uluslararası Sosyal Saha Çalışmaları Programı (International Social Survey Program-ISSP) kapsamında Koç Üniversitesi ve Sabancı Üniversitesi işbirliği ile hazırlanan "Türkiye'de ve Dünyada Milliyetçilik" adlı raporda Türk toplumunun Türkiye'de doğmuş olmayı %84,4, Türkiye vatandaşı olmayı %88,9 oranında önemsedikleri tespit edilmiştir (Çarkoğu ve Kalaycıoğlu, 2014, s.16-17). Katılımcıların ülkedeki vatandaşların Türkçe konuşmasını çok önemli ve önemli görenlerinin oranı %87'dir (Çarkoğu ve Kalaycıoğlu, 2014, s.18). Ülke insanı için Müslüman olmak %89 oranında önemli görülmektedir (Çarkoğu ve Kalaycıoğlu, 2014, s.20). Türk gibi hissetmenin önemli olduğunu düşünenlerin oranı biraz daha düşük seyretmektedir (%79) (Çarkoğu ve Kalaycıoğlu, 2014, s.21). Türk soyundan gelmiş olmanın önemli olduğunu düşünenlerin oranı ise %82'yi bulmaktadır (Çarkoğu ve Kalaycıoğlu, 2014, s.22). Türkiye'deki gelenek ve görenekleri paylaşmayan insanların tam olarak Türk olması mümkün değildir önermesine katılanların oranının %64,6 olduğu belirtilmektedir (Çarkoğu ve Kalaycıoğlu, 2014, s.66). Ülke insanın göçmen konusunda bazı çekinceleri olduğu söylenebilir. Örneğin araştırmada toplumun %64,8'i göçmenlerin suç oranlarını artırdığını ifade etmektedirler (Çarkoğu ve Kalaycıoğlu, 2014, s.73). Toplumun sadece %22,6 gibi küçük bir oranı, göçmenlerin getirdikleri yeni fikirler ve kültürleriyle Türk toplumunu geliştirdiklerine inanmaktadırlar (Çarkoğu ve Kalaycıoğlu, 2014, s.76). Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığından gurur duyanların oranı %94'tür (Çarkoğu ve Kalaycıoğlu, 2014, s.83). Bu oran vatandaşlık bağının önemini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Araştırma şirketi BAREM de küresel ortağı WIN/Gallup International ile birlikte dünyada din konusunda 2017 yılında yapmış olduğu araştırmada Türkiye'de kendilerini dindar olarak tanımlayanların oranı %74 oranında olduğunu tespit etmiştir. (<http://www.barem.com.tr/dunyada-ve-turkiyede-dindar-nufus-agirlikta/>)

Türkiye halkının siyasi eğilimleri ile ilgili gerçekleştirilen en yeni araştırma 2017 yılında A&G Araştırma Şirketi'nin Milliyet gazetesinin nüshasında yayımlanan araştırmasıdır. Bu araştırmanın 18 yaş üstü seçmen nüfus üzerinde yapıldığı da ayrıca belirtilmelidir. Araştırma sonuçlarına göre Türkiye'de yetişkin nüfusun %19,5'i kendini

milliyetçi, %17,9'u Atatürkçü, yine %17,9'u muhafazakâr, %17,3'ü dindar, %13,9'u demokrat, %5,9'u sosyal demokrat, %4,6'sı laik ve %1,9'u ulusalcı olarak tanımlamaktadır. Erkeklerin ise de bu oran %22,2'si kendini milliyetçi, %16,9'u Atatürkçü, yine %16,7'u muhafazakâr, %16'sı dindar, %13,9'u demokrat, %6,6'sı sosyal demokrat, %4,5'i laik ve %1,9'u ulusalcı olarak tanımlamaktadır. Erkeklerin ortalamının biraz üzerinde milliyetçi olarak öne çıktığı görülmektedir. Ayrıca araştırma sonuçlarına göre yaş gençleştikçe kendini milliyetçi ve Atatürkçü olarak tanımlayanlar, yaşın artmasıyla kendini dindar olarak tanımlayanlar cevapları genel ortalamadan ayrılmaktadır. üstte çıkmakta olduğu görülmektedir. (<http://www.milliyet.com.tr/her-2-kisiden-1-i-ne-sagci-ne-gundem-2386664/>)

2016 yılında StarcomMediavestGroup Business Intelligence şirketinin TGI (TargetGroup Index) verilerini kullanarak yapmış olduğu diğer bir çalışmada Türkiye'deki (sadece futbol mu?)futbol taraftarların demografik profili çıkartılmıştır. Araştırmaya göre Türkiye'deki taraftarların %99'u erkektir. 20 yaş ve altı kitle, taraftarların %22'sini oluşturmaktadır. 35 yaş altı taraftar grubu ise Türkiye'deki futbol taraftarlarının %60'ına yakın bir orana tekabül etmektedir. Ayrıca, Türkiye'deki taraftarların %65'i lise ve üstü bir okul mezunudur. Ön lisans, lisans ve üstü mezuniyet oranı %33'tür. Bu kapsamda taraftarların çoğunluğunun eğitilmiş olduğu söylenebilir (<http://www.connectedvivaki.com/turkiyedeki-futbol-fanlari-ve-reklamlara-bakis-acilari/>).

Ayrıca, futbol taraftarlarıyla ilgili olarak Habertürk gazetesinin Andy-Ar Araştırma şirketine 2016 yılında yaptırmış olduğu kapsamlı araştırmada Türkiye'deki futbol taraftarların siyasi olarak kendilerini en çok “Türk milliyetçisi” olarak tanımladıkları görülmektedir (<http://www.haberturk.com/yazi-dizisi/haber/1210918-turkiyenin-en-kapsamli-taraftar-arastirmasi>). Taraftarların %12,2'si kendisini “Kemalist/Atatürkçü”, %5,5'i “Sosyal demokrat”, %2'si “Sosyalist” olarak tanımlarken; İslamcı olduğunu ifade edenlerin oranı sadece %7'dir. Bu orana muhafazakâr olarak tanımlayanlar da eklenirse oran %12,2'ye çıkmaktadır.

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, veriler ve toplanması, verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

3. 1. Araştırma Modeli

Tektaş Tribün Grubunun araştırıldığı bu çalışmada tarama modeli benimsenmiştir. “Tarama modelleri, geçmişte ya da hâlen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır.” (Karasar, 2015, s. 77).

3. 2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma kümesini Tektaş Tribün Grubu üyeleri oluşturmaktadır. Bu yönüyle verilerin elde edilmesi için yararlanılan en temel kaynak Bursaspor Tektaş Tribün Grubu taraftarlarıdır. Tribün Grubu lideri ve grup üyeleri ile gerçekleştirilen görüşmeler, ayrıca maçlara gidilerek yapılan gözlem sonucunda Tektaş Tribün Grubu’nun 2000 kişi civarında bir kitleden oluştuğu belirlenmiştir. Bu evrenden örneklem seçmek amacıyla tesadüfi örneklem yöntemi tercih edilmiştir. Tektaş Tribün Grubu’nun dışı kapalı yapıda olması sebebiyle bu bilimsel çalışmada diğer örneklem yöntemlerinden yararlanılmamıştır. İlk olarak Tribün grubu liderleriyle görüşmeler yapılmış daha sonra ölçme aracı uygulanan isimler vasıtasıyla diğer kişilere ulaşılmış ve örneklem genişletilmiştir. Bilimsel olarak 2000 kişilik bir evrenin temsil edilmesi için 333 kişiye ulaşmak yeterliyken (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004, s.50) bu çalışmada 529 kişiye ulaşılmıştır.

3. 3. Veriler ve Toplanması

Bu çalışmada kuramsal çerçevenin oluşturulabilmesi amacıyla belge tarama ve araştırma konusuyla ilgili veri toplamak amacıyla nicel araştırma yaklaşımı içerisinde likert tipi ölçek, kapalı uçlu ve açık uçlu sorular veri toplama aracı olarak belirlenmiştir. Tektaş Tribün Grubunun demografik verilerini tespit etmek için kapalı uçlu 7 soru, siyasi eğilimlerini görebilmek için 3 soru ve milliyetçi eğilimlerini ölçmek için 12 önermelik ölçek oluşturulmuştur. Neuman (2014, s.424)’ın dikkat çektiği üzere uzun anketlerde cevaplar azalabilmektedir. Bu sebeple bilimsel ve güvenilir verinin toplanması için sorular hazırlanırken etkili bir ölçek hazırlamak için gerekli şartlara dikkat edilmiştir. Sorular hazırlandıktan sonra öncelikle alanında uzman olan kişilerin görüşlerine başvurulmuştur. Geri dönüşler değerlendirilerek ölçek ve sorulara son hali verilmiş ve ön

test uygulanmıştır. Ön test doğrultusunda Cronbach's Alpha analizi yapıldıktan sonra **güvenilirlik değeri .801** çıkan ölçek **çok güvenilir** olarak belirlenmiştir. Güvenilir çıkan likert tipi ölçek 400 kişiye internet üzerinden çevrimiçi şekilde ve 129 kişiye Bursaspor stadyumu çevresinde matbu olmak üzere toplamda 529 kişiye uygulanmıştır.

Araştırma kapsamında on iki (12) maddeden oluşan milliyetçilik ölçeğine öncelikle ölçek güvenilirliğinin tespiti için Cronbach Alfa analizi yapılmıştır. DeVellis'in (1991, s.85) belirttiği üzere kabul edilebilir iç tutarlık alfa katsayısının .60 ile .90 aralığında olması gerekmektedir. Yapılan analizlerin ilk sonucunda .69 çıkan alfa katsayısı daha sonra araştırma verilerinin faktör analizinin yapılması sırasında ortaya çıkan ihtiyaç doğrultusunda 3 önermenin çıkartılmasıyla .73'e yükselmiştir. Elde edilen sonuç doğrultusunda ölçek güvenilir olarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Tablo 3.1. Güvenirlilik İstatistiği

Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
.732	9

Geçerlik analizi için milliyetçilik ölçeğindeki on iki (12) önerme program üzerinden faktör analizine tabi tutulmuş ve verilerin temelde iki (2) faktörde toplandığı görülmüştür. Bu iki (2) faktör yapılan alanyazın taraması sonrası belirlenen Türkçülük ve İslam temelli milliyetçi anlayış için belirlenen önermelerden oluşan gruplardır. Önceden test edildiği üzere analizler sonucunda da önermeler belirlenen faktörleri oluşturmuştur. Türkçü anlayış içerisinde bir ayırım olabileceği ihtimaline karşı kültür ve soy merkezli anlayış için ayrı ayrı 3'er önerme hazırlanmışsa da önermelerin hepsinin tek faktör altında toplandığı görülmüştür. Vatandaşlık temelli milliyetçilik ile ilgili önermelerin siyasi eğilimlerle ilgili analizler sonrası ortaya çıkan sonuç üzere sol, Kemalist, Cumhuriyet Halk Partisi gibi siyasal kesimlere yakın olan bireylerin Teksas Tribün Grubu özelinde sayıca az çıkması ve bu doğrultuda uygulanan analiz sonucunda ayrı bir faktör olarak belirmediği görülmüştür. Bu sebeple Teksas Tribün Grubu özelinde uygulanan ölçekte vatandaşlık temelli milliyetçilikle ilgili eğilimleri belirleyen bu 3 ifade çıkarılarak faktör analizi tekrar yapılmış ve .764 Kaiser-Meyer-Olkin değerine ulaşılmıştır. Bu sonuç ölçeğin geçerli olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.2. Kaiser-Meyer-Olkin ve Bartlett Testi

Kaiser-Meyer-Olkin Değeri		.764
Bartlett' in Küresellik Testi	Ki-Kare	1134.827
	Serbestlik Derecesi	36
	Anlamlılık Düzeyi	.000

Örnekleme uygulanan ölçeğin sonuçları çeşitli analizlerle test edilmiş geçerliliği sınanmıştır. Geçerlilik için faktör analizi uygulanmıştır. Uygulanan analiz sonucunda alanyazında üç (3) kategori şeklinde sınıflandırılan milliyetçilik, verilere yapılan Faktör analizi sonrasında araştırma sonuçlarında beklenildiği gibi 3 grupta toplanmıştır. Fakat “vatandaşlık temelli milliyetçi anlayışı” tespit etmesi düşünülen önermelerin ikisinin (“Türkiye için dil ve din birliği esastır.” ile “Türkiye’de din ve devlet işlerinin ayrı yürütülmesi gerekir.”) diğer faktörlerle de yakın değerlere sahip olması, ayrıca tek kalan önermenin (“Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan herkes Türk kabul edilebilir.”) de faktör oluşturmasının istatistiki açıdan uygun olmaması sebebiyle araştırmadan bu önermelerin çıkarılmasının uygun olacağı değerlendirilmiştir. Faktör analizinde bu önermelerin zayıf bir sonuç vermesi evrenin içerisinde vatandaşlık temelli bir milliyetçi anlayışı benimseyeceği öngörülen siyasi olarak sol kesimden denilebilecek gruba mensup üye sayısının azlığı ile ilişkili olabileceği değerlendirilmektedir. Bu sebeple bahse konu önermelerin çıkartılarak analizlerin yapılmasının daha isabetli sonuçlar alabilmek adına doğru olacağı değerlendirilmiştir. Bununla beraber yapılan analizler Teksas Tribün grubu içerisinde kabaca iki (2) milliyetçi eğilimin baskın olduğunu ve analiz sonuçlarının Tribün grubu üyelerinin bu milliyetçi anlayışlardan kişiler olduğunu gösterdiği söylenebilir.

Tüm bu çerçevede Faktör analizi tekrarlanmış ve Teksas Tribün Grubu üyelerinin vermiş oldukları cevapların 2 grupta (Türkçülük ve İslami temelli milliyetçilik olmak üzere) toplandığı 4.21., 4.22., 4.23., 4.24. tablolarda sonuçlarında gösterildiği üzere değerlendirilmektedir. Bu sonuçlardan hareketle faktörler oluşturulmuştur.

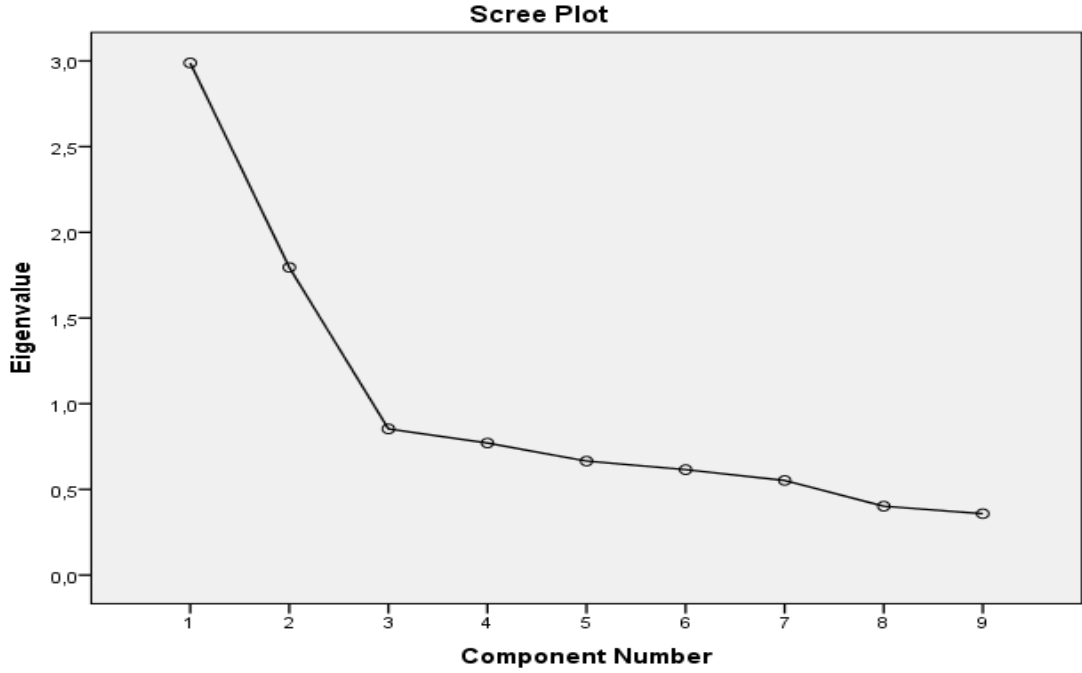
Bu önermelerden “Türk soyu üstün bir soydur.”, “Türk olunmaz Türk doğulur.”, “Başka milletlerden evlenmeye sıcak bakmam.”, “Dünyadaki bütün Türkler bir devlet çatısı altında birleşmelidir.”, “Türkçe konuşmak, Türk milletinden olmanın en önemli şartlarından birisidir.”, “Türk gelenek ve göreneklerini yaşamayan Türkler, toplumun yapısını bozmaktadırlar.” önermeleri birinci faktörde toplanırken; “İslam olmadan Türk

kimliği önemsizdir.”, “Türkiye İslam birliğini kurmaya çalışmalıdır.” ve “Hristiyan Türk olabilir.” ifadeleri diğer faktörde toplanmıştır.

Tablo 3.3. Faktörlerin Varyans Açıklama Oranları Tablosu

Bileşenler	Başlangıç Eigen Hesap Değeri			Kare Yüklemelerin Ekstraksiyon Toplamları			Kare Yüklemelerin Döndürölmüş Toplamları		
	Toplam	Varyans Yüzdesi	Birikimsel Oran	Toplam	Varyans Yüzdesi	Birikimsel Oran	Toplam	Varyans Yüzdesi	Birikimsel Oran
1	2.988	33.202	33.202	2.988	33.202	33.202	2.671	29.683	29.683
2	1.795	19.947	53.149	1.795	19.947	53.149	2.112	23.466	53.149
3	.853	9.479	62.628						
4	.771	8.563	71.191						
5	.665	7.392	78.584						
6	.615	6.837	85.420						
7	.552	6.135	91.555						
8	.402	4.465	96.020						
9	.358	3.980	100.000						

Şekil 3.1. Faktör Analizi Kırılma Eğrisi

Tablo 3.4. Döndürülmüş Bileşen Matris

	Bileşenler	
	1	2
Türk soyu üstün bir soydur.	.730	.144
Dünyadaki bütün Türkler bir devlet çatısı altında birleşmelidir.	.691	.148
Türk olunmaz Türk doğulur.	.679	.262
Türkçe konuşmak, Türk milletinden olmanın en önemli şartlarından birisidir.	.653	-.080
Türk gelenek ve göreneklerini yaşamayan Türkler, toplumun yapısını bozmaktadırlar.	.625	.080
Başka milletlerden evlenmeye sıcak bakmam.	.596	-.064
İslam olmadan Türk kimliği önemsizdir.	.041	.862
Türkiye İslam birliğini kurmaya çalışmalıdır.	.155	.810
Hristiyan Türk olabilir	.028	.766

Temel olarak ölçme aracında, taraftarların demografik bilgilerini öğrenmeye ve siyasi tutumlarını tespit etmeye yönelik sorular ile Teksas Tribün Grubu taraftarlarının milliyetçilik eğilimlerini bulmaya yarayacak sorular bulunmaktadır.

3.4. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Verilerin çözümlemesinde 2 aşama söz konusudur: Sınıflandırma ve İstatistik-İstatistiksel Çözümleme. İlk basamakta ham veriler amaca uygun bir biçimde

sınıflandırılmıştır. Daha sonra edinilen bilgilerin anlaşılması ve karşılaştırmalarının yapılabilmesi için gerekli istatistiki teknikler kullanılacaktır (Karasar, 2015, s.206-207).

Verilerin çözümlenmesi aşamasında Sosyal Bilimler için İstatistik Paketi (Statistical Package For Social Sciences 24 - SPSS) programından yararlanılmıştır. Ölçme aracından elde edilen sonuçlar SPSS programına bilgisayar ortamında aktarılmıştır. Kapalı ve açık uçlu sorulara verilen cevaplar kategorilere ayrılmıştır. Bu kategoriler arasından içerik olarak yakın olanlar birleştirilmiştir. Bu çalışmada, tüm istatistiksel çözümlenmeler için .05 anlamlılık düzeyi temel alınmıştır. Eğer istatistiksel çözümlenmeler sonunda .01 düzeyinde anlamlılık çıktıysa bu sonuçlarda belirtilmiştir.

Araştırmada değişkenlerin yapısını görebilmek için sıklık dağılımları incelenmiştir. Kategorik değişkenler arasındaki ilişkileri inceleyebilmek adına çapraz tablolara başvurulmuş ve bu kapsamda ki-kare testleri uygulanmıştır. Nicel değişkenlerin grupları arasında farklılık olup olmadığını tespit edebilmek amacıyla tek yönlü Varyans analizleri yapılmış, farklılıkların hangi gruptan kaynaklandığını anlayabilmek için çoklu karşılaştırma testlerine başvurulmuştur.

4. BULGULAR ve YORUM

Bu bölümde araştırmada toplanan verilerin çözümlenmelerine ve bunlara ilişkin yorumlara yer verilmiştir. Verilerin sunulması ve verilere dair yorumlar yapılmasında araştırmmanın amaçlarındaki sıra temel alınmıştır.

4.1. Teksas Tribün Grubu Demografik Verileri

Teksas Tribün Grubunun demografik yapısının ortaya konulması, araştırmmanın amaçlarına ulaşabilmek için büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple taraftarların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, memleket, doğum yeri, medeni durum ve meslekleri ile ilgili sorulara cevap aranmıştır.

4.1.1. Cinsiyet

Teksas Tribün Grubu'nun kahir ekseriyetini Türkiye'deki futbol taraftarlarının yapısına benzer biçimde erkekler oluşturmaktadır. Yapılan araştırma sonucunda Tribün grubundakilerin %94'ünün erkek, yüzde 6'sının kadın olduğu tespit edilmiştir. Bu oranın Teksas Tribün Grubu özelinde de yüksek çıkmasının Türkiye'de kadınların futbola olan ilgisinin az olmasıyla alakalı olabileceği değerlendirilmektedir.

Tablo 4.1. *Teksas Tribün Grubu Üyeleri Cinsiyet Durumu*

	Erkek	Kadın
Kişi Sayısı	497	32
Yüzde	94%	6%

4.1.2. Yaş

Teksas Tribün Grubu'nun büyük bir çoğunluğu (%80,2) 30 yaş ve altı, genç olarak nitelendirebileceğimiz bireylerden oluşmaktadır. Tribün Grubu içerisindeki 41 yaş ve üstü kişi oranı sadece %5,3'tür. Bununla beraber Türkiye'deki taraftarlar ile kıyaslandığında daha genç bir profilin karşımıza çıktığı görülmektedir. Türkiye'deki futbol taraftarlarının %60'ına yakını 35 yaş altı taraftarlardan oluşmaktayken bu oran Teksas Tribün Grubunda %90'lara yaklaşmaktadır. Rahatlıkla belirtilebileceği üzere Tribün Grubu genç bir kitleden oluşmaktadır. Teksas Tribün Grubu'nun dinamik yapısının yaş durumunda belirleyici olabileceği değerlendirilmektedir. Çünkü hem görsel şovlara katılma hem marşlara eşlik etme ve tezahürat yapma hem de futbol maçlarında hareketli olma Teksas Tribün Grubu'nda yer alanlar için bir gereklilik gibi değerlendirilebilir.

Tablo 4.2. Teksas Tribün Grubu Yaş Aralıkları

Yaş Aralığı	Kişi Sayısı	Oran	Birikimsel Oran
20 Yaş ve Altı	165	31.2	31.2
21-25 Yaş	144	27.2	58.4
26-30 Yaş	115	21.7	80.2
31-35 Yaş	46	8.7	88.8
36-40 Yaş	31	5.9	94.7
41 Yaş ve Üstü	28	5.3	100.0
Toplam	529	100.0	

4.1.3. Eğitim durumu

Teksas Tribün Grubu üyelerinin %8,1'i ilkokul veya ortaokul mezunuyken, %52,9'u lise mezunu, %38,9'u üniversite veya üstü bir okul mezunudur. Genel tabloya bakıldığında Teksas Tribün Grubu'ndaki bireylerin eğitim seviyelerinin düşük olmadığı görülmektedir. Lise veya üzeri bir okuldan mezuniyet durumu %90'ın üzerindedir. Türkiye'deki taraftarların %65'i lise ve üstü bir okul mezunudur. Ön lisans, lisans ve üstü mezuniyet oranı %33'tür. Bir anlamda Teksas Tribün Grubu üyelerinin ülke genelindeki taraftarlara kıyasla daha tahsilli bireylerden oluştuğu söylenebileceği gibi, tek başına %90 üstü bir oran dahi yüksek bir yüzde olarak kabul edilebilir.

Tablo 4.3. Teksas Tribün Grubu Üyelerinin Mezuniyet Durumu

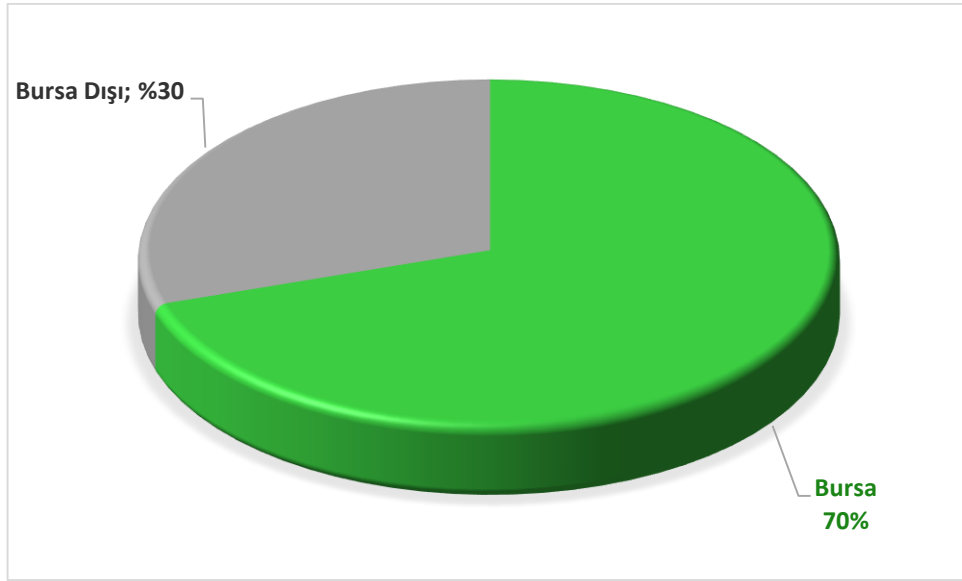
Mezuniyet Durumu	Kişi sayısı	Oran
İlkokul/Ortaokul	43	8.1
Lise	280	52.9
Üniversite ve üstü	206	38.9
Toplam	529	100.0

4.1.4. Memleket

Bursa'nın özellikle 1980 sonrasında sanayi tesislerinin şehirde kurulması sonucunda göç alan bir şehir hüviyetine bürünmesi ve daha önceki yıllarda Balkan coğrafyasından göç alması sebebiyle kişilerin memleketlerinin öğrenilmesinin anlamlı sonuçlar çıkarabileceği düşünülmüştür (www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1595). Bu bağlamda veri toplanmıştır. Teksas Tribün Grubundaki kişilerin %30,1'inin başka memleketlerden olduğu görülmüştür. Bursalı olanların oranı ise çoğunluğu teşkil etmektedir (%69,9).

Memleket değişkeni ile ilgili dikkate değer bir husus, bu değişken ile diğer değişkenler arasında yapılan çapraz tablolar ve ki-kare testleri sonucunda, diğer değişkenlerde memleket değişkenine göre farklılaşma görülmemesidir. Bir başka ifade

ile memleketin Bursa olup olmaması çapraz tablo analizine dâhil edilen hiçbir değişken açısından bir farklılaşmaya neden olmamaktadır. Memleketi Bursa olanlar ile olmayanlar bu analizlerde benzer dağılımlar göstermişlerdir. Bu sonuç, bir anlamda Bursa kentinin göçmenleri entegre edebildiğinin göstergesi kabul edilebilir. Fakat Teksas Tribün Grubunun sadece belirli görüşten kişileri çekebileceği olasılığı da ciddi bir ihtimaldir. Konu hakkında yorum yapabilmek adına daha kapsamlı araştırmaların gerekli olduğu söylenebilir. Fakat, Teksas Tribün Gurubu özelinde taraftarlar arasında milliyetçi eğilim ve siyasi görüş açısından bir bütünleşmenin olduğu görülmektedir.

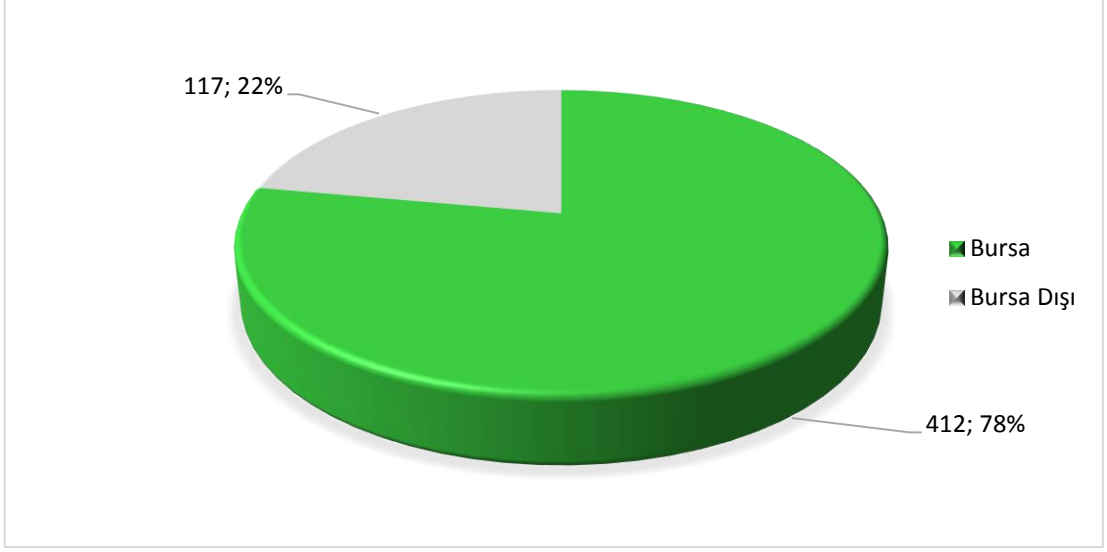

Grafik 4.1. *Teksas Tribün Grubu Üyelerinin Memleket Durumları*

4.1.5. Doğum yeri

Teksas Tribün Grubu içerisindeki bireylerin büyük çoğunluğunun (%77,9) Bursa'da doğduğu görülmekle beraber %22,1'lik bir dilimin başka şehirde doğduğu tespit edilmiştir.

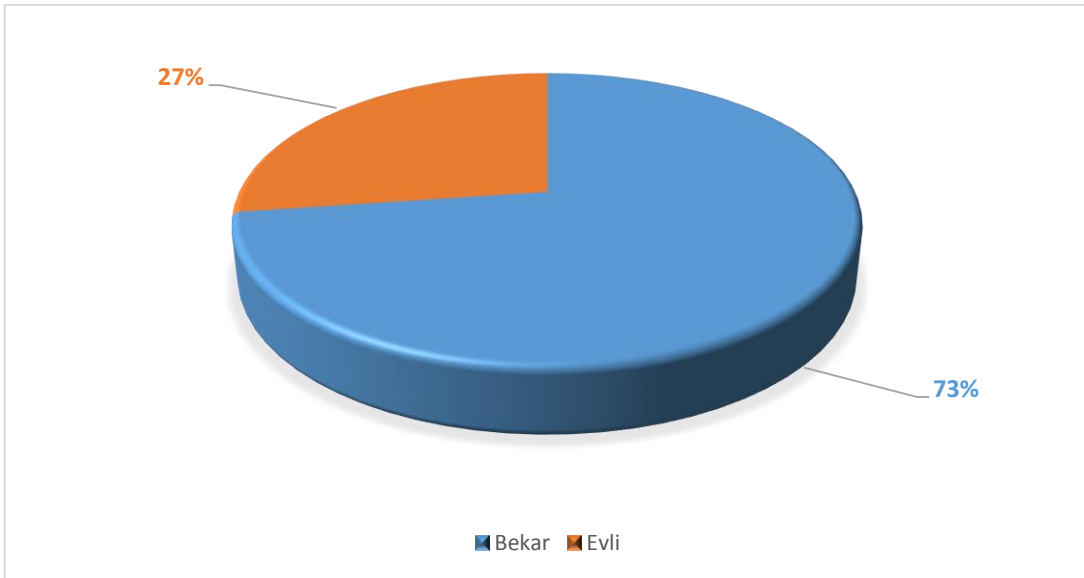
Memleket değişkeninde olduğu gibi, doğum yeri değişkeni ile diğer değişkenler arasında yapılan çapraz tablolar ve ki-kare testleri sonucunda, diğer değişkenlerde doğum yeri değişkenine göre farklılaşma görülmemektedir. Bir başka ifade ile doğum yerinin Bursa olup olmaması çapraz tablo analizine dâhil edilen hiçbir değişken açısından bir farklılaşmaya neden olmamaktadır. Bir anlamda Bursa dışında doğanlarla Bursa'da doğan Teksaslı taraftarlar benzer dağılım göstermişlerdir. Görüş ayrılıkları anlamlı bir sonuç vermemiştir.

Grafik 4.2. *Texas Tribün Grubu Üyelerinin Doğum Yeri Durumu*

4.1.6. Medeni durum

Texas Tribün grubu üyelerinin %72,8'lik bir dilimini bekârlar, %27,2'sini evliler oluşturmaktadır (Grafik 4.6). Texas taraftarların büyük çoğunluğunun 30 yaş ve altında olduğu düşünüldüğünde ve Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2015 yılı verilerine göre Türkiye'de evlenme yaşının erkekler için 27 civarında olduğu dikkate alındığında verinin diğer değişkenlerle uyum gösterdiği görülmektedir (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21515>).

Grafik 4.3. *Texas Tribün Grubu Üyelerinin Medeni Durumları*

4.1.7. Meslek

Tekras Tribün grubundaki kişilerin meslek dağılımına bakıldığında öne çıkan iki grup öğrenciler (%41,2) ve işçilerdir (%27). Modern futbolun kuruluşunda bu iki grubun başrolde olduğu alanyazında kapsamlı bir şekilde açıklanmıştı, benzer biçimde Tekras Tribün Grubu içinde işçi ve öğrenci grubu daha fazladır. Bu iki grup dışında taraftarların herhangi bir meslek grubunda toplanmadığı görülmüştür. Esnaf, beyaz yaka çalışan, çiftçi, serbest meslek gibi meslek grupları diğer kategorisi içerisinde değerlendirilmiştir.

Tablo 4.4. *Tekras Tribün Grubu Üyelerinin Mesleki Durumu*

Meslek	Kişi Sayısı	Oran
Öğrenci	218	41.2
İşçi	143	27.0
Diğer	168	31.8
Toplam	529	100.0

4.2. Tekras Tribün Siyasi Görüş ve Eğilimleri

Bu bölümde Tekras Tribün Grubu üyelerinin siyasi görüşlerini ve eğilimlerini öğrenmek adına açık uçlu sorular sorulmuş ve bu sorular demografik verilerle birlikte analiz edilerek anlamlı olanlar yorumlanmıştır.

4.2.1. Kendinizi hangi ulusal, etnik veya dinsel kimlikle tanımlıyorsunuz?

Araştırmanın temel noktalarından birisi olan Tekras Tribün Grubu üyelerinin siyasi görüşleri ve bununla ilişkili olarak milliyetçilik eğilimlerinin değerlendirilmesi sağlıklı bir çözümleme yapılması bakımından oldukça önemlidir. Bu bağlamda sorulan ilk soru bireyin kendisini siyasi, içtimai veya dini olarak nasıl tanımladığıdır. Bireye geniş bir çerçeve sunabilmek ve ölçme aracı formunu dolduracak kişiyi sınırlandırmamak için soru, açık uçlu biçimde ve katılımcıların kendilerini dini, siyasi veya toplumsal olarak ifade edebilmesine imkân tanıyacak nitelikte kurgulanmıştır.

Tablo 4.5. *Tekras Tribün Grubu Üyelerinin Kendilerini Ulusal, Etnik veya Dinsel Kimlikle Tanımlama Durumu*

Kimlik	Kişi sayısı	Oran
Boş	8	1.5
Milliyetçi/Sağcı/Muhafazakâr	33	6.2
Diğer	41	7.8
Müslüman-Türk	112	21.2

Türk	165	31.2
Müslüman	170	32.1
Toplam	529	100.0

Verilen cevaplar doğrultusunda kendisini Türk (%31,2), Müslüman-Türk (%21,2), Müslüman (%32,1) olarak tanımlayanların büyük çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Milliyetçi/Sağcı/Muhafazakâr bir kimlikle kendisini tanımlayanlar %6,2; cevap vermekten kaçınanlar %1,5; muhtelif diğer cevapların oranı ise %7,8'dir. Bu çerçevede Teksas Tribün Grubunun yaklaşık %90'ının kendisini Türk ve/veya İslam merkezli olarak tanımlamakta oldukları görülmüştür. Bu oranlar Teksas Tribün Grubunun Türkiye geneline kıyasla daha fazla sağcı olarak nitelenebilecek bir yapıda olduğunu göstermektedir. Uluslararası Sosyal Saha Çalışmaları Programı (International Social Survey Program-ISSP) kapsamında Koç Üniversitesi ve Sabancı Üniversitesi işbirliği ile hazırlanan "Türkiye'de ve Dünyada Milliyetçilik" adlı raporda ülke insanı için Müslüman olmak %89 oranında önemli görülmektedir (Çarkoğu ve Kalaycıoğlu, 2014, s.20). Türk gibi hissetmenin önemli olduğunu düşünenlerin oranı bu araştırmada biraz daha düşük seyretmektedir (%79). Aynı zamanda BAREM ve küresel ortağı WIN/Gallup International'ın 2017 yılında dünyada dindarlık üzerine yapmış olduğu araştırmada Türkiye'de kendilerini dindar olarak tanımlayanların oranının %74 olduğu tespit edilmiştir (<http://www.barem.com.tr/dunyada-ve-turkiyede-dindar-nufus-agirlikta/>). Bu verilerle beraber düşünüldüğünde, Türkiye geneli için İslam ve Türklük konusunda toplumun hassasiyetlerinin olduğu gerçeğinden hareketle Teksas Tribün Grubundaki bireylerin de kendilerini Türk ve İslam temelli tanımlamaları beklenebilir bir gelişme olarak kabul edilebilir.

Teksas Tribün Grubu üyelerinin kendilerini ifade ettikleri ulusal, etnik veya dinsel kimliklerin yaş, eğitim durumu, memleket, doğum yeri, medeni durum ve mesleğe göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Ki-kare testi uygulanmıştır. Anlamlı veriler tablolardaki sonuçlar doğrultusunda yorumlanmıştır.

4.2.1.1. Yaşa göre; ulusal, etnik veya dinsel kimlikle kendilerini tanımlama durumu

Ki-kare testi sonuçlarına göre $p=0.012 < \alpha=0.05$ olup, bu sonuca göre %95 güven düzeyinde taraftarların ulusal, etnik veya dinsel kimlikle kendilerini tanımlama durumlarına göre yaş grupları arasında anlamlı farklılık vardır (Tablo 4.6).

Tablo 4.6. Yaş ile Ulusal, Etnik veya Dinsel Kimlik Arasındaki İlişki

	Hesap Değeri	Serbestlik Derecesi	P
Pearson Ki-Kare	36,892 ^a	20	.012
Geçerli Gözlem Sayısı	521		

Tribün grubundaki bireylerin yaşları değiştikçe kendilerini tanımladıkları ulusal, etnik veya dinsel kimliklerinin değişip değişmediğini belirleyebilmek amacıyla yapılan ki-kare testi sonuçlarına göre yaş yükseldikçe kendilerini Müslüman-Türk olarak ifade edenlerin sayısının arttığı görülmektedir (20 Yaş ve altı %15,5; 21-25 yaş %15,6; 26-30 yaş %26,3; 31-35 yaş %23,9; 36-40 yaş %38,7; 41 yaş ve üstü %42,9). Buna karşın kendisini Müslüman ve Türk olarak ifade edenlerin dağılımında anlamlı bir değişiklik görülmemektedir.

Tablo 4.7. Yaşa Göre Ulusal, Etnik veya Dinsel Kimlik Arasındaki Dağılım (Çapraz Tablo)

			Kendinizi hangi ulusal, etnik veya dinsel kimlikle tanımlıyorsunuz?					Toplam
			Milliyetçi/Sağcı/Muhafazakâr	Türk	Müslüman-Türk	Müslüman	Diğer	
Yaş Aralığı	20 Yaş ve Altı	Sıklık	5	55	25	63	13	161
		Yüzde	3.1%	34.2%	15.5%	39.1%	8.1%	100.0%
	21-25 Yaş	Sıklık	8	50	22	48	13	141
		Yüzde	5.7%	35.5%	15.6%	34.0%	9.2%	100.0%
	26-30 Yaş	Sıklık	12	34	30	31	7	114
		Yüzde	10.5%	29.8%	26.3%	27.2%	6.1%	100.0%
	31-35 Yaş	Sıklık	5	11	11	13	6	46
		Yüzde	10.9%	23.9%	23.9%	28.3%	13.0%	100.0%
	36-40 Yaş	Sıklık	2	10	12	6	1	31
		Yüzde	6.5%	32.3%	38.7%	19.4%	3.2%	100.0%
	41 Yaş ve Üstü	Sıklık	1	5	12	9	1	28
		Yüzde	3.6%	17.9%	42.9%	32.1%	3.6%	100.0%
Toplam		Sıklık	33	165	112	170	41	521
		Yüzde	6.3%	31.7%	21.5%	32.6%	7.9%	100.0%

4.2.1.2. Eğitim durumuna göre; ulusal, etnik veya dinsel kimlikle kendilerini tanımlama durumu

Ki-kare testi sonuçlarına göre $p=0.047 < \alpha=0.05$ olup, bu sonuca göre %95 güven düzeyinde taraftarların ulusal, etnik veya dinsel kimlikle kendilerini tanımlama durumlarına göre eğitim seviyeleri arasında anlamlı farklılık vardır (Tablo 4.8).

Tablo 4.8. Eğitim Durumuna Göre; Ulusal, Etnik Veya Dinsel Kimlikle Kendilerini Tanımlama Durumu

	Hesap Değeri	Serbestlik Derecesi	P
Pearson Ki-Kare	15,667 ^a	8	.047
Geçerli Gözlem Sayısı	521		

Tribün grubundaki eğitim durumları değiştikçe kendilerini tanımladıkları ulusal, etnik veya dinsel kimliklerinin değişip değişmediğini belirleyebilmek amacıyla yapılan ki-kare testi sonuçları doğrultusunda Teksas Tribün Grubu üyelerinde eğitim durumunun arttıkça kendisini Türk olarak tanımlayanlar artış göstermekte olduğu (ilkokul/ortaokul %17,5; lise %33,9; üniversite ve üstü %31,4), tersi biçimde kendisini Müslüman olarak tanımlayanların eğitim durumu düştükçe kendisini Müslüman olarak tanımlayanların belirgin bir artış göstermekte olduğu (ilkokul/ortaokul %50; lise %34,3; üniversite ve üstü %27) görülmektedir.

Tablo 4.9. Eğitim Durumuna Göre; Ulusal, Etnik Veya Dinsel Kimlikle Kendilerini Tanımlama Durumu (Çapraz Tablo)

			Kendinizi hangi ulusal, etnik veya dinsel kimlikle tanımlıyorsunuz?					Toplam
			Milliyetçi/Sağcı/Muha fazakâr	Türk	Müslüman-Türk	Müslüman	Diğer	
Eğitim Durumu	İlkokul/Ortaokul	Sıklık	0	7	10	20	3	40
		Yüzde	0.0%	17.5%	25.0%	50.0%	7.5%	100.0%
	Lise	Sıklık	16	94	54	95	18	277
		Yüzde	5.8%	33.9%	19.5%	34.3%	6.5%	100.0%
	Üniversite ve üstü	Sıklık	17	64	48	55	20	204
		Yüzde	8.3%	31.4%	23.5%	27.0%	9.8%	100.0%
Toplam		Sıklık	33	165	112	170	41	521
		Yüzde	6.3%	31.7%	21.5%	32.6%	7.9%	100.0%

4.2.1.3. Medeni duruma göre; ulusal, etnik veya dinsel kimlikle kendilerini tanımlama durumu

Ki-kare testi sonuçlarına göre $p=0.000 < \alpha=0.05$ olup, bu sonuca göre %95 güven düzeyinde Teksaslı taraftarların ulusal, etnik veya dinsel kimlikle kendilerini tanımlama durumlarına göre medeni durumları arasında anlamlı farklılık vardır (Tablo 4.10).

Tablo 4.10. Medeni Duruma Göre; Ulusal, Etnik Veya Dinsel Kimlikle İlişkisi

	Hesap Değeri	Serbestlik Derecesi	P
Pearson Ki-Kare	21,972 ^a	4	.000
Geçerli Gözlem Sayısı	521		

Tribün grubundaki kişilerin medeni durumu değişikçe kendilerini tanımladıkları ulusal, etnik veya dinsel kimliklerinin değişip değişmediğini belirleyebilmek amacıyla ki-kare testi yapılmıştır. Kendisini “Türk” olarak tanımlama oranının bekârlarda daha fazla olduğu (%34,4’e karşı %24,5) ve anlamlı bir fark oluşturduğu söylenebilir. Bununla beraber kendilerini Müslüman olarak tanımlayanlar içinde de bekârların (%34,7) evlilerden (%27,3) yüksek oranda olduğu belirtilebilir. Ayrıca kendisini Müslüman-Türk olarak tanımlayanların arasında evlilerin (%33.6) bekârlara (%16,9) oranda olduğu görülmektedir. Analiz sonuçları yaş tablosuyla beraber değerlendirildiğinde 25 yaş altında, bekâr ve kendini Müslüman olarak tanımlayan bir kitlenin varlığı Teksas Tribün Grubu içinde ayrıca göze çarpmaktadır.

Tablo 4.11. Medeni Duruma Göre; Ulusal, Etnik Veya Dinsel Kimlikle Kendilerini Tanımlama Durumu (Çapraz Tablo)

			Kendinizi hangi ulusal, etnik veya dinsel kimlikle tanımlıyorsunuz?					Toplam
			Milliyetçi/Sağcı /Muhafazakâr	Türk	Müslüman -Türk	Müslüman	Diğer	
Medeni Durum	Bekâr	Sıklık	20	130	64	131	33	378
		Yüzde Medeni Durum	5.3%	34.4 %	16.9%	34.7%	8.7%	100.0 %
	Evli	Sıklık	13	35	48	39	8	143
		Yüzde Medeni Durum	9.1%	24.5 %	33.6%	27.3%	5.6%	100.0 %
Toplam		Sıklık	33	165	112	170	41	521
		Yüzde Medeni Durum	6.3%	31.7 %	21.5%	32.6%	7.9%	100.0 %

4.2.1.4. Mesleğe göre; ulusal, etnik veya dinsel kimlikle kendilerini tanımlama durumu

Ki-kare testi sonuçlarına göre $p=0.001 < \alpha=0.05$ olup, bu sonuca göre %95 güven düzeyinde Teksaslı taraftarların ulusal, etnik veya dinsel kimlikle kendilerini tanımlama durumlarına göre meslekleri arasında anlamlı farklılık vardır (Tablo 4.12).

Tablo 4.12. Meslek ile Ulusal, Etnik Veya Dinsel Kimlikle Tanımlama Arasındaki İlişki

	Hesap Değeri	Serbestlik Derecesi	P
Pearson Ki-Kare	25,477 ^a	8	.001
Geçerli Gözlem Sayısı	521		

Tribün grubu üyelerinin ulusal, etnik veya dinsel kimlikle kendilerini tanımlama durumunun meslek gruplarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini bulmak için ki-kare analizi uygulanmıştır. Meslek grupları açısından anlamlı farklar bulunmuştur. Sonuçlara göre kendisini Türk olarak tanımlayanların daha çok öğrenci (39,4), kendisini Müslüman-Türk olarak tanımlayanların ise daha çok işçi (26,4) olduğunu ifade etmek mümkündür. Ayrıca kendini Müslüman olarak tanımlayanların diğer tanımlamalar kadar belirgin olmasa da daha çok işçi (37,1) olduğu söylenebilir.

Tablo 4.13. Mesleğe Göre; Ulusal, Etnik Veya Dinsel Kimlikle Kendilerini Tanımlama Durumu

			Kendinizi hangi ulusal, etnik veya dinsel kimlikle tanımlıyorsunuz?					Toplam
			Milliyetçi/Sağcı/Muhafazakâr	Türk	Müslüman-Türk	Müslüman	Diğer	
Meslek	Öğrenci	Sıklık	7	85	32	73	19	216
		Yüzde	3.2%	39.4%	14.8%	33.8%	8.8%	100.0%
	İşçi	Sıklık	12	32	37	52	7	140
		Yüzde	8.6%	22.9%	26.4%	37.1%	5.0%	100.0%
	Diğer	Sıklık	14	48	43	45	15	165
		Yüzde	8.5%	29.1%	26.1%	27.3%	9.1%	100.0%
Toplam		Sıklık	33	165	112	170	41	521
		Yüzde	6.3%	31.7%	21.5%	32.6%	7.9%	100.0%

4.2.2. Kendinizi hangi siyasi oluşuma yakın hissediyorsunuz?

Teksas Tribün Grubu taraftarlarının kendilerini ait hissettikleri siyasi parti ve/veya oluşum arasında Ülkücü/Milliyetçi Hareket Partisi ve Milliyetçi cevaplarını verenlerin oranı, grubun yarısından fazlasına tekabül etmektedir (%53,9). Adalet ve Kalkınma Partisine yakın olduğunu söyleyenler %11; Cumhuriyet Halk Partisi/Sol/Atatürkçülük ve

Kemalizm gibi cevapları verenlerin oranı ise %9,1 civarındadır. Kayda değer bir oran oluşturmayan muhtelif cevapların “diğer” olarak kategorileşmesi sonucu çıkan oran %14,6 iken cevap vermeyen ve yok/hiçbiri diyenler %11,5 oranındadır. Teksas Tribün Grubu’nda milliyetçi parti ve oluşumlar açık ara en büyük grubu oluşturmaktadır. Dr. Furkan Şen Türkiye geneliyle alakalı olarak yapmış olduğu araştırmada elde ettiği veriler ışığında Türk toplumunun siyasi ve sosyal görüşünün %48,8 milliyetçi olduğunu ifade etmiştir (Şen, 2010, s.558). A&G’nin araştırma sonuçlarına göre ise Türkiye’de yetişkin nüfusun %19,5’i kendini milliyetçi, yine %17,9’u muhafazakâr, %17,3’ü dindar olarak tanımlamaktadır. Teksas Tribün Grubunda elde edilen veriler doğrultusunda milliyetçi oranların yüksekliği dikkat çekmektedir. Teksas Tribün Grubundaki oranlar, ANDY-AR şirketinin 2016 yılında yapmış olduğu araştırma ile birlikte değerlendirildiğinde ise Teksas Tribün Grubunun Türkiye’deki taraftar profiline oranla çok daha fazla siyaseten sağ cemahtaki olanların yoğunlukta olduğu bir grup olduğu söylenebilir. Kamuoyundaki algısıyla veri sonuçları bu bağlamda birbirini doğrulamakta ve Teksas Tribün Grubunun siyaseten sağcı ağırlıklı kişilerden oluştuğu görülmektedir.

Tablo 4.14. Teksas Tribün Grubu Üyelerinin Yakın Hissettikleri Siyasi Oluşumlar

Siyasi Oluşum	Kişi Sayısı	Oran
CHP ve sol /Atatürkçülük / Kemalizm	48	9.1
Adalet ve Kalkınma Partisi	58	11.0
Hiçbiri/Yok	61	11.5
Diğer	77	14.6
Ülkücüler/Milliyetçi Hareket Partisi/Milliyetçiler	285	53.9
Toplam	529	100.0

Teksas Tribün Grubu üyelerinin kendilerini yakın gördükleri siyasi oluşum ile yaş, eğitim durumu, memleket, doğum yeri, medeni durum ve mesleğe göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Ki-kare testi uygulanmış, fakat analiz sonuçları doğrultusunda anlamlı bir fark bulunmamıştır.

4.2.3 En sevdiğiniz siyasi lider kimdir?

Siyasi eğilimleri belirleme anlamında kritik sorulardan birisi kişilerin yakınlık duydukları, örnek aldıkları, sevdikleri siyasi liderin belirlenmesidir. Bu çerçevede sorulan soruya ilişkin cevaplar Tablo 4.15’te sıralanmıştır. Tribün grubu üyeleri en çok Mustafa Kemal Atatürk cevabını vermişlerdir (26,3). Teksas Tribün grubu içerisinde Mustafa Kemal Atatürk’ten sonra en çok sevilen lider sırasıyla Recep Tayyip Erdoğan (16,6) ve

Alparslan Türkeş'tir (14,9). Bu noktada büyük bir çoğunluğun tek bir liderde kümelenmişin söylemek mümkün değilse de sağcı liderlerin tercih edildiği görülmektedir. Teksas Tribün Grubu'nun sağ kesime yakınlığı bu anlamda teyit edilmektedir.

Tablo 4.15. *Teksas Tribün Grubu Üyelerinin En Sevdikleri Siyasi Liderler*

Siyasi Liderin İsmi	Kişi Sayısı	Oran
Yok	35	6.6
Devlet Bahçeli	42	7.9
Muhsin Yazıcıoğlu	42	7.9
Alparslan Türkeş	79	14.9
Recep Tayyip Erdoğan	88	16.6
Diğer	104	19.7
Mustafa Kemal Atatürk	139	26.3
Toplam	529	100.0

Teksas Tribün Grubu üyelerinin en sevdikleri siyasi lider ile yaş, eğitim durumu, memleket, doğum yeri, medeni durum ve mesleğe göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Ki-kare testi uygulanmıştır. Ki-kare testi sonucunda anlamlı düzeyde farklılık olan değişkenlere ilişkin sonuçlar yorumlanmıştır.

1.2.3.1. Eğitim durumu ile en sevilen siyasi lider arasındaki ilişki durumu

Ki-kare testi sonuçlarına göre $p=0.041 < \alpha=0.05$ olup, bu sonuca göre %95 güven düzeyinde Teksaslı taraftarların en sevdikleri siyasi lider durumlarına göre eğitimleri arasında anlamlı farklılık vardır.

Tablo 4.16. *Teksas Tribün Grubu Üyelerinin En Sevdikleri Siyasi Liderler ile Eğitim Durumu Arasındaki İlişki*

	Hesap Değeri	Serbestlik Derecesi	P
Pearson Ki-Kare	18,920 ^a	10	.041
Geçerli Gözlem Sayısı	494		

Eğitim durumu arttıkça Mustafa Kemal Atatürk'ün en sevilen siyasi lider olarak seçilmesinde artış olduğu (ilkokul/ortaokul %19,5; lise %27,1; üniversite ve üstü %31,4) eğitim düzeyi azaldıkça özellikle Devlet Bahçeli'nin seçilmesinde belirgin bir artışın görüldüğü (ilkokul/ortaokul %22; lise %8,8; üniversite ve üstü %5,2) belirlenmiştir. Bahçeli ile benzer biçimde tribün grubu özelinde eğitim seviyesi düştükçe Alparslan Türkeş diyenler de artış görülmektedir.

Tablo 4.17. *Teksas Tribün Grubu Üyelerinin En Sevdikleri Siyasi Liderler ile Eğitim Durumu Arasındaki İlişki (Çapraz Tablo)*

			En sevdiğiniz siyasi lider kimdir?						Toplam
			Alparslan Türkeş	Mustafa Kemal Atatürk	Recep Tayyip Erdoğan	Devlet Bahçeli	Muhsin Yazıcıoğlu	Diğer	
Eğitim Durumu	İlkokul/Ortaokul	Sıklık	8	8	9	9	0	7	41
		Yüzde	19.5%	19.5%	22.0%	22.0%	0.0%	17.1%	100.0%
	Lise	Sıklık	43	71	45	23	22	58	262
		Yüzde	16.4%	27.1%	17.2%	8.8%	8.4%	22.1%	100.0%
	Üniversite ve üstü	Sıklık	28	60	34	10	20	39	191
		Yüzde	14.7%	31.4%	17.8%	5.2%	10.5%	20.4%	100.0%
Toplam		Sıklık	79	139	88	42	42	104	494
		Yüzde	16.0%	28.1%	17.8%	8.5%	8.5%	21.1%	100.0%

4.2.3.2. Medeni durum ile en sevilen siyasi lider arasındaki ilişki durumu

Uygulanan ki-kare testi sonuçlarına göre $p=0.006 < \alpha=0.05$ olup, bu sonuca göre %95 güven düzeyinde Teksaslı taraftarların en sevdikleri siyasi lider durumlarına göre medeni durumları arasında anlamlı farklılık vardır (Tablo 4.18).

Tablo 4.18. *Teksas Tribün Grubu Üyelerinin En Sevdikleri Siyasi Liderler ile Medeni Durumları Arasındaki İlişki*

	Hesap Değeri	Serbestlik Derecesi	P
Pearson Ki-Kare	16,211 ^a	5	.006
Geçerli Gözlem Sayısı	494		

Analiz sonuçlarına göre Teksas Tribün Grubu içerisinde Mustafa Kemal Atatürk'ü en sevilen siyasi lider olarak belirtenler arasında bekârlar daha fazla iken (%30,3'e karşı %22,5), en sevilen lider olarak Muhsin Yazıcıoğlu ve Recep Tayyip Erdoğan'ın ismini verenler içerisinde evlilerin oranının anlamlı derecede daha fazla (Muhsin Yazıcıoğlu için bekârlar: %6,7; evliler %13) (Recep Tayyip Erdoğan için bekârlar: %15,4; evliler: %23,9) olduğu görülmektedir.

Tablo 4.19. *Tektaş Tribün Grubu Üyelerinin En Sevdikleri Siyasi Liderler ile Medeni Durumları Arasındaki İlişki (Çapraz Tablo)*

			En sevdiğiniz siyasi lider kimdir?						Toplam
			Alparslan Türkeş	Mustafa Kemal Atatürk	Recep Tayyip Erdoğan	Devlet Bahçeli	Muhsin Yazıcıoğlu	Diğer	
Medeni Durum	Bekâr	Sıklık	54	108	55	30	24	85	356
		Yüzde	15.2%	30.3%	15.4%	8.4%	6.7%	23.9%	100.0%
	Evli	Sıklık	25	31	33	12	18	19	138
		Yüzde	18.1%	22.5%	23.9%	8.7%	13.0%	13.8%	100.0%
Toplam		Sıklık	79	139	88	42	42	104	494
		Yüzde	16.0%	28.1%	17.8%	8.5%	8.5%	21.1%	100.0%

4.2.3.3. Meslek ile en sevilen siyasi lider arasındaki ilişki durumu

Uygulanan ki-kare testi sonuçlarına göre $p=0.012 < \alpha=0.05$ olup, bu sonuca göre %95 güven düzeyinde Tektaşlı taraftarların en sevdikleri siyasi lider durumlarına göre mesleki durumları arasında anlamlı farklılık vardır (Tablo 4.20).

Tablo 4.20. *Tektaş Tribün Grubu Üyelerinin En Sevdikleri Siyasi Liderler ile Mesleki Durumları Arasındaki İlişki*

	Hesap Değeri	Serbestlik Derecesi	P
Pearson Ki-Kare	22,658 ^a	10	.012
Geçerli Gözlem Sayısı	494		

Mustafa Kemal Atatürk'ü seçenler arasında öğrenciler daha fazla iken (%35,5), Recep Tayyip Erdoğan'ı siyasi lider olarak beğenenler arasında işçiler (%23,3) daha fazladır. Muhsin Yazıcıoğlu'nu sevenler arasında da işçilerin payı öğrencilere oranla çok daha fazladır (%12).

Tablo 4.21. *Tektaş Tribün Grubu Üyelerinin En Sevdikleri Siyasi Liderler ile Mesleki Durumları Arasındaki İlişki (Çapraz Tablo)*

			En sevdiğiniz siyasi lider kimdir?						Toplam
			Alparslan Türkeş	Mustafa Kemal Atatürk	Recep Tayyip Erdoğan	Devlet Bahçeli	Muhsin Yazıcıoğlu	Diğer	
Meslek	Öğrenci	Sıklık	30	72	28	14	9	50	203
		Yüzde	14.8%	35.5%	13.8%	6.9%	4.4%	24.6%	100.0%

	İşçi	Sıklık	23	28	31	10	16	25	133
		Yüzde	17.3%	21.1%	23.3%	7.5%	12.0%	18.8%	100.0%
	Diğer	Sıklık	26	39	29	18	17	29	158
		Yüzde	16.5%	24.7%	18.4%	11.4%	10.8%	18.4%	100.0%
Toplam	Sıklık	79	139	88	42	42	104	494	
	Yüzde	16.0%	28.1%	17.8%	8.5%	8.5%	21.1%	100.0%	

4. 3. Teksas Tribün Grubu'nun Milliyetçilik Eğilimleri

Araştırmanın en temel amaçlarından birisi olarak Teksas Tribün Grubu'nun milliyetçilik ile ilişkisi yapılan detaylı alanyazın taraması sonrasında oluşturulmuş 12 soruluk milliyetçilik eğilimlerini tespit edeceği değerlendirilen ölçek ile araştırılmıştır.

4.3.1. Eğitim durumu ile milliyetçilik eğilimi arasındaki ilişki durumu

Teksas Tribün Grubu üyelerinin eğitim durumuyla milliyetçilik eğilimleri arasında anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way Anova) uygulanmıştır. Tek Yönlü Varyans Analiz sonuçları Teksas Tribün Grubu üyelerinin eğitim seviyesi ile İslami merkezli milliyetçi anlayış arasında %95 güvenilirlikle anlamlı bir farkın olduğunu göstermektedir ($P=0.006 < \alpha=0.05$).

Tablo 4.22. Eğitim Durumu İle Milliyetçilik Eğilimi Arasındaki İlişki

		N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	95% Güven Aralığı		Minimum	Maksimum
						Alt Sınır	Üst Sınır		
Faktör 1	İlkokul/Orta okul	43	.0324284	.97979712	.14941766	-.2691087	.3339654	-3.51709	1.12861
	Lise	280	.1069536	.88556431	.05292259	-.0027753	.2111319	-3.45231	1.21007
	Üniversite ve üstü	206	-.1521428	1.12805646	.07859542	-.3071018	.0028162	-3.45691	1.21007
	Toplam	529	.0000000	1.00000000	.04347826	-.0854116	.0854116	-3.51709	1.21007
Faktör 2	İlkokul/Orta okul	43	.4078614	.90681220	.13828756	-.1287858	.6869370	-1.79139	1.67811
	Lise	280	.0258880	.99278729	.05933039	-.0909041	.1426800	-1.77342	1.79206
	Üniversite ve üstü	206	-.1203237	1.00765379	.07020657	-.2587432	.0180959	-1.76032	1.55511
	Toplam	529	.0000000	1.00000000	.04347826	-.0854116	.0854116	-1.79139	1.79206

Tablo 4.23. *Eğitim Durumu İle Milliyetçilik Eğilimi Arasındaki İlişki Anova Analizi*

		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	P
Faktör 1	Gruplar Arası	8.017	2	4.008	4.055	.018
	Gruplar İçi	519.983	526	.989		
	Toplam	528.000	528			
Faktör 2	Gruplar Arası	10.323	2	5.162	5.245	.006
	Gruplar İçi	517.677	526	.984		
	Toplam	528.000	528			

Hangi eğitim düzeyi ile İslami milliyetçi anlayış arasında anlamlı fark olduğunu belirleyebilmek amacıyla yapılan Çoklu Karşılaştırmalı LSD Testi sonuçlarına göre eğitim seviyesi arttıkça İslami merkezli milliyetçiliğe yönelimin azaldığı görülmektedir.

4.3.2. Medeni durum ile milliyetçilik eğilimi arasındaki ilişki durumu

Teksas Tribün Grubu üyelerinin milliyetçilik eğilimlerinin medeni durumlarına göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek adına Bağımsız Grup T-test uygulanmıştır. Yapılan analiz sonuçları Tablo 4.24’de ve Tablo 4.25’te gösterilmektedir. Test sonuçlarına göre İslam temelli anlayışa sahip kişilerin medeni durumuna göre aralarında anlamlı bir fark bulunmaktadır. Sonuçlara göre İslam temelli bir milliyetçi anlayış, Teksas tribün grubundaki bekârlara oranla evliler tarafından daha çok benimsenmektedir.

Tablo 4.24. *Medeni Durum İle Milliyetçilik Eğilimi Arasındaki İlişki T-Test Analizi*

Medeni Durum		N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata Ortalama
Faktör 1	Bekâr	385	.0139729	.98798434	.05035234
	Evli	144	-.0373582	1.03402414	.08616868
Faktör 2	Bekâr	385	-.1175692	.98737924	.05032151
	Evli	144	.3143342	.96831570	.08069297

Tablo 4.25. *Bağımsız Grup T-testi*

Levene's Test (Varyansların Eşitliği)		t-test (Ortalamanın Eşitliği)							
F	Anlamlılık Düzeyi	t	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Düzeyi	Ortalama Fark	Standart Hata Farkı	95% Güven Aralığı		
							Alt	üst	

						(2-tailed)				
Faktör 1	Kabul Edilen Eşit Varyanslar	.006	.939	.525	527	.600	.05133114	.09774944	.14069525	.24335754
	Kabul Edilmeyen Eşit Varyanslar			.514	246.623	.607	.05133114	.09980180	.14524144	.24790373
Faktör 2	Kabul Edilen Eşit Varyanslar	.742	.390	4.501	527	.000	.43190339	.09594783	.62039056	.24341621
	Kabul Edilmeyen Eşit Varyanslar			4.542	261.144	.000	.43190339	.09509790	.61915967	.24464710

4.3.3. Mesleğe göre milliyetçilik eğilimi arasındaki ilişki durumu

Tektaş Tribün Grubu üyelerinin milliyetçilik eğilimlerinin mesleğe göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek için Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way Anova) uygulanmıştır. Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçları Tektaş Tribün Grubu üyelerinin içinde İslami merkezli milliyetçi eğilimi olan kişilerin meslek gruplarına göre %95 güvenirlilikle anlamlı bir fark bulunduğunu göstermektedir ($P=0.000 < \alpha=0.05$).

Tablo 4.26. Meslek İle Milliyetçilik Eğilimi Arasındaki İlişki - Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way Anova)

		N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	95% Güven Aralığı		Minimum	Maksimum
						Alt Sınır	Üst Sınır		
Faktör 1	Öğrenci	218	.0461077	1.03342130	.06999212	.1840591	.0918437	-3.45691	1.21007
	İşçi	143	.1330801	.90691331	.07583990	.0168410	.2830013	-3.51709	1.21007
	Diğer	168	.0534463	1.02654301	.07919951	.2098076	.1029150	-3.45231	1.21007
	Toplam	529	.0000000	1.00000000	.04347826	.0854116	.0854116	-3.51709	1.21007

Faktör 2	Öğrenci	218	.287352 2	.96822578	.0655765 2	.416600 7	.158103 8	-1.79139	1.79206
	İşçi	143	.381163 4	.95845111	.0801497 1	.222722 6	.539604 2	-1.66680	1.79206
	Diğer	168	.048431 1	.96326306	.0743173 6	.098291 5	.195153 7	-1.74661	1.70949
	Toplam	529	.000000 0	1.0000000 0	.0434782 6	.085411 6	.085411 6	-1.79139	1.79206

Tablo 4.27. Meslek İle Milliyetçilik Eğilimi Arasındaki İlişki - Tek Yönlü Varyans Analizi(One-Way Anova)-2

ANOVA						
		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Faktör 1	Gruplar Arası	3.476	2	1.738	1.743	.176
	Gruplar İçi	524.524	526	.997		
	Toplam	528.000	528			
Faktör 2	Gruplar Arası	39.170	2	19.585	21.074	.000
	Gruplar İçi	488.830	526	.929		
	Toplam	528.000	528			

İslam merkezli milliyetçi anlayış hangi meslek grubundan farklılık gösterdiğini belirleyebilmek amacıyla Çoklu Karşılaştırmalı LSD Testi uygulanmıştır. Test sonucunda anlamlı fark bulunmuştur. Gruptaki işçilerin öğrencilere oranla milliyetçilik konusunda İslami anlayışa daha yakın oldukları görülmektedir.

4.3.4. Taraftarların kendilerini ifade ettikleri kimlik ile milliyetçilik eğilimleri arasındaki ilişki durumu

Teksas Tribün Grubu üyelerinin milliyetçilik eğilimlerinin kendilerini tanımladıkları kimliğe göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek için Tek Yönlü Varyans Analizi(One-Way Anova) uygulanmıştır. Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçlarında ilk grup için $P=0.011 < \alpha=0.05$ ve ikinci grup için $P=0.000 < \alpha=0.05$ olduğu görülmüştür. Bu çerçevede milliyetçi anlayışa göre kendilerini ifade ettikleri kimlik arasında %95 güvenirlilikle anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 4.28. Taraftarların Kendilerini İfade Ettikleri Kimlik İle Milliyetçilik Eğilimleri Arasındaki İlişki - Tek Yönlü Varyans Analizi(One-Way Anova)-I

		N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	95% Güven Aralığı		Minimum	Maksimum
						Alt Sınır	Üst Sınır		
Faktör 1	Milliyetçi/Sağcı/Muhafazakar	33	.0825527	.97623705	.16994106	-.2636059	.4287113	3.41273	1.21007
	Türk	165	.1330634	.94795465	.07379817	-.0126536	.2787804	2.93866	1.21007
	Müslüman-Türk	112	.1188548	.91582941	.08653774	-.0526256	.2903351	3.45231	1.21007
	Müslüman	170	-.0976995	.98573011	.07560205	-.2469455	.0515466	3.45691	1.21007
	Diğer	41	-.3909549	1.17074366	.18283944	-.7604872	-.0214226	3.11632	1.00594
	Toplam	521	.0102752	.98309834	.04307032	-.0743380	.0948884	3.45691	1.21007
	Faktör 2	Milliyetçi/Sağcı/Muhafazakar	33	-.0566671	1.04462451	.18184579	-.4270749	.3137406	1.66680
Türk		165	-.5434206	1.00139165	.07795823	-.6973518	.3894893	1.77342	1.78300
Müslüman-Türk		112	.1834831	.89616767	.08467988	.0156843	.3512819	1.79139	1.60500
Müslüman		170	.4792224	.80487730	.06173127	.3573586	.6010861	1.68491	1.79206
Diğer		41	-.3231680	.82765314	.12925770	-.5844075	.0619284	1.74661	1.79206
Toplam		521	-.0053098	1.00126469	.04386620	-.0914865	.0808670	1.79139	1.79206

Tablo 4.29. *Taraftarların Kendilerini İfade Ettikleri Kimlik İle Milliyetçilik Eğilimleri Arasındaki İlişki - Tek Yönlü Varyans Analizi(One-Way Anova)-2*

ANOVA						
		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Faktör 1	Gruplar Arası	12.563	4	3.141	3.307	.011
	Gruplar İçi	490.008	516	.950		
	Toplam	502.571	520			
Faktör 2	Gruplar Arası	95.910	4	23.978	29.084	.000
	Gruplar İçi	425.406	516	.824		
	Toplam	521.316	520			

Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçlarına göre Türkçü anlayışa sahip grupla kendini Türk ve Müslüman olarak tanımlayanlar arasında anlamlı bir fark çıkmıştır. Ayrıca İslam temelli milliyetçi anlayışa sahip grupla kendilerini Türk, Müslüman-Türk ve Müslüman olarak tanımlayanlar arasında anlamlı bir fark görülmektedir.

İslam merkezli milliyetçi anlayış hangi kimlik tanımlamaları arasında farklılık gösterdiğini belirleyebilmek amacıyla Çoklu Karşılaştırmalı Tamhane Testi uygulanmıştır. Teksas Tribün Grubu içinde İslami temelli milliyetçi anlayışa sahip kişiler arasında kendisini Müslüman Türk veya Müslüman olarak tanımlayanlar diğer kimlik tanımlamalarıyla farklılık göstermektedir. Bu milliyetçi anlayışa sahip kişiler arasında Müslüman Türk ve Müslüman kimlikle kendilerini tanımlayanlar en yüksek orana sahiptir. Aynı zamanda kendisini Türk olarak tanımlayanlar, Müslüman Türk veya Müslüman kimlikle kendilerini tanımlayanlardan farklılaşmaktadır. Bu grup içinde en düşük oran kendilerini Türk kimliği ile tanımlayanlarda olduğu görülmektedir.

Türkçü milliyetçi anlayışın hangi kimlik tanımlamaları arasında anlamlı farklılık gösterdiğini belirleyebilmek amacıyla Çoklu Karşılaştırmalı LSD Testi uygulanmıştır. Test sonuçlarına göre kendisini “Türk” olarak tanımlayanlarla “Müslüman” olarak tanımlayanlar diğer tanımlamalardan farklılık göstermektedir. Kendisini “Türk”lükle yani doğrudan etnik yapı ile tanımlayanlar Türkçü grubun içerisinde en yüksek orana sahipken “Müslüman” olarak yani İslami bir kavramla tanımlayanlar arasında etnik milliyetçi anlayışın kabulü en düşük seviyededir. Bu verinin İslami milliyetçi anlayışın savunageldiği etnik unsurun değil dinin önemli olduğu önermesiyle uyum gösterdiği söylenebilir. Çünkü İslami anlayış içerisinde ırk, soy, kavim, klan gibi kişinin ait olduğu

etnik gruplar değil dininin İslam olması başattır. Hz. Muhammed’in veda haccında “Arap’ın aceme, Acem’in Arap’a üstünlüğü yoktur.” ifadesi bu duruma işaret etmektedir.

Yapılan analiz sonrasında öngörüldüğü üzere Türkçü milliyetçi anlayışa sahip kişilerin kendilerini daha çok “Türk” olarak ifade ettikleri, İslam temelli milliyetçi anlayışa sahip grup üyelerinin ise kendilerini daha fazla “Müslüman” ve “Müslüman-Türk” gibi ifadelerle tanımladıkları görülmüştür.

4.3.5. Taraftarların yakın hissettikleri siyasi oluşumla milliyetçilik eğilimleri arasındaki ilişki durumu

Tektaş Tribün Grubu üyelerinin milliyetçilik eğilimlerinin kendilerini yakın gördükleri siyasi hareketlere göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek için Tek Yönlü Varyans Analizi(One-Way Anova) uygulanmıştır. Tek Yönlü Varyans Analiz sonuçlarına göre milliyetçi anlayışların (İki faktör için de $P=0.000 < \alpha=0.05$) taraftarların yakın hissettikleri siyasi hareket ve oluşumlara göre anlamlı bir fark gösterdiği söylenebilir.

Tablo 4.30. Taraftarların Yakın Hissettikleri Siyasi Oluşumla Milliyetçilik Eğilimleri Arasındaki İlişki - Tek Yönlü Varyans Analizi(One-Way Anova)-I

	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	95% Güven Aralığı		Minimum	Maksimum
					Alt Sınır	Üst Sınır		
Faktör 1								
Ülkücüler/Milliyetçi Hareket Partisi/Milliyetçiler	285	.2136799	.89329518	.05291424	.1095261	.3178338	3.51709	1.21007
Adalet ve Kalkınma Partisi	58	.1330935	.93713351	.12305166	.3795002	.1133132	3.14197	1.04322
CHP ve sol /Atatürkçülük / Kemalizm	48	.7758500	1.12746038	.16273489	1.1032304	.4484696	3.45691	.76323
Diğer	77	.0570698	1.00794323	.11486579	.2858448	.1717053	3.33472	1.21007
Toplam	468	.0246671	.98873778	.04570442	.0651447	.1144789	3.51709	1.21007
Faktör 2								
Ülkücüler/Milliyetçi Hareket Partisi/Milliyetçiler	285	.0341647	.99492545	.05893430	.0818388	.1501681	1.68491	1.79206
Adalet ve Kalkınma Partisi	58	.7753830	.63260496	.08306510	.6090480	.9417180	1.30742	1.70949

CHP ve sol /Atatürkçülük / Kemalizm	48	.53297 43	.7636746 5	.110226 94	.754722 3	.31122 62	1.7466 1	1.36416
Diğer	77	.03160 58	1.001784 95	.114163 99	.258983 1	.19577 15	1.7913 9	1.78300
Toplam	468	.05703 57	.9870797 3	.045627 78	.032625 4	.14669 69	1.7913 9	1.79206

Tablo 4.31. *Taraftarların Yakın Hissettikleri Siyasi Oluşumla Milliyetçilik Eğilimleri Arasındaki İlişki - Tek Yönlü Varyans Analizi(One-Way Anova)-2*

		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Faktör 1	Gruplar Arası	42.900	3	14.300	16.041	.000
	Gruplar İçi	413.641	464	.891		
	Toplam	456.540	467			
Faktör 2	Gruplar Arası	47.393	3	15.798	17.983	.000
	Gruplar İçi	407.618	464	.878		
	Toplam	455.010	467			

İslam merkezli milliyetçi anlayış arasındaki farkın hangi siyasi hareket ve oluşumlardan kaynaklandığını göstermek amacıyla yapılan Çoklu Karşılaştırmalı Tamhane Testi sonucunda farklı siyasi oluşumların hepsi arasında anlamlı fark bulunmuştur. Özellikle CHP/Sol/Kemalizm/Atatürkçülük grubunun diğer tüm gruplardan negatif yönde farklılaştığı söylenebilir. Adalet ve Kalkınma Partisi ile CHP/Sol/Kemalizm/Atatürkçülük arasında anlamlı fark en yüksek orandadır.

Türkçülük arasındaki farkın hangi siyasi hareket ve oluşumlardan kaynaklandığını göstermek amacıyla da Çoklu Karşılaştırmalı Tamhane Testi yapılmıştır. Test sonuçlarına göre CHP/Sol/Kemalizm/Atatürkçülük grubunun diğer siyasi grupların tümüyle arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Benzer biçimde Ülkücüler/MHP/Milliyetçiler, Adalet ve Kalkınma Partisi ile diğer gruplarının da CHP/Sol/Kemalizm/Atatürkçülük grubu arasında anlamlı fark bulunmuştur.

Tüm bu veriler doğrultusunda CHP/Sol/Kemalizm/Atatürkçülük siyasi hareketlerine yakın olanların Türkçülük ile İslam merkezli milliyetçiliğe en az rağbet gösteren grup olduğu söylenebilir. Türkçü anlayışa eğilimi en fazla olan kişiler siyasi olarak Ülkücüler/MHP/Milliyetçiler oluşumlarına yakınlık gösterenlerdir. İslami milliyetçi anlayışa sahip grubun içinde Adalet ve Kalkınma Partisi'ne yakın olanlar daha

büyük oranda bulunmaktadır. Bununla birlikte Ülkücüler/Milliyetçi Hareket Partisi/Milliyetçiler olarak siyasi yakınlığını belirtenlerin de İslami milliyetçi anlayışa eğilimleri olduğu görülmektedir.

4.3.6. Taraftarların sevdikleri siyasi liderle milliyetçilik eğilimleri arasındaki ilişki durumu

Teksas Tribün Grubu üyelerinin milliyetçilik eğilimlerinin sevdikleri siyasi lidere göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek için Tek Yönlü Varyans Analizi(One-Way Anova) uygulanmıştır. Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçlarında ilk faktörün $P=0.025 < \alpha=0.05$ ve ikinci faktörün $P=0.000 < \alpha=0.05$ olduğu görülmüştür. Bu sonuçlara göre milliyetçi anlayışların milliyetçi anlayışların siyasi lidere göre anlamlı bir fark gösterdiği söylenebilir (Tablo 4.33).

Liderle milliyetçi eğilimler arasındaki ilişkiye bakıldığında Türkçü anlayışa sahip olanların arasında en çok sevilen liderin Alparslan Türkeş, en az sevilen liderin ise Recep Tayyip Erdoğan olduğu görülmektedir (Tablo 4.32). Alparslan Türkeş'ten sonra en sevilen isim Muhsin Yazıcıoğlu'dur (Tablo 4.32). İslam temelli milliyetçi anlayışa sahip kişilerin arasında Recep Tayyip Erdoğan en popüler isim olarak öne çıkarken, Mustafa Kemal Atatürk'ün en düşük oranı aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

İslam merkezli milliyetçi anlayış arasındaki farkın hangi siyasi liderden kaynaklandığını göstermek amacıyla yapılan Çoklu Karşılaştırmalı Tamhane Testi sonucunda Mustafa Kemal Atatürk ile diğer tüm siyasi liderler arasında ters düzeyde anlamlı fark bulunmuştur. Ayrıca Recep Tayyip Erdoğan ile Alparslan Türkeş isimleri arasında anlamlı fark bulunmuştur.

Türkçülük arasındaki farkın hangi siyasi liderden kaynaklandığını göstermek amacıyla da Çoklu Karşılaştırmalı Tamhane Testi yapılmıştır. Test sonucunda Alparslan Türkeş ile Recep Tayyip Erdoğan arasında anlamlı fark bulunmuştur.

Tablo 4.32. Taraftarların Sevdikleri Siyasi Liderle Milliyetçilik Eğilimleri Arasındaki İlişki - Tek Yönlü Varyans Analizi(One-Way Anova)-1

		N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	95% Güven Aralığı		Minimum	Maksimum
						Alt Sınır	Üst Sınır		
Faktör 1	Alparslan Türkeş	79	.2722600	.75842187	.08532913	.1023827	.4421372	-2.65238	1.21007
	Mustafa Kemal Atatürk	139	.0912900	.95240410	.08078186	.0684402	.2510203	-3.45691	1.21007
	Recep Tayyip Erdoğan	88	.1305301	.92073011	.09815016	.3256142	.0645540	-3.25278	1.04322
	Devlet Bahçeli	42	.2492748	1.32537130	.20450923	.6622896	.1637400	-3.51709	1.12861
	Muhsin Yazıcıoğlu	42	.1213247	.67492206	.10414273	.0889958	.3316452	-1.58448	1.00364
	Diğer	104	.0896674	1.14064267	.11184922	.3114939	.1321592	-3.21839	1.21007
	Toplam	494	.0162184	.98770408	.04443891	.0710946	.1035314	-3.51709	1.21007
Faktör 2	Alparslan Türkeş	79	.0552888	.90994652	.10237698	.1485282	.2591057	-1.66680	1.46180
	Mustafa Kemal Atatürk	139	.4868917	.95045964	.08061693	.6462958	.3274875	-1.74661	1.46180
	Recep Tayyip Erdoğan	88	.7914605	.60022372	.06398406	.6642853	.9186358	-1.30742	1.70949
	Devlet Bahçeli	42	.3059280	1.03436095	.15960536	.0164015	.6282576	-1.68491	1.79206
	Muhsin Yazıcıoğlu	42	.4926312	.72445260	.11178546	.2668758	.7183865	-.96255	1.62114
	Diğer	104	.2636810	.96756935	.09487798	.4518491	.0755129	-1.79139	1.79206
	Toplam	494	.0252127	.99874436	.04493563	.0630763	.1135016	-1.79139	1.79206

Tablo 4.33. *Taraftarların Sevdikleri Siyasi Liderle Milliyetçilik Eğilimleri Arasındaki İlişki - Tek Yönlü Varyans Analizi(One-Way Anova)-2*

ANOVA						
		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Anlamlılık Düzeyi
Faktör 1	Gruplar Arası	12.448	5	2.490	2.593	.025
	Gruplar İçi	468.503	488	.960		
	Toplam	480.951	493			
Faktör 2	Gruplar Arası	109.358	5	21.872	27.911	.000
	Gruplar İçi	382.405	488	.784		
	Toplam	491.763	493			

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmayla ilgili elde edilen sonuçlara ve bundan sonra yapılacak araştırmalara ilişkin önerilere yer verilmiştir.

5.1. Sonuç

Türkiye'deki futbol taraftarlığının içerisinde önemli bir yere sahip olan; Bursa şehri ve Bursaspor'un bir parçası olarak Teksas Tribün Grubu taraftarlarının demografisi, siyasi ve milliyetçilik eğilimleri bu çalışma ile araştırılmıştır. Ortaya çıkan sonuçlara göre Teksas Tribün Grubu, genç ve bekâr erkeklerin çoğunluğu teşkil ettiği bir tribün grubudur. Tribün grubu taraftarlarının çoğunluğu eğitilidir ve grubun büyük bir kısmı Bursa'da doğmuş ve memleketini Bursa olarak belirten kimselerden oluşmaktadır. Ayrıca tribün grubu üyelerinin çoğunluğunun öğrenci ve işçi olduğu tespit edilmiştir.

Grubun genç bir kitleden oluşması tribündeki hareketi ve gruptaki enerjiyi açıklaması bakımından anlamlıdır. Bununla beraber yaşanan birçok olayda da tribün grubundaki bireylerin bekâr ve 30 yaş altı erkeklerden oluşmasının etkili olduğu söylenebilir. Tribün Grubu'ndaki taraftarların çoğunluğunun eğitilmiş olmasına rağmen şiddet ve aşırıya kaçan davranışlar sergilenmesinin futbol oyununun yapısıyla ilişkili olduğu söylenebilir. Çünkü var olan haliyle futbol, fiziksel müdahaleye dayalı bir spordur. Bir anlamda futbolun içinde sertlik, çaba, duygu yükselmeleri ve düşüşleri, coşku vardır ve bu oyunu sevenlerin de benzer sebeplerle oyunu sevdiği değerlendirilebilir.

Tribün grubunun siyasi eğilimleri ve görüşlerine bakıldığında tribün grubu üyelerinin büyük çoğunluğunun kendilerini Türk ve/veya Müslüman olarak tanımladığı görülmüştür. Bu sonuçla değerlendirildiğinde tribün grubundaki milliyetçi ve İslami söylemlerin olağan bir gelişme olarak değerlendirilebileceği düşünülmektedir. Teksas Tribün Grubu üyeleri içinde eğitim durumu yükseldikçe kendisini Türk olarak tanımlayanların artış göstermekte olduğu ve eğitim durumu düştükçe kendisini Müslüman olarak tanımlama eğiliminin artış gösterdiği görülmektedir.

Bu noktada resmi eğitim programında Türklük vurgusunun yapıldığı birçok dersin bulunması ve tarih, edebiyat gibi derslerde Türklük konusunda bir bilincin oluşmasına katkı sağlayacak metinlerin okutulmasının bu durum üzerinde katkısının olduğu yorumu yapılabilir. Ek olarak, kendisini "Türk" olarak tanımlama eğiliminin bekârlarda daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tribün grubundaki eğitilmiş bireylerin daha fazla Türkçü olduğu söylenebilir. Ancak analiz sonuçları yaş tablosuyla beraber değerlendirildiğinde

25 yaş altında, bekâr ve kendini Müslüman olarak tanımlayan bir kitlenin varlığı Teksas Tribün Grubu içinde görülmektedir. Tüm bunlarla beraber taraftarlar içerisinde kendilerini Türk olarak tanımlayanların daha çok öğrencilerden, kendisini Müslüman-Türk veya Müslüman olarak tanımlayanların ise daha çok işçilerden oluştuğu görülmektedir. Bu sonuç eğitim durumu ile ilgili verileri doğrular niteliktedir.

Siyasi eğilimleri belirlemeye yönelik sorulardan birisi de taraftarların kendilerini hangi siyasi oluşuma yakın gördükleriyle ilgili sorulan sorudur. Sonuçlara bakıldığında Tribün Grubu'ndaki taraftarların yarısından fazlasının ülkücü olduğu ortaya çıkmıştır. Genel olarak cevaplara bakıldığında ise Teksas Tribün Grubunun siyaseten "sağ" olarak nitelendirilebilecek kişilerin oluşturduğu bir topluluk olduğu bu çerçevede değerlendirildiğinde Teksas Tribün Grubu'nun sağcı bireylerden teşekkül bir grup olduğunu söyleyebilmek mümkün görünmektedir. Teksas Tribün Grubu'nun haberlere konu olan tepkilerinin reaksiyoner sağcı tepkiler olarak nitelendirilebileceği söylenebilir. Bu veri ayrıca Teksas Tribün Liderinin iddia ettiği gibi grubun heterojen bir yapıda olmadığını da göstergesidir.

Diğer bir sonuç tribün grubu üyelerinin içerisinde sevilen siyasi lider olarak en çok Mustafa Kemal Atatürk cevabının çıkmasıdır. Ülkücü Hareketin kurucusu Alparslan Türkeş, ancak Recep Tayyip Erdoğan ismi ile en çok sevilen diğer liderlerdir. Bu sonucun çıkmasında Alparslan Türkeş'in Mustafa Kemal Atatürk'ü övmesi ve onu bir lider olarak görmesinin milliyetçi gençler üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Aynı zamanda resmi tarih anlatımında Mustafa Kemal Atatürk Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu kabul edilmekte ve övülmektedir. Grubun eğitilmiş bireylerden oluştuğu düşünüldüğünde sonucun bu şekilde çıkması, resmi tarih anlatımının etkisi olarak yorumlanabilir. Sonuçlarda taraftarların eğitim durumu yükseldikçe Mustafa Kemal Atatürk'ün en sevilen siyasi lider olarak seçilmesinde artış olduğu da görülmektedir. Taraftarların eğitim düzeyi azaldıkça özellikle Devlet Bahçeli'nin ve Alparslan Türkeş'in daha fazla seçildiği görülmektedir. Sonuçlara göre Teksas Tribün Grubu içerisinde Mustafa Kemal Atatürk'ü en sevilen siyasi lider olarak belirtenler arasında bekârların oranı, en sevilen lider olarak Muhsin Yazıcıoğlu ve Recep Tayyip Erdoğan'ın ismini verenler içerisinde evlilerin oranının yüksek olduğu görülmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk'ü seçenler arasında öğrenciler daha fazla iken, Recep Tayyip Erdoğan ve Muhsin Yazıcıoğlu'nu siyasi lider olarak beğenenler arasında işçiler daha fazladır. Teksas Tribün Grubu içerisindeki taraftarlardan bekâr ve tahsilli

öğrencilerin Mustafa Kemal Atatürk ismini siyasi lider olarak tercih ettiği söylenebilir. Taraftarlar içerisinde Eğitim seviyesi düşük kişilerin Alparslan Türkeş ve Devlet Bahçeli'yi beğendiği, evli ve işçilerin daha çok Recep Tayyip Erdoğan ile Muhsin Yazıcıoğlu gibi İslami misyon yüklenen isimleri tercih ettikleri görülmektedir.

Araştırmanın merkezini oluşturan taraftarların milliyetçilik eğilimleri ile ilgili bölüm, tribün grubu üyelerinin nasıl bir milliyetçi anlayışa sahip olduğunu göstermektedir. Teksas Tribün Grubunda iki temel milliyetçi görüş hâkimdir. Birinci grup Türkçülük olarak adlandırdığımız; sosyal ve kültürel olarak Türk milletinin varlığına ve birliğine inananlardan oluşan kesimdir. İkinci grup ise İslam temelli bir milliyetçi anlayışa sahip, soy ve kültürel değerlerden çok Türk milletini İslam ile özdeşleştiren kişilerden oluşan cenahdır.

Araştırma sonuçlarına göre Teksas Tribün Grubu içerisindeki taraftarların eğitim seviyesi ile İslami milliyetçilik arasında negatif bir ilişki vardır. Taraftarların eğitim seviyesi arttıkça İslami merkezli milliyetçiliğe yönelimin azaldığı görülmektedir. Aynı zamanda sonuçlara göre İslam temelli bir milliyetçi anlayış, Teksas tribün grubundaki bekârlara oranla evliler tarafından daha çok benimsenmektedir. Grup içindeki bireylerin meslek gruplarıyla İslami milliyetçi anlayış arasında da anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları gruptaki işçilerin öğrencilere oranla milliyetçilik konusunda İslami anlayışa daha yakın olduklarını göstermektedir. Araştırma sonuçlarında Türkçü milliyetçi anlayışa sahip kişilerin kendilerini daha çok “Türk” olarak ifade ettikleri, İslam temelli milliyetçi anlayışa sahip grup üyelerinin ise kendilerini daha fazla “Müslüman” ve “Müslüman-Türk” gibi ifadelerle tanımladıkları görülmüştür.

Araştırma sonuçlarına göre CHP/Sol/Kemalizm/Atatürkçülük gibi siyasi hareketlere yakın olanlar Türkçülük ile İslam merkezli milliyetçiliğe en az rağbet gösteren grubu oluşturmaktadır. Türkçü anlayışa sahip kişiler siyasi olarak Ülkücüler/MHP/Milliyetçiler oluşumlarına yakınlık gösterenlerdir. Türkiye'deki Türkçülüğün siyasi temsilcisi de Milliyetçi Hareket Partisi, Ülkücüler ve diğer küçük milliyetçi gruplardır. Bu sebeple elde edilen sonuç Türkiye'deki siyasi durumla örtüşmektedir denilebilir. İslami milliyetçi anlayışa sahip kişilerin Adalet ve Kalkınma Partisi'ne yakın olanlar ve bununla birlikte Ülkücüler/Milliyetçi Hareket Partisi/Milliyetçiler grubuna yakın olanlar arasından olduğu görülmektedir. Benzer biçimde Türkiye'deki siyasi hareketlerin içinde İslami söylemleri az da olsa Milliyetçi

Hareket Partisi ve Milli Görüş geleneğinden kopan Adalet ve Kalkınma Partisi kullanmaktadır. Bu bağlamda da sonuçlarla bir uyum gösterdiği düşünülmektedir.

Araştırmada lider ile milliyetçi eğilimler arasındaki ilişkiye bakıldığında Türkçüler arasında en çok sevilen liderin Alparslan Türkeş olduğu görülmektedir. Bu durum, siyasi olarak Milliyetçi Hareket Partisi'nin kurucusu olan olması bakımından beklenen bir sonuçtur. Türkçüler arasında Alparslan Türkeş'ten sonra en sevilen isim Muhsin Yazıcıoğlu'dur. İslam temelli milliyetçi anlayışa sahip kişilerin en çok Recep Tayyip Erdoğan'ı sevdiği ve Mustafa Kemal Atatürk'ün bu grup içinde en düşük oranı aldığı görülmüştür. Türkiye'deki İslami siyasi hareketlerin Mustafa Kemal Atatürk ismine karşı mesafeli oldukları düşünüldüğünde ortaya çıkan sonuç anlaşılabilir görünmektedir.

Tüm bu bulgular doğrultusunda medyada Teksas Tribün Grubu'nun milliyetçi anlayışlarını değerlendiren haberlerin tam anlamıyla grup taraftarlarının milliyetçi eğilimlerini ortaya koymadığı görülmektedir. Teksas Tribün Grubu içerisinde Türk üstünlüğüne inanan, soy merkezli milliyetçi anlayışa sahip kişiler olduğu gibi İslami temelli bir milliyetçi anlayışın da kabul gördüğü fakat haberlerde bu durumun işlenmediği ve göz ardı edildiği görülmektedir. Bu çerçevede ilgili konu hakkında medyada çıkan haberlerin Teksas Tribün Grubu'nun anlayışını tam yansıtmadığı düşünülmektedir. Ayrıca bu durumun, Teksas Tribün Grubu'nun kendisini yeterince anlatamadığına, kurumsal anlamda iletişim eksikliğine işaret ettiği de söylenebilir. Teksas Tribün Grubu üyelerinin dış çevreyle kurdukları iletişimin sağlıklı bir biçimde işlemediği görülmektedir.

5.2. Öneriler

Bu bölümde alanyazında toplanan ve bu araştırmadan elde edilen bilgilerden yola çıkılarak gelecekte yapılacak araştırmalara yönelik öneriler sunulmaktadır.

- Bu araştırmada Teksas Tribün Grubu'nun demografik özellikleri, siyasi tutumları ve milliyetçi eğilimleri araştırılmıştır. Daha sonra yapılacak araştırmalarda Teksas Tribün Grubu'nun kullandığı semboller, kıyafetler ve besteler siyasi, sosyal ve kültürel anlamda analiz edilebilir. Teksas Tribün Grubu üyelerinin şiddet olayları karşısındaki tepkilerini ölçebilecek araştırmalar yapılabilir.
- Teksas Tribün Grubu taraftarlarının ekonomik durumu ile siyasi seçimleri arasındaki ilişki de incelenmelidir.

- Teksas Tribün Grubu taraftarlarının futbola olan ilgilerinin sebepleri araştırılmalı ve futbol oyunuyla tribün arasındaki ilişki ortaya konulmalıdır.
- Teksas Tribün Grubu taraftarlarının kullandıkları sosyal medya hesaplarının içerik analizleri yapılmalıdır.
- Teksas Tribün Grubunun karıştığı şiddet olayları araştırılmalı ve şiddet eğilimleri incelenmelidir.
- Teksas Tribün Grubu taraftarlarının tribün grubu lideri ile olan ilişkileri araştırılmalıdır.
- Teksas Tribün Grubunun organizasyonel yapısı incelenmeli ve örgüt kültürü açısından değerlendirilmelidir.
- Teksas Tribün Grubu ve Bursaspor tarihi ile ilgili kapsamlı araştırmalar yapılmalıdır.
- Teksas Tribün Grubu ile alakalı olarak yayımlanmış haberler incelenmeli ve içerik analizine tabi tutulmalıdır.
- Türkiye'deki futbol taraftarlığı üzerine daha kapsamlı sosyolojik araştırmalar yapılmalıdır.
- Futbol taraftarlığının psikolojik boyutu bilimsel olarak ele alınmalı ve farklı disiplinler ile ilişkili değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Acet, M. (2006). *Sporda Saldırganlık ve Şiddet*, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları
- Akçura, Y. (1981) *Yeni Türk Devleti'nin Öncüleri: 1928 Yılı Yazıları*. (Haz.: Nejat Sefercioğlu) Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara
- Akkoç, S. (2016) Türkiye'nin en kapsamlı taraftar araştırması. *Habertürk Gazetesi*
<http://www.haberturk.com/spor/futbol/haber/1210919-turkiyenin-en-kapsamli-taraftar-arastirmasi> (Erişim Tarihi: 18.03.2016)
- Akpolat, Y. (2008) *Türkiye'de Milliyetçiliğin Sosyolojisi*. Erzurum: Fenomen Yayınları
- Akşar, T. Merih, K. (2008) *Futbol Endüstrisi*. İstanbul: Literatür Yayınları
- Akşar, T. (2013) *Krizdeki Futbol*. İstanbul: Literatür Yayınları
- Alemdar, K. Ve Erdoğan, İ. (2010) *Öteki Kuram*. İstanbul: ERK Yayınları
- Alpkaya, F. (2008). *Rıza Nur*. T. Bora içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik* (s. 374-388). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arı, M. (1994) Türkiye'de Sol Milliyetçilik. *Birikim Dergisi* 67, 25-35.
- Arık, R.O. (1992) *Türk Milliyetçiliği*. (2. Baskı) İstanbul: Dergâh Yayınları
- Arıpınar, E. (1991). *Türk Futbol Tarihi*. İstanbul: TFF Yayınları
- Armstrong, J. A. (1982) *Nations Before Nationalism*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press
- Atabeyoğlu, C. *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi Cilt-2* İstanbul: İletişim Yayınları
- Atatürk, M. K. (2006) *Nutuk-Söylev 2. Cilt 1920-1927* (5. Baskı) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Atsız, N. (2015) *Türk Ülküsü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat
- Avcı, M. Gümüş, V.Y. (2015) *Avrupa Futbol Mevzuatının Bazı Temel Metinleri (UEFA Mevzuatı)* İstanbul: Legal Yayıncılık
- Avcıoğlu, D. (1996) *Türkiye'nin Düzeni*. İstanbul: Tekin Yayınevi
- Avcıoğlu, D. (2006) *Atatürkçülük Milliyetçilik Sosyalizm*. İstanbul: İleri Yayınları

- Aydemir, Ş. S. (1993) Tek Adam İstanbul: Remzi Kitabevi
- Aydın, M.B., Hatipoğlu, D. ve Ceyhan, Ç. (2008). Endüstriyel Futbol Çağında Taraftarlık. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 26, 289-316
- Bayraktutan, Y. (1996) Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları
- Berger ve Luckman(2015) *Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Krizi Modern İnsanın Yönelimi*. (Çev.: M.D. Dereli) İstanbul: Heretik Yayınları
- Berghe, P. L. V. D. (1981) The Ethic Phenomenon. New York: Oxford Elsevier
- Bilig, M. (2002) Banal Milliyetçilik. (Çev.:Cem Şişkolar) İstanbul: Gelenek Yayınevi
- Bilmen, Ö.N.(1967) *Dini ve Felsefi Ahlak Lügatçesi*. İstanbul: Bilmen Yayınevi
- Boniface, P.(2007). *Futbol ve Küreselleşme*. İstanbul: NTV yayınları
- Bora, T. ve Can, K. (2004) *Devlet, Ocak, Dergâh 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Bora, T. (2003). *Türk Sağının Üç Hali*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Bora, T. (2008) Alparslan Türkeş. T. Bora içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik* (s. 686-696). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, T. (2012, Eylül 19). Hillsborough: Tarihi bir hesaplaşma. *Radikal Gazetesi*.
- Bora,T. (2013) *Karhanede Romantizm / Futbol Yazıları*. (2. Baskı) İstanbul: İletişim Yayınları
- Bora, T. (2013) *Milliyetçiliğin Kara Baharı*. (2.Baskı) İstanbul: Birikim Yayınları
- Bourdieu,P. ve Wacquant, L. (2014) *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar* İstanbul: İletişim Yayınları
- Canefe, N. ve Bora, T. (2008). Türkiye'de Popülist Milliyetçilik. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik* (s. 686-696). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Carr, E. H. (2012) Milliyetçilik ve Sonrası. İstanbul: İletişim Yayınları

- Ceyhan, Ç. (2014) *Muhafazakâr Basında Hegemonya Uğrakları: 12 Eylül 2010 Referandumu ve Yeni Anayasa Tartışmaları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basın Yayın Ana Bilim Dalı Doktora Tezi
- Clarke,A.&Clarke,J (1985). “Ideology,Sport And The Media. (Der.:Hargreaves,J.) *Sport, Culture And Ideology*, London: Routledge&Kegan Paul, 62-87.
- Copeaux, E. (2008). Türk Milliyetçiliği: Sözcükler, Tarih, İşaretler. T. Bora içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik* (44-53). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çağlar, B. K. (1992). Spor Safına Gönüllü Kaydolmak Gerek. (Haz.: Suat Karaküçük) *Türk Spor Kurumu Dergisi*, Ankara.
- Çamdereli, M. ve Mert, G. (2008). Futbolda Görsel Kimlik Ögesi Olarak Kulüp Armaları, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 26, 135-169
- Çarkoğlu, A. ve Kalaycıoğlu, E. (2014). Türkiye’de ve Dünyada Milliyetçilik Raporu. [http://ipc.sabanciuniv.edu/wp-content/uploads/2014/06/Dunyada-ve-Turkiyede-Milliyetcilik-SON.pSerbestlik Derecesi sitesinden erişildi](http://ipc.sabanciuniv.edu/wp-content/uploads/2014/06/Dunyada-ve-Turkiyede-Milliyetcilik-SON.pSerbestlik-Derecesi-sitesinden-erişildi). (Erişim Tarihi: 13.04.2016)
- Çoban, B. (2008). Futbol ve Toplumsal Muhalefet. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 26, 59-88
- Çoğaptay, S. (2009) Türkiye'de İslam, Laiklik ve Milliyetçilik Türk Kimdir? (Çev.: Özgür Bircan) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Çolak, Y. (2015) 1990’lı yıllar Türkiye’sinde Yeni-Osmanlılık ve Kültürel Çoğulculuk Tartışmaları. *Doğu Batı Dergisi* 2. Baskı Yıl:2006 Sayı:38 Sayfa: 125-144
- DeVellis, R. F. (1991). *Scale development*. Newbury Park, NJ: Sage.
- Dieckhoff, A. ve Jaffrelot, C. (2010) Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek, Kuramlar ve Uygulamalar. (Çev.: Devrim Çetinkasap) İstanbul: İletişim Yayınları
- Dikici, S.T. (2015) *Futbol*. İstanbul: Sinemis Yayınları

- Dönmez, Y. ve Bico, C. (2008). Bülent Ecevit. T. Bora içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik* (448-462). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Durkheim, E. (2004). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*, (Çev.: Cenk Saraçoğlu) İstanbul : Bordo-Siyah
- Eray Yılmaz (2012) *Şevket Süreyya Aydemir ve Milli Sol Yaklaşımı Makalesi Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* Yıl 8 Sayı 16 Güz
- Erdoğan, İ. (2008). Futbol ve futbolu İnceleme Üzerine. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 26, 135-169
- expertfootball.com/wp/?p=719 (Erişim Tarihi:07.08.2015)
- expertfootball.com/wp/?p=715 (Erişim Tarihi: 07.08.2015)
- expertfootball.com/wp/?p=707 (Erişim Tarihi: 06.08.2015)
- Evcin, E. (2014). Atatürk'ün Spora ve Sporculara Bakışı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 303-378
- Evsile, M. (1999) Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri'nin Konular İndeksi. Ankara: AKDTYK
- Fişek, K. (2003). *Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Spor Yönetimi (Dünyada ve Türkiye'de)*. İstanbul: YGS Yayınları 1. Basım, Ocak.
- Fişek, K. (1985). *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi
- Football Passions Raporu (2008). Report of Research Conducted by The Social Issues Research Centre
- Futbolda Kurumsal Yönetim Ve Denetim Üzerine Görüş Ve Öneriler Raporu (2011). <http://www.tide.org.tr/uploads/news/Futbolda-Kurumsal-Yonetim-Raporu.pSerbestlik> Derecesi (Erişim Tarihi: 14.03.2016)
- Gellner, E. (1983) *Nation and Nationalism*. Oxford: Basil Blackwell.
- Gifford, C. (2006) *Futbol Ansiklopedisi* İzmir: Tudem Yayıncılık
- Girtler, R. (2006). *Terbiyesizliğin Teorisi*. (Çev.: Medeni Beyaztaş) İstanbul: Kale Yayınları

- Gökaçtı, M.A. (2008) *Bizim İçin Oyna Türkiye'de Futbol ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Gökalp, Z. (1990) *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: MEB Yayınları
- Gökalp, Z. (2004) *Türkçülüğün Esasları*. (Haz: M. Ünlü, Y. Çotuksöken) (7. Baskı) İnkılâp Yayınları: İstanbul
- Güngör, E. (1999) *Tarihte Türkler*. (9. Baskı) İstanbul: Ötüken Neşriyat
- Gürses, E. (1998) *Milliyetçi Hareketler ve Uluslararası Sistem*. İstanbul: Bağlam Yayınları
- Güvenç, B. (1991) *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Harvey, A. (2005) *Football: The First Hundred Years: The Untold Story*. New York: Routledge
- Hatipoğlu, D. ve Aydın, M.B. (2007) *Bastır Ankaragücü: Kent Kimlik Endüstriyel Futbol ve Taraftarlık*. İstanbul: Epos Yayınları
- historyoffootballreally.blogspot.com.tr/2009/09/no-one-knows-for-sure-how-long-inuit.html (Erişim Tarihi: 07.08.2015)
- Hobsbawm, E.J. (2014). *Milletler ve Milliyetçilik*. (Çev.: O. Akınhay) (5. Baskı) İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- <http://aa.com.tr/tr/spor/turk-futbolu-nereye-gidiyor/514060> (Erişim Tarihi: 04.02.2015)
- <http://community.ebooklibrary.org/Articles/Ultras?&Words=ultras> (Erişim Tarihi: 25.02.2016)
- http://content.bahcesehir.edu.tr/public/files/files/ATLAS%20SUNUM%202_10_2012%20%282%29.pSerbestlik Derecesi (Erişim Tarihi: 13.14.2017)
- <http://expertfootball.com/wp/?p=736> (Erişim Tarihi: 14.03.2016)
- <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/8635865.stm> (Erişim Tarihi: 09.03.2016)
- http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55b2051fb16495.20737929 (Erişim Tarihi: 24.07.2015)

<http://bianet.org/biamag/toplum/117643-turkiye-ermenistan-macindan-tribun-notlari>
(Erişim Tarihi:10.05.2016)

<http://www.birgun.net/haber-detay/bursaspor-un-irkci-taraftar-grubu-amedspor-maci-icin-kenti-kiskirtiyor-101931.html> (Erişim tarihi: 21.03.2016)

<http://www.connectedvivaki.com/turkiyedeki-futbol-fanlari-ve-reklamlara-bakis-acilari/>
(Erişim Tarihi: 07/04/2017)

<http://www.cnnturk.com/2009/spor/futbol/09/27/bursaspor.diyarbakirspor.macinda.kavga/545185.0/index.html> (Erişim Tarihi: 09.03.2016)

<http://www.fifa.com/worldSerbestlikDerecesi/football/bigSıklık/> (Erişim Tarihi: 25.01.2016)

<http://www.iha.com.tr/haber-bursasporlu-oyuncular-kask-takmis-111622/> (Erişim Tarihi: 09.03.2016)

<http://www.milliyet.com.tr/Guncel/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetay&ArticleID=1150487> (Erişim Tarihi: 06.04.2017)

<http://www.milliyet.com.tr/her-2-kisiden-1-i-ne-sagci-ne-gundem-2386664/> (Erişim Tarihi: 06.04.2017)

<https://www.soccerex.com/about/what-soccerex/football-industry> (Erişim Tarihi: 25.01.2016)

<https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP9.htm> (Erişim Tarihi: 22.01.2015)

<http://www.tff.org/default.aspx?pageID=296> (Erişim Tarihi: 14.03.2016)

<http://www.tff.org/default.aspx?pageID=297> (Erişim Tarihi: 14.03.2016)

<http://www.yenisafak.com/politika/iste-turkiye-ve-dunyada-futbol-ekonomisi-328062>
(Erişim Tarihi: 29.06.2015)

<http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/na/Documents/audit/gx-football-money-league-2015.p>Serbestlik Derecesi (Erişim Tarihi: 09.03.2016)

<http://www2.deloitte.com/tr/tr/pages/consumer-business/articles/futbol-para-ligi-2016.html> (Erişim Tarihi: 21.01.2016)

- İnalçık, H. (2002) *Hermönetik, Oryantalizm, Türkoloji. Doğu-Batı Dergisi*. Yıl:5 Sayı:20, 13-41
- İnan, Y. (2014) *Trabzon ilindeki amatör ve profesyonel futbol kalecilerinin antropometrik ve somatotip özelliklerinin karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi
- İslam, İ. (1997). Milliyetçi Düşüncenin Toplumsal gelişme bakımından değeri. *Mersin Üniversitesi 1. Ulusal Tarih Kongresi* (s. 380-387). Mersin: Mersin Üniversitesi.
- Judd, B. (2005) Australian Rules Football As Aboriginal Cultural Artifact, *The Canadian Journal of Native Studies*, 25(1), 215-237
http://www.brandonu.ca/Library/CJNS/25.1/cjns25no1_pg215-237.pSerbestlik Derecesi (Erişim Tarihi: 07.08.2015)
- Kafesoğlu, İ. (2013) *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*. İstanbul: Ötüken Yayınları
- Karasar, N. (2015) *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (28.Baskı) İstanbul: Nobel Yayınevi
- Kılıç, M. (2013) *Tek Partili Dönemde Türkiye'de Modern Sporun Teşekkülü*. Tarih Okulu, 27-53.
- Kongar, E. (1981) *Atatürk ve Devrim Kuramları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Kozanoğlu, C. (1996). *Türkiye'de Futbol Bu Maçı Alıcaz*, İstanbul: İletişim Yayınları
- Kösoğlu, N. (2009) *Milliyetçilikte Yeni Arayışlar Yahya Kemal Hayatı ve Düşünce Dünyası*. İstanbul: Ötüken Neşriyat
- Kuku, H. (2007) *Futbol Mevzuatı* İstanbul: Adalet Yayınevi
- Kulaçoğlu, H. (2009) *Trabzonspor / Fırtına, İhtilal, Efsane*. (2. Baskı) İstanbul: İletişim Yayınları
- Kuper, S. ve Szymansky, S. (2010). *Futbolun Şifreleri* (Çev.: Elif Nihan Akbaş) İstanbul: İthaki Yayınları
- Kushner, D. (2009) *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu 1876-1908*. (Çev.: Şevket Serdar Türet, Rekin Ertem, Fahri Erdem) İstanbul: Kesit Yayınları
- Landau, J. M. (1999) *Pantürkizm*. (Çev.: Mesut Akın) İstanbul: Sarmal Yayınevi

- Mardin, Ş. (1991) *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Mardin, Ş. (1997) "*The Ottoman Empire*" *After Empire*, (der.) Mark von Hagen ve Karen Barkey, Boulder: University Of Colorado
- McGill,C. (2006). *Futbolun Karhanesi*. (Çev.: Can Cemgil) İstanbul: İthaki Yayınları
- Neuman,W. L. (2014) *Toplumsal Araştırma Yöntemleri* (Çev: Sedef Özge). Ankara: Yayın Odası Yayıncılık
- Nur, Z. (1991). *Dündar Taşer'in Büyük Türkiye'si* (5. BASKI) İstanbul: İrfan Yayıncılık
- Özbaydar, S. (1983). *İnsan Davranışlarının Sınırları ve Spor Psikolojisi*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi
- Özmaden H. (1999). *Cumhuriyet Dönemi İlk Spor Teşkilatı Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (1992-1936)'nın Yapılanma Sürecinde Beden Eğitimi ve Sporun Fonksiyonları, Fonksiyonlardaki değişimler ve Toplumsal Hayata Etkileri*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi
- Oba, A. E. (1995). *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*. Ankara: İmge Kitabevi
- Orhan, Ü. (2013). *Profesyonel Futbol Teknik Adam Sözleşmesi ve Uygulama Sorunları*. İstanbul: Beta Basım Yayın
- Özkan,Ö.D. (2009). *Saraybosna'da futbol taraftarlığı ve kimlik farklılaşması: Sarajevo ve Zeljeznijar taraftarları*. Doktora Tezi İstanbul: Yeditepe Üniversitesi
- Özkazancı, N. (2013). *Taşradan Futbol Hikayeleri*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Öztan, G.G. (2013) *Taraftarlık Zirhında Faşizm*. *Bianet.org*, <http://bianet.org/bianet/spor/144997-taraftarlik-zirhinda-fasizm> (Erişim tarihi: 21.03.2016)
- Roger, A. (2008). *Milliyetçilik Kuramları*. (Çev.: Aziz Ufuk Kılıç) İstanbul: Versus Kitap
- Smith, A. D. (1994). *Milli Kimlik* (Çev.: Bahadır Sina Şener) İstanbul: İletişim Yayınları
- Smith, A.D. (1998). *Nationalism and Modernism*. London, New York: Routledge

- Smith, A. D. (2002). *Küreselleşme Çağında Milliyetçilik*. (Çev.: Derya Kömürcü) İstanbul: Everest Yayınları
- Smith, A. D. (2002). *Ulusların Oluşumu*. (Çev.: Hülya Kendir, Sonay Bayramoğlu) İstanbul: Dost Yayınevi
- Smith, A. D. (2002). *Ulusların Etnik Kökeni* (Çev.: Somay Bayramoğlu, Hülya Kendir) Ankara: Dost Kitabevi
- Smith, A. D. (2003). *Küreselleşme Çağında Milliyetçilik* (Çev: Derya Kömürcü) İstanbul: Everest Yayınları
- Stemmler, T. (2000). *Futbolun Kısa Tarihi*. (Çev.: Necati Aça) Ankara: Dost Kitabevi
- Süreyya, Ş. (1932). *İnkılap ve Kadro*. İstanbul: Milliyet Matbaası
- Şahin, M.Y. (2011). *Türkiye’de Spor Siyaset Etkileşimi*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi
- Şen, Y. F. (2008). *Türk Siyasal Kültüründe Millet Algısı ve Milliyetçilik*. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi
- Şenyuva, Ö. (2015) Bilimsel Futbola Başlama Vuruşu: Sosyal Bilimlerin Ayaktopu İle İmtihani. *Sokrates Dergi*, 2, 140-142
- Talimciler, A. (2005) Bir Meşrulaştırma Aracı Olarak Futbolun Türkiye’de Son Yirmi Beş Yılı. *Toplum ve Bilim*, İstanbul, 103, 147-163
- Talimciler, A. (2010). <http://www.futbolekonomi.com/index.php/haberler-makaleler/genel/259-ahmet-talimciler/1043-br-merulatifirma-araci-olarak-futbolun-tuerkyede-son-25-yili.html> sitesinden (Erişim Tarihi: 17.01.2016)
- Talimciler, A. ve Demir, M. (2015) *Şiddet, Şike ve Medya Kışkacında Futbol ve Taraftarlık*. İstanbul: Literatürk Academia
- Terzi, Ş. (2007) Alemde isimleri, karakolda resimleri var Texas. *Hürriyet Gazetesi*, <http://www.hurriyet.com.tr/alemde-isimleri-karakolda-resimleri-var-texas-7151193> (Erişim tarihi: 21.03.2016)
- Topçu, N. (1972) *Milliyetçilik Nedir? Ne değildir?*. (Der: Ahmet Kökgiller) İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık (2008)

- Tükenmez, M. (2002). *Sahil Yolunda Yürümek*. İstanbul: İthaki Yayınları
- Türk, A. (2014). *Futbol*, İstanbul: Kafekültür Yayıncılık
- Türkeş, A. (1974) 1944 *Milliyetçilik Olayı*. İstanbul: Ergenekon Yayınları
- Türkeş, A. (2011) *Turancılık 27 Mayıs ve Milliyetçilik*. İstanbul: Hareket Yayınları
- Türkkan, R. O. (2007) *Biz Kimiz? Türklüğün Kimlik Şifresi*. İstanbul: Artı Yayın Dağıtım
- Ünsal,A. (2005). *Tribün Cemaatinin Öfkesi*, İstanbul: İletişim Yayınları
- Ünüvar, K. (2008). Ziya Gökalp. T. Bora içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik (28-35)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- www.barem.com.tr/dunyada-ve-turkiyede-dindar-nufus-agirlikta/ (Erişim Tarihi: 13.04.2017)
- www.fifa.com/classicfootball/history/the-game/global-growth.html (Erişim Tarihi: 09.03.2016)
- www.poktapokgames.com/en/ (Erişim Tarihi: 07.08.2015)
- www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1595 (Erişim Tarihi: 10.04.2017)
- www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21515 (Erişim Tarihi: 13.04.2017)
- Yesevi, Ç. G. (2012). *Türk Milliyetçiliğinin Evrimi* (s:75-85). Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi Cilt 4, No 2, 2012
- Yılmaz, E. (2012). *Şevket Süreyya Aydemir ve Milli Sol Yaklaşımı*. CTAD Yıl: 8 Sayı:16 Güz: 2012, 93-111.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Yargı Yayıncılık
- Yusufoğlu, K. (2011) *Atatürk'ün Türklük ve Milliyetçilik Anlayışı-Ne mutlu Türküm Diyene*. İstanbul: Yılmaz Basım Dağıtım
- Yüce, M. (2014). *Osmanlı Melekleri Futbol Tarihimizin Kadim Devreleri Türkiye Futbol Tarihi Birinci Cilt*. İstanbul: İletişim Yayınları

Yüce, M. (2015). *İdmanıcı Ruhlar Türkiye Futbol Tarihi İkinci Cilt*. İstanbul: İletişim Yayınları

Zelyurt, M.K. (2014). Türk Modernleşmesinde Spor: Tanzimat'tan Erken Cumhuriyet'e. *Turkish Studies*, 9-2, 1461-1478

Zelyurt, M.K. (2014). Türkiye'de Futbolun Tarihine Bir Bakış: Toplumsal Sonuçları Açısından Futbol ve Siyaset İlişkisi. *Turkish Studies*, 9-2, 1763-1779

EKLER:

Ek - 1 Ölçme Aracı

05.05.2017

Milliyetçilik Anket Formu

Milliyetçilik Anket Formu

Bu anket formu "Teksas Tribün Grubu Taraftarları Ve Milliyetçilik İlişkisi Üzerine Bir İnceleme" konulu yüksek lisans tezi kapsamında hazırlanmıştır. Verdiğiniz tüm bilgiler bu araştırma kapsamında etik kurallar çerçevesinde değerlendirilecektir. Bu ölçme aracının ortalama yanıtlama süresi 5 dakikadır. Verdiğiniz bilgiler araştırma amacı dışında kesinlikle kullanılmayacaktır. Değerli katkılarınız için teşekkür ederim.

* Gerekli

A. Demografik Veriler

1. 1. Cinsiyet *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Erkek
 Kadın

2. 2. Yaş *

3. 3. Eğitim Durumu (En son mezun olunan okul) *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- İlkokul
 Orta okul
 Lise
 Üniversite
 Yüksek Lisans ve Doktora

4. 4. Memleket *

5. 5. Doğum Yeri *

6. 6. Medeni Durum *

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

- Bekar
 Evli

7. 7. Meslek **Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.*

- İşsiz
- İşçi
- Öğrenci
- Memur
- Esnaf
- Diğer

8. 8. Kendinizi hangi ulusal, etnik veya dinsel kimlikle tanımlıyorsunuz? *

9. 9. Kendinizi hangi siyasi oluşuma yakın görüyorsunuz? *

10. 10. En sevdiğiniz siyasi lider kimdir? *

B. Milliyetçilik Eğilimleri

Bu ölçek, tez kapsamında hazırlanmıştır. Ölçekte 12 ifade bulunmaktadır. İfadelerin sonunda Kesinlikle Katılmıyorum (1), Katılmıyorum (2), Kararsızım (3), Katılıyorum(4), Kesinlikle Katılıyorum (5) seçenekleri yer almaktadır. Her ifadeyi dikkatlice okuduktan sonra, size en uygun seçeneği işaretleyiniz. Lütfen işaretlenmemiş ifade bırakmayınız. Anketi tamamladıktan sonra anketin sonundaki "gönder" butonuna basmayı unutmayınız. Katılarınız için teşekkür ederim.

11. 1. Türk soyu üstün bir soydur. **Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.*

	1	2	3	4	5	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

12. 2. Türk olunmaz Türk doğulur. **Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.*

	1	2	3	4	5	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

13. 3. Başka milletlerden evlenmeye sıcak bakmam. **Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.*

	1	2	3	4	5	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

14. 4. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan herkes Türk kabul edilebilir. **Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.*

	1	2	3	4	5	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

15. 5. Türkiye'de din ve devlet işlerinin ayrı yürütülmesi gerekir. **Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.*

	1	2	3	4	5	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

16. 6. Dünyadaki bütün Türkler bir devlet çatısı altında birleşmelidir. **Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.*

	1	2	3	4	5	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

17. 7. İslam olmadan Türk kimliği önemsizdir. **Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.*

	1	2	3	4	5	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

18. 8. Türkiye İslam birliğini kurmaya çalışmalıdır. **Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.*

	1	2	3	4	5	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

19. 9. Hristiyan Türk olabilir. **Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.*

	1	2	3	4	5	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

20. 10. Türkçe konuşmak, Türk milletinden olmanın en önemli şartlarından birisidir. **Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.*

	1	2	3	4	5	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

21. 11. Türkiye için dil ve din birliği esastır. **Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.*

	1	2	3	4	5	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum

22. 12. Türk gelenek ve göreneklerini yaşamayan Türkler, toplumun yapısını bozmaktadırlar. **Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.*

	1	2	3	4	5	
Kesinlikle Katılmıyorum	☐	☐	☐	☐	☐	Kesinlikle Katılıyorum